

Die
Breslauer Domkirche.

Ihre Geschichte
und Beschreibung

von

Dr. Joseph Jungnitz.

BRESLAU,
G. P. Aderholz' Buchhandlung.
1908.

Katedra Wrocławska

Jej historia
i opis
Dr. Joseph Jungnitz.

BRESLAU/Wroclaw
G. P. Aderholz' Buchhandlung.
1908.

Zostało wydrukowane.:
Wrocław, dnia 20 czerwca 1908 r.
G. Kard. Kopp, Bp. Epps, Wrocław.

Tłumaczył, uzupełninie, zdjęcia współczesne
Henryk Dąbkiewicz
Współpraca i konsultacje Ullrich Junker

BRESLAU,
G. Księgarnia P. Aderholza.
1908.

Przedmowa

W topograficznych i historycznoartystycznych opracowaniach dotyczących Wrocławia katedra jest omawiana w różnym stopniu szczegółowości. Wśród szczególnych publikacji warto wymienić: Fr. Schreiber, *Die Domkirche zu Breslau* (1843, 57 stron), oraz Friedrich Erdmann, *Beschreibung der Kathedralkirche ad St. Joannem und die Kirche zum heiligen Kreuz, auf der Dominsel zu Breslau* (1850, 182 strony).

Książeczka Schreibera spełnia jedynie bardzo skromne wymagania, a opracowanie Erdmanna pozostawia wiele niedopowiedzeń, szczególnie jeśli chodzi o historię katedry, która przedstawiona jest tylko w postaci nielicznych i skąpych wzmianek. Brakowało więc przewodnika po katedrze, który w sposób zwięzły, ale wyczerpujący informowałby zarówno o jej architekturze, jak i wyposażeniu.

Autor tego opracowania przygotowywał się do jego napisania przez lata pracy z dokumentami i rękopisami archiwum diecezjalnego, a szczególnie poprzez systematyczne badanie protokołów kapitułowych, sięgających aż do 1500 roku. Spośród dostępnej literatury szczególnie użyteczne okazały się następujące dzieła: w zakresie historii katedry *Geschichte des Breslauer Domes und seine Wiederherstellung* Wilhelma Schulte, a w zakresie skarbca katedralnego *Die Breslauer Goldschmiede* Erwina Hintzego wraz z jego katalogiem wystawy złotnictwa w Śląskim Muzeum Rzemiosła Artystycznego i Starożytności z 1905 roku.

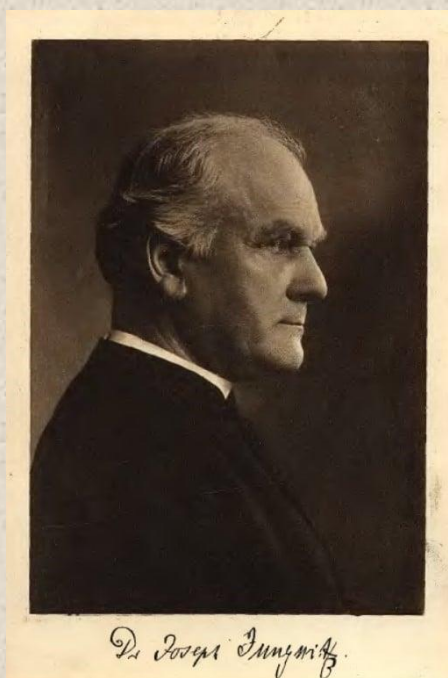
Publikacja niniejszego przewodnika zbiegła się z początkiem wielkiej restauracji katedry, która nada jej zniszczonej strukturze nowe oblicze. Książka będzie więc jednocześnie dokumentem obecnego stanu budowli, w jakim zachowała się do dziś.

Wrocław, 20 czerwca 1908
J.

Panorama Wrocławia od strony zachodniej

DOM łacińskie wyrażenia „*Deo Optimo Maximo*”, co oznacza „*Bogu Najlepszemu i Największemu*”.

Dr. Joseph Jungnitz

Joseph Jungnitz (1844–1918) był niemieckim katolickim teologiem, historykiem i archiwistą, który odegrał kluczową rolę w badaniach nad historią Kościoła katolickiego na Śląsku. Urodzony 17 maja 1844 roku w Mojeszu Dolnym, studiował teologię na Uniwersytecie Wrocławskim i w 1867 roku otrzymał święcenia kapłańskie. Przez 17 lat sprawował posługę kapłańską w Górze na Dolnym Śląsku, po czym został subregensem seminarium duchownego we Wrocławiu. Zmarł 21 stycznia 1918 roku we Wrocławiu, pozostawiając po sobie bogaty dorobek naukowy, który znacząco wpłynął na rozwój badań historycznych dotyczących Kościoła katolickiego na Śląsku.

Budowa ratusza trwała około 250 lat – od końca XIII wieku do połowy XVI wieku. Początkowo powstał jako jednopiętrowy budynek z piwnicami i wieżą, zwany consistorium. W kolejnych wiekach był rozbudowywany, dostosowując się do rosnących potrzeb administracyjnych i handlowych miasta. W XV i XVI wieku dodano m.in. Wielką Salę, Skarbiec oraz przebudowano Wieżę Ratuszową, która obecnie ma 66 metrów wysokości i jest miejscem, skąd w każdą niedzielę rozbrzmiewa wrocławski hejnał Wrocław Ratusz

*Hełm wieży północnej zaprojektowany przez prof. Hartunga Charlottenburga w 1913 r./14
Hełm wieży południowej wg projektu architekta diecezjalnego Ebersa z 1922 r.*

I. Historia budowy kościoła.

Panorama na Wrocławskie wieże kościelne

Pierwsza katedra we Wrocławiu, wzniesiona po założeniu biskupstwa około roku 1000, według przekazów była drewniana. Nie wiadomo jednak, czy przetrwała burzliwe czasy, w których struktury kościelne na Śląsku uległy zniszczeniu, czy też podczas ponownego utworzenia biskupstwa około 1051 roku konieczne było jej odbudowanie.

Sto lat później biskup Walter (1149–1169) zbudował drugą katedrę – romańską bazylikę z kamienia, która została zniszczona w 1241 roku podczas najazdu Mongołów. W 1244 roku biskup Tomasz I rozpoczął budowę istniejącej do dziś gotyckiej katedry. Kronikarz z drugiej połowy XIV wieku podaje, że każda z trzech biskupich świątyń powstawała w innym miejscu. Jeśli to prawda, pierwsza mogła znajdować się na terenie książęcego zamku, a druga na zachodnim krańcu Ostrowa Tumskiego.

Z realizowanego projektu biskup Tomasz I, wspierany przez książąt Bolesława II i Henryka III, wznosił prezbiterium oraz dwie wschodnie wieże umieszczone nad narożnymi sklepieniami obejścia chóru. Wieże nigdy nie zostały ukończone – pełniły funkcję obronną, zabezpieczając wschodni brzeg Odry przed ewentualnymi kolejnymi atakami Mongołów, podobnie jak wzniesiony równocześnie zamek książęcy po zachodniej stronie wyspy.

W 1272 roku ukończono budowę chóru oraz bogato zdobionego wschodniego okna, a biskup Tomasz II dokonał jego konsekracji. Dalszą rozbudowę katedry mogły utrudnić wieloletnie konflikty między Tomaszem II a księciem Henrykiem IV, jednak po zakończeniu sporów prace wznowiono pod rządami kolejnych biskupów – Jana Romki (1292–1301) oraz Henryka z Wierzbna (1302–1319).

Biskup Henryk zachęcał wiernych do składania darów „na ukończenie od dawna rozpoczętej budowy” katedry. W 1306 roku zaprosił diecezjan do odwiedzenia świątyni, podkreślając jej znaczenie jako centrum życia religijnego.

Katedra pełniła funkcję kościoła macierzystego i głównej świątyni diecezji, co sugeruje, że oprócz chóru przeznaczonego dla duchowieństwa istniała już wystarczająca przestrzeń dla wiernych

świeckich. W źródłach pojawiają się wzmianki o kolejnych etapach rozbudowy: w 1304 roku odnotowano budowę północnych drzwi, a w 1313 roku głównego portalu między wieżami zachodnimi. Statut synodu diecezjalnego z 1316 roku wyraźnie rozróżnia pojęcie katedry jako całości od prezbiterium.

Za rządów biskupa Nankera (1326–1341) budowa nawy głównej zbliżała się do ukończenia. Dokument z 1333 roku wspomina o pozyskaniu funduszy na dekorację i pokrycie dachu katedry. Sakrystia, już wówczas istniejąca, została wspomniana w źródłach z 1331 roku.

Biskup Przecław z Pogorzeli (1341–1376) objął urząd, gdy główna struktura świątyni była już ukończona, i dodał kaplicę w osi prezbiterium przy wschodnim obejściu chóru. To za jego rządów, w 1373 roku, na fasadzie zachodniej zamontowano zegar wykonany przez mistrza Schwelbila. Współczesny mu kronikarz określił Przecława mianem „tego, który doprowadził budowę katedry do końca”.

Różne etapy wznoszenia katedry można prześledzić na zwornikach sklepień. W starszych nawach otaczających prezbiterium dominują motywy roślinne, w młodszych – figury świętych. W zwornikach nawy głównej, przed chórem, występuje naprzemienne połączenie ornamentyki roślinnej i figuratywnej, a w kaplicy prezbiterialnej zastosowano motywy symboliczne.

Biskup Wacław, książę legnicki (1382–1417), zajął się rozbudową wież zachodnich, najpierw wznosząc północną. Nad istniejącymi czterema prostymi kondygnacjami dodano trzy piętra bogato zdobione rzeźbami. Wieżę zwieńczono ażurową galerią, której narożniki ozdobiono fialami, a całość wieńczył smukły, gotycki hełm zwieńczony złocistą kulą z krzyżem. Nawet niewielkie wierzchołki zdobiły pozłacane detale.

20 października 1416 roku na szczycie hełmu umieszczono kulę i krzyż, a data 1419, widoczna u podstawy wieży, prawdopodobnie oznacza pełne zakończenie jej budowy.

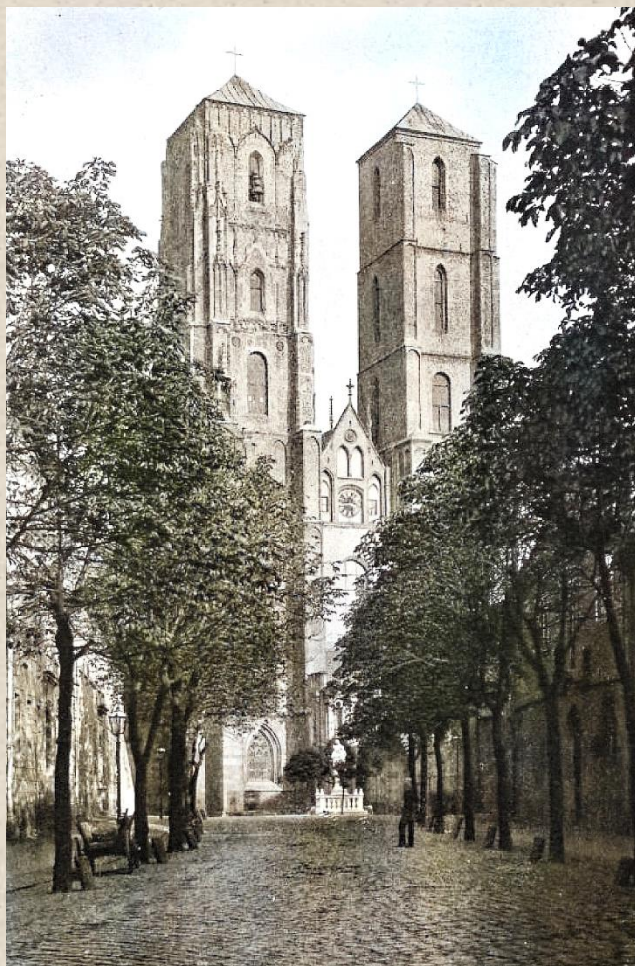
Blisko położona data 1491 prawdopodobnie wskazuje na przeprowadzone restauracje. Południowa wieża, składająca się z czterech kondygnacji zwieńczonych drewnianym dachem, musiała czekać jeszcze ponad półtora wieku na dalszą rozbudowę.

Do średniowiecznych dobudówek katedry należą: zakrystia kanoników, kaplice w nawach bocznych między zakrystią a portalem południowym oraz od północnego portalu aż na wschód. W 1470 roku ukończono przedsionek przed północnym portalem, nadając mu obecną formę, a mniej więcej w tym samym czasie przebudowano również portal południowy. W jego obrębie pierwotne okno, znajdujące się obok ostatniej kaplicy południowej nawy, zostało przedłużone aż do poziomu posadzki – górna część maswerku nadal pozostaje widoczna z zewnątrz.

Ostatnia większa średniowieczna rozbudowa katedry dotyczyła przedsionka zachodniego. Wzniesiono go na podstawie kontraktów zawartych przez kapitułę z wrocławskimi mistrzami Hansem Bertholtem i Franzkem w latach 1465 i 1467. Konstrukcja z ciosanego kamienia wyróżniała się efektowną formą oraz bogatym dekoracyjnym wystrojem rzeźbiarskim.

W 1511 roku korpus nawowy oraz prezbiterium katedry otrzymały pokrycie dachowe z miedzi; już wcześniej miedziane poszycie otrzymał hełm wieży północnej. Kilka dekad później mur, sklepienia i dach kościoła uległy znacznym uszkodzeniom, a zwłaszcza zwieńczenie wieży północnej wymagało gruntownej renowacji.

Katastrofa nadeszła 19 lipca 1540 roku, kiedy wieczorem wybuchł pożar, który strawił hełm północnej wieży, drewnianą konstrukcję obu wież oraz dach nawy głównej aż po wieże wschodnie. Wszystkie dzwony stopiły się i spadły na ziemię, a zegar został całkowicie zniszczony. Katedra uniknęła całkowitego spalenia dzięki interwencji Landeshauptmanna Nikolausa Schebitza, który przybył na miejsce z dużą grupą ludzi i sprzętem gaśniczym, zapobiegając dalszemu rozprzestrzenianiu się ognia.

Wieże Katedry przed remontem 1909 rok (pożar 1759 rok)

Podczas odbudowy katedry wprowadzono istotne zmiany architektoniczne, zgodne z duchem renesansu, które zastąpiły wcześniejsze rozwiązania gotyckie. Dawniej wysoki i stromy dach nawy głównej był otoczony gotycką, ażurową kamienną balustradą, a jego wysokość przewyższała dach prezbiterium. Po pożarze zdecydowano się na zastosowanie jednolitych dachów dwuspadowych, równomiernie rozciągających się nad całą bryłą kościoła, nadając świątyni nową, harmonijną formę.

Po przebudowie północnej wieży jej smukły, gotycki hełm zastąpiono ażurowym, miedzianym zwieńczeniem, pomalowanym na zielono. 9 czerwca 1556 roku na jego szczycie umieszczono połączoną kulę o pojemności 3,5 scheffla oraz krzyż. Na narożach kamiennej balustrady osadzono małe wieżyczki, zwieńczone również złożonymi kulami, z których każda mieściła jeden scheffel.

Już w 1541 roku katedra odzyskała zegar, a w latach 1544–1545 wyposażono ją w nowy zestaw pięciu dzwonów. W 1575 roku dach pokryto miedzią.

Południowa wieża przez długi czas pozostawała nieukończona. Dopiero biskup Kaspar von Logau podjął jej rozbudowę w 1570 roku, o czym świadczy jego herb na przyporze szóstej kondygnacji. Prace kontynuował jego następca, Martin von Gerstmann (1574–1585), który latem 1580 roku doprowadził do ukończenia podwójnie ażurowego hełmu. 29 lipca tego samego roku na szczycie wieży umieszczono miedzianą kulę. Mimo ukończenia konstrukcji południowa wieża pozostała stosunkowo skromna, pozbawiona ozdób, co kontrastowało z dekoracyjną formą wieży północnej.

Nowa wieża została również wyposażona w kosztowny zegar, który po raz pierwszy wybił godzinę 16 listopada 1584 roku. Był to tzw. „pół zegar” – system dwunastogodzinny, wprowadzony we Wrocławiu w 1580 roku, który zastąpił dotychczasowy zegar całodobowy, odmierzający czas od zachodu do zachodu słońca.

Imponująca para wież dominowała nad panoramą Wrocławia zaledwie przez nieco ponad czterdzieści lat. We wrześniu 1632 roku Ostrów Tumski został zdobyty przez wojska szwedzkie, saskie i brandenburskie, które okupowały go przez trzy lata. Podczas próby odbicia wyspy przez siły cesarskie pod dowództwem Hansa Ulricha von Schaffgotscha, 23 listopada 1633 roku, południowa wieża stanęła w płomieniach i straciła swoje zwieńczenie.

Pożar rozprzestrzenił się również na południową część kościoła i dach zakrystii. W płomieniach zginęły zarówno największa, jak i mniejsza dzwonnica oraz dzwon zegarowy. Szczęśliwie sześć dzwonów zdążono wcześniej zdemontować i przewieźć do Drezna.

Katedra doznała kolejnych poważnych zniszczeń w ostatnich latach wojny trzydziestoletniej. 25 lutego 1648 roku huragan zerwał zwieńczenie zachodniego szczytu, powodując rozległe uszkodzenia, zwłaszcza w obrębie przedsionka.

Południowa wieża, zniszczona w pożarze z 1633 roku, przez ponad trzy dekady pozostawała w ruinie. Dopiero w 1656 roku odbudowano na niej kamienną galerię z narożnymi wieżyczkami. W 1668 roku, z polecenia biskupa Sebastiana von Rostocka, wieżę zwieńczono nowym, podwójnie ażurowym hełmem w stylu renesansowym. W tym samym czasie usunięto również ostatnie ślady zniszczeń po pożarze z 1633 roku na południowej fasadzie katedry. Prace restauracyjne zakończono w 1671 roku, o czym świadczy inskrypcja na wschodnim przyporze nawy głównej.

W kolejnym roku, u stóp tej samej przypory, tuż przy południowym portalu, wzniesiono kaplicę Wszystkich Świętych. Kolejne większe rozbudowy dotyczyły dwóch kaplic usytuowanych po obu stronach chóru. Po południowej stronie, w 1680 roku, rozpoczęto budowę kaplicy św. Elżbiety, natomiast po stronie północnej wzniesiono kaplicę elektorską, ukończoną w 1724 roku. Ostatnią istotną rozbudową była budowa kaplicy cmentarnej, którą wzniesiono w 1749 roku pomiędzy północnym portalem a północną wieżą zachodnią.

Wnętrze katedry również ulegało znaczącym przekształceniom. W 1590 roku biskup Andreas von Jerin polecił wznieść nowy ołtarz główny, w związku z czym zamurowano gotyckie okna chóru, zastępując je okrągłymi otworami. Wzdłuż ścian chóru zamontowano drewniany gzyms wsparty na pilastrach, utrzymany w stylu renesansowym.

W 1631 roku w chórze umieszczono obecne do dziś stalle. Początkowo przestrzeń nawy głównej mogła być oddzielona od prezbiterium lektorium, które w 1605 roku zostało zastąpione nowym chórem muzycznym, wzniesionym nad wejściem do prezbiterium z inicjatywy kanonika Bernarda Edera. Ta konstrukcja została później rozebrana, a podczas restauracji rozpoczętej przez kardynała Fryderyka von Hessen w 1677 roku w prezbiterium powstały dwa nowe chóry boczne.

W ramach prac renowacyjnych wnętrza świątyni dostosowano do obowiązującej wówczas barokowej estetyki. Na polecenie kardynała usunięto wiele ołtarzy przy filarach i na ścianach prezbiterium, a także liczne inskrypcje i epitafia, rozmieszczane wcześniej bez planu. Wcześniej nie przykładano dużej wagi do symetrii i uporządkowania wystroju – w ramach barokowej modernizacji część ołtarzy przekazano ubogim wiejskim kościołom, inne przeniesiono do kościoła św. Bartłomieja. Zobowiązania liturgiczne przypisane nieistniejącym już ołtarzom przekierowano na inne.

Kapituła zadbała również o uporządkowanie miejsc pochówku biskupów. Po wyłożeniu prezbiterium sześciokątnymi, czarno-białymi płytkami marmurowymi, naniesiono nowe inskrypcje, a zachowane epitafia przeniesiono w bardziej godne miejsca.

Modernizacja wnętrza katedry w stylu barokowym była kontynuowana na początku XVIII wieku przez dziekana kapituły, hrabiego Leopolda Sigismunda von Frankenberga. Dzięki jego staraniom katedra zyskała bogate wyposażenie, z którego wiele elementów zachowało się do dziś. W ramach tej modernizacji usunięto również liczne pozostałości stylu gotyckiego i renesansowego, w tym część średnio-wiecznych dekoracji.

Na własny koszt hrabia Frankenberg ufundował nowe marmurowe ołtarze w kaplicach naw bocznych, wzbogacone o pozłacane rzeźby, obrazy oraz bogatą snycerkę i dekoracje metalowe. Jego fundacja objęła również marmurowe balustrady przy wejściu do prezbiterium, kraty, figury, ambonę oraz obrazy apostołów w nawie głównej. Sfinansował również ułożenie marmurowej posadzki w miejscach, które nie zostały wcześniej wykończone przez kardynała Fryderyka. Środki na te działania pochodziły z jego majątku rodzowego oraz z dochodów uzyskanych z pełnionych godności kościelnych.

Po okresie szwedzkiej inwazji wieże katedry ponownie wyposażono w dzwony. Wciąż jednak brakowało jednej, dużej i reprezentacyjnej dzwonnicy. Potrzebę tę zaspokoił dziekan kapituły wrocławskiej, hrabia Cornelius von Strattmann, fundując nowy dzwon. Odlany przez miejscowego ludwisarza Krumpferta, ważył 113 cetnarów i kosztował 4436 talarów. Po raz pierwszy jego potężny głos rozbrzmiał 22 stycznia 1722 roku, w święto św. Wincentego – patrona kapituły. Niestety, dzwon ten rozbrzmiewał tylko przez kilka dekad.

9 czerwca 1759 roku, około godziny 22:00, na Ostrowie Tumskim wybuchł pożar w budynku Grosskretscham – miejscu, gdzie dziś znajduje się Instytut Fizyki. Ogień rozprzestrzenił się błyskawicznie. W ciągu zaledwie trzydziestu minut spłonęło osiemnaście budynków, w tym rezydencja biskupia, liczne kurie kanonickie oraz szkoła. Z Kurii Dziekańskiej ogień przeniósł się na północną wieżę katedry, a następnie ogarnął również wieżę południową.

Obie wieże spłonęły doszczętnie – dzwony stopiły się, zegarowe mechanizmy uległy zniszczeniu, a hełmy zawaliły się. Spłonęła również cała drewniana konstrukcja dachu kościoła, kaplicy elektorskiej i niedawno zbudowanej kaplicy grobowej wraz z miedzianym pokryciem. Ogień strawił także dachy prezbiterium i zakrystii. Wnętrze świątyni doznało poważnych zniszczeń.

Skala katastrofy była tym większa, że akcja ratunkowa okazała się niewystarczająca. Z powodu wojny bramy miejskie pozostawały zamknięte i otwarto je dopiero godzinę po wybuchu pożaru. Oddziały straży pożarnej, które przybyły na miejsce, nie były w stanie skutecznie działać – brakowało wody, a drogi do Odry zablokowane były palisadami o charakterze wojskowym. Przez kilka kolejnych dni utrzymywało się ryzyko wznowienia pożaru.

Katastrofa ta była szczególnie tragiczna, ponieważ kapituła katedralna – pozbawiona w czasie wojny środków finansowych – nie była w stanie sfinansować odbudowy. Biskup przebywał na wygnaniu, a prace restauracyjne ograniczono do absolutnego minimum. Król zapewnił kapitułę o swoim współczuciu, lecz pomoc finansową uzależnił od zakończenia wojny. Ostatecznie dopiero w 1763 roku zatwierdzono zbiórkę funduszy na odbudowę.

W pierwszej kolejności zabezpieczono najpilniejsze potrzeby. Zakrystię pokryto dachówką, by chronić przechowywane w niej paramenty liturgiczne i szaty. Rozebrano zniszczony i grożący zawaleniem zachodni szczyt oraz sklepiony pasaż łączący pałac biskupi z drugim piętrem południowej wieży, kaplicą i wnętrzem kościoła.

Zniszczone okna tymczasowo zabito deskami. Przy późniejszej odbudowie zrezygnowano z dawnych zdobień – planowano także unowocześnić wielkie okno chóru. Na szczęście sklepienia kościoła pozostały w dużej mierze nienaruszone. Początkowo zabezpieczono je prowizorycznym dachem z desek. Nowe pokrycie dachowe ukończono dopiero w 1762 roku, a miedzianą dachówkę położono dopiero w 1784 roku.

Wieżyczek wież nigdy nie odbudowano. Ich górne kondygnacje otrzymały prowizoryczne, płaskie dachy pokryte dachówką, które przetrwały do czasów współczesnych. Prace restauracyjne przy murach kościoła trwały aż do 1773 roku, co upamiętnia metalowa tablica umieszczona na wschodnim przyporze południowej nawy, ponad inskrypcją z 1671 roku.

Przez długi czas w katedrze nie odprawiano nabożeństw. Procesja Bożego Ciała powróciła do niej dopiero w 1762 roku. Liczba dzwonów została stopniowo uzupełniana – w 1765 roku ludwisarz Gottfried

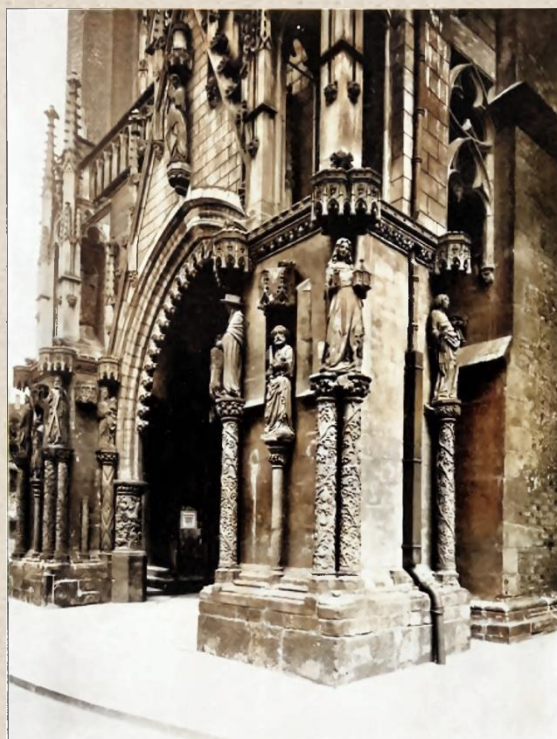
Schnellrath odlał na miejscu wielki dzwon, ponownie nazwany Korneliusz. Umieszczono go w południowej wieży 1 sierpnia 1766 roku.

W północnej wieży umieszczono cztery nowe dzwony, które otrzymały imiona: Klemens, Jan, Wincenty i Barbara. Trzy pierwsze zostały odlane przez Schnellratha, natomiast dzwon imienia Barbary wykonał Johann Gerstner w 1770 roku. Na szczycie północnej wieży zawieszono także dzwon zegarowy.

Po pożarze z 1759 roku tymczasowy zegar został przeniesiony w inne miejsce i pozostawał tam aż do 1802 roku. Wówczas zegarmistrz Joseph Chepcinski wykonał nowy mechanizm, który zamontowano na fasadzie frontowej, pomiędzy dwiema wieżami.

Podczas odbudowy katedry po katastrofalnym pożarze kierowano się przede wszystkim najpilniejszymi potrzebami. Z wyjątkiem prac przy fasadzie zachodniej, zewnętrzna bryła świątyni nie została wówczas poddana istotnym zmianom. Inaczej było we wnętrzu – w XIX wieku przeprowadzono dwie poważne restauracje.

Pierwszą z nich zrealizowano w 1842 roku, kiedy kapituła postanowiła całkowicie wybielić wnętrze świątyni, odnowić malowidła, pozłocić ołtarz główny, sześć empor w prezbiterium, rzeźby Ojców Kościoła, kaplicę Najświętszego Sakramentu, ambonę oraz ramy obrazów apostołów. Odrestaurowano również stalle chóru, boczne ołtarze oraz uszkodzoną marmurową posadzkę. Obie zakrystie otrzymały nowe, drewniane posadzki. Wzniesiono nowy tron biskupi, cztery krzesła asystenckie oraz baldachy nad ołtarzami. Cofnięcie empor otworzyło perspektywę na prezbiterium i ołtarz główny.

Portal główny katedry wrocławskiej.

10 lipca 1842 roku katedrę zamknięto na czas remontu, a nabożeństwa przeniesiono do kościołów św. Krzyża i św. Idziego. Uroczyste poświęcenie odnowionego wnętrza odbyło się 29 października tego samego roku, a dokonał go biskup pomocniczy Latussek. Trzy lata później wszystkie cztery wieże pokryto miedzianą dachówką, a zachodnie wieże ozdobiono złożonymi krzyżami. Krzyż na północnej wieży został umieszczony 27 lipca 1845 roku – w dniu intronizacji księcia-biskupa Melchiora von Diepenbrocka.

Renowację z 1842 roku nadzorował inspektor budowlany Erdmann. Druga faza restauracji miała miejsce w latach 1873–1875 i prowadzona była pod kierunkiem radcy budowlanego Ludeke. Skupiono się wówczas przede wszystkim na wnętrzu prezbiterium. Usunięto późniejsze ingerencje i przywrócono gotyckie formy, zamykając arkady lekkimi ścianami. Oczyszczone mury, pozbawione dawnego, ciemnego tynku, uzyskały matowy, ceglasty odcień, nawiązujący do pierwotnej ceglanej konstrukcji.

Odrestaurowano ołtarz główny i tron biskupi. Rokokowe empory, bogato zdobione kolorowymi ornamentami i wazami, które dominowały nad renesansowymi stallami chóru, zastąpiono nowymi chórami w stylu gotyckim.

W nawie głównej prace ograniczyły się do przebudowy chóru organowego. Zamiast wcześniejszych dekoracji zastosowano stylizowane, gotyckie sklepienie. Niestety, nie udało się przywrócić kamiennych maswerków w oknach przedniej części kościoła. Przy renowacji wnętrza przyjęto jednolitą kolorystykę – zastosowano żółtawoszary odcień piaskowca i miejscami brązowo czerwony ton cegły, by zachować spójność z prezbiterium.

Odnowiono również małe prezbiterium i odstonięto zapadnięty nagrobek biskupa Przecława z Pogorzeli. Po zakończeniu prac wewnętrznych podjęto decyzję o naprawie najbardziej zniszczonych elementów zewnętrznych – pierwszym z nich był główny portal.

Pomimo zniszczeń spowodowanych pożarem i huraganem, na fasadzie wciąż widoczne były ślady dawnej świetności. Strzelista arkada głównego portalu, ozdobiona misternym maswerkkiem, flankowana była przez bogato rzeźbione filary. Jednakże filary te urywały się nagle, a łukowi brakowało zwieńczenia oraz bocznych pinakli, które niegdyś stanowiły logiczne przedłużenie architektonicznych podpór.

Planowana restauracja miała na celu uzupełnienie brakujących elementów w możliwie najprostszej formie, bez naruszania zachowanych fragmentów. Niestety, zły stan techniczny konstrukcji wymusił całkowitą rozbiórkę wolnostojącego łuku, sklepienia za nim oraz otaczającej go kamiennej galerii. Wszystkie prace przeprowadzono z użyciem oryginalnych materiałów, które udało się odzyskać i wykorzystać ponownie.

Rzeźby, które przez wieki zdobiły portal, zostały odrestaurowane i przywrócone na swoje pierwotne miejsca. Jedynym nowym elementem była statua Matki Bożej umieszczona na nowo wzniesionym wimperdze.

Renowacja portalu głównego skłoniła również do rekonstrukcji szczytu frontowego między wieżami. Odbudowano go w uproszczonej, lecz zgodnej z gotyckim charakterem formie. Koszt całej operacji wyniósł 35 000 talarów.

Dalsze prace zostały wstrzymane z powodu ówczesnych napięć politycznych w Kościele. W wyniku konfliktów książę-biskup został zmuszony do opuszczenia Wrocławia, co spowodowało odłożenie pełnej restauracji katedry – zwłaszcza odbudowy znacznie zniszczonych partii zewnętrznych na nieokreśloną przyszłość.

II. Opis architektoniczny.

1. Informacje ogólne.

Strona wschodnia katedry. W centrum mały chór, po lewej kaplica Elżbiety, po prawej kaplica Elektor-ska..

Wrocławska katedra to trójnawowa gotycka bazylika o długości 38 metrów od głównego wejścia do chóru, 68 metrów do ściany prezbiterium oraz 89,5 metra do apsydy małego prezbiterium. Szerokość nawy głównej wynosi 8,8 metra, naw bocznych po 5,2 metra, a ich wysokość to odpowiednio 22,7 metra dla nawy głównej i 8,9 metra dla naw bocznych. Wieże wznoszą się na wysokość 60,16 metra do dachowej kalenicy, a znajdujące się na nich krzyże mają wysokość 2,6 metra. Cała budowla zajmuje powierzchnię 3084,67 m².

Kościół został wzniesiony z cegły, a w pierwszej fazie budowy, obejmującej prezbiterium, kamień był używany jedynie w ograniczonym zakresie. Z biegiem czasu jego stosowanie rosło, szczególnie w nawie głównej, a największe nagromadzenie kamiennego detalu można dostrzec w górnych kondygnacjach północnej zachodniej wieży oraz w przedsionku. To właśnie kamienne elementy najbardziej ucierpiały w wyniku licznych katastrof, które nawiedziły budowlę. Ponieważ ich rekonstrukcja ograniczyła się do niezbędnych napraw, nie podjęto żadnych działań przy wieży, przyporach czy oknach, przez co zewnętrzna bryła katedry sprawia dziś wrażenie częściowo zrujnowanej. Mimo to jej majestatyczna sylwetka wciąż robi wrażenie, a poszczególne detale kryją wiele interesujących elementów, które można odkrywać podczas spaceru wokół budowli.

Szczególne wrażenie wywiera rzeźbiarski wystrój przedsionka przy głównym portalu. Dwa bogato zdobione filary, między którymi otwiera się przestrzeń przedsionka, wznoszą się w baldachimy, przeznaczone na figury. Podstawa filarów jest również udekorowana rzeźbami – po pięć na każdy filar – umieszczonymi na kolumnach przypominających palmy, oplecionych motywami roślinnymi. Północny filar zdobią figury świętych Wacława i Andrzeja, a pośrodku znajduje się posąg biskupa diecezjalnego Jodokusa von Rosena, który pełnił swoją funkcję w czasie budowy przedsionka.

Po lewej stronie przedsionka znajduje się figura św. Pawła, a po prawej – św. Jadwigi. Baldachim nad nimi wieńczy posąg św. Grzegorza Wielkiego, papieża i doktora Kościoła. Na południowym filarze, od frontu, widnieją rzeźby św. Hieronima, św. Piotra i ponownie św. Jadwigi; po lewej stronie – św. Barbary, po prawej – św. Jana Ewangelisty. Na górze umieszczono figurę św. Pawła, obok której klęczy fundator. Pod północnym łukiem przedsionka znajduje się posąg św. Jana Chrzciiciela. Rozmieszczenie figur sprawia wrażenie przypadkowego, a widoczne różnice w stylu wykonania oraz obecność duplikatów sugerują, że nie wszystkie pochodzą z pierwotnej konstrukcji przedsionka.

W całej przestrzeni widoczne są gotyckie konsole i baldachimy, z których wiele pozbawionych jest figur. Znaleźć można także kolumny o zróżnicowanych rozmiarach, kształtach i zdobieniach – od ornamentów roślinnych, przez motywy ludzkie i zwierzęce, po dekoracje w formie romboidalnych wzorów. Szczególną uwagę przyciągają dwie masywne kolumny podtrzymujące łuk wejściowy, ozdobione przez mistrzów Bertholta i Franzkego w 1467 roku.

Na południowej kolumnie, pośród gałęzi, przedstawiono dwie splecione postacie demoniczne; jedna z nich zostaje powalona przez człowieka uzbrojonego w maczugę, który rozdziera jej szczękę. Poniżej widnieje kobieta zrywająca owoc, a w tle – skaczący kozioł. Na północnej kolumnie ukazano scenę Zwiastowania Marii, obok której klęczy fundator. Poniżej znajduje się postać św. Hieronima, do którego kolan przykładą łapę lew – nawiązanie do znanej legendy o wyjęciu ciernia z łapy dzikiego zwierzęcia. Całość zdobień na tych kolumnach zdaje się opowiadać spójną historię o upadku aniołów, grzechu pierworodnym i odkupieniu.

Zwieńczeniem budowli przedsionka jest wimperg, który od 1882 roku zdobi figura Matki Bożej, wykonana przez starszego Thamma z Landeck. Pod przedsionkiem, na prawej ścianie portalu, znajduje się nagrobek Barbary Prauser, zmarłej 28 stycznia 1620 roku, z reliefowym przedstawieniem jej postaci. Kierując się na południową stronę kościoła, na drugim poziomie wieży dostrzec można wyrzeźbioną w kamieniu głowę o wyrazie pełnym trwogi. Według przekazów upamiętnia ona strażnika, który zginął w czasie pożaru: wystawił on głowę przez wąski otwór okienny, aby zaalarmować mieszkańców, lecz nie zdołał jej cofnąć z powodu opuchlizny i spłonął żywcem. Inna wersja mówi, że głowa upamiętnia robotnika, który tragicznie zginął podczas budowy wieży.

Południowa sień wejściowa wyróżnia się misternym sklepieniem gwiazdzystym i siatkowym. Na bocznych ścianach wciąż widoczne są ślady dawnych malowideł. Wzrok przyciąga także rzeźba św. Wincentego Lewity, stojąca przy południowej ścianie pod baldachimem. Posąg został ufundowany przez kanonika Johanna Paschkowitza ze Schwanfeldu i dobroczyńcę Prockendorfa, których herby – łabędź na zielonym polu oraz jelen z pięciorożnym porożem – umieszczono na cokole. Zgodnie z inskrypcją, rzeźba została odrestaurowana w 1605 roku przez prepozyta Nikolausa Tinzmanna. Po obu stronach świętego namalowani są diakoni: św. Szczepan i św. Wawrzyniec.

Zewnętrzne ściany wrocławskiej katedry są stosunkowo ubogie w nagrobki – ich niewielka grupa znajduje się po południowej stronie małego chóru, w miejscu dawnego cmentarza wikariuszy, na którym obecnie wznosi się Kaplica św. Elżbiety. Większość nagrobków należy do tam pochowanych duchownych.

Pierwszym z nich jest pomnik wicedziekana Petera Borsickego, zmarłego 25 sierpnia 1609 roku. Centralną część nagrobka, flankowaną przez dwie postaci biskupów, zdobi scena Chrystusa kroczącego po wodzie, który wyciąga rękę do tonącego Piotra. Obok znajduje się płyta nagrobna dziecka trzymającego krzyż – to Karl, syn biskupiego administratora Johanna Schonagela, zmarły 24 maja 1616 roku, w wieku roku i trzech tygodni. Kolejna płyta upamiętnia wikariusza Jonasa Rosela, zmarłego 20 listopada 1611 roku. Następny pomnik poświęcony jest wikariuszowi i proboszczowi z Krintsch, Georgowi Scharccb, który odszedł 7 maja 1651 roku.

Nagrobek wikariusza Adama Schwartza, zmarłego 5 maja 1619 roku, przedstawia go klęczącego przed wizerunkiem Miłosierdzia – dziś już znacznie uszkodzonym. Jeszcze bardziej zniszczona jest kolejna płyta, ukazująca relief z wizerunkiem wikariusza i kanonika głogowskiego Adama Michaela Seifrieda, klęczącego przed krucyfiksem. Seifried zmarł 6 maja 1576 roku.

Kilka kroków dalej rozciąga się imponujący widok na chór katedry. W jego centralnej osi wznosi się smukły, gotycki mały chór, który – w zestawieniu z majestatycznymi renesansowymi i barokowymi kaplicami: św. Elżbiety od południa i elektorską od północy – tworzy niezwykle malowniczy obraz, ukazujący zarówno początek, jak i schyłek wrocławskiej architektury sakralnej.

Odpowiednikiem wcześniej wspomnianej figury św. Wincentego jest posąg św. Jana Chrzciciela, znajdujący się po północnej stronie katedry. Uznawany przez historyków sztuki za najstarszą rzeźbę Wrocławia, stoi w otwartej, kaplicopodobnej konstrukcji pełniącej funkcję sakrarium. Jej sklepienie krzyżowe zamyka się ostrym łukiem.

Na ścianach w tle zachowały się malowidła z XV wieku, przedstawiające po lewej stronie św. Jadwigę, a po prawej – św. Hieronima z lwem. Ślady polichromii dostrzec można również pod cokołem figury. W łukowych polach dekoracyjnych umieszczono eleganckie motywy roślinne i ornamentalne.

Po lewej stronie hali św. Jana, na ścianie, zawieszono obraz namalowany na dębowym drewnie, przedstawiający Chrystusa obejmującego krzyż, przed którym klęczy fundator. Pod spodem widnieją słowa z Pieśni Ezechiasza, choć towarzysząca inskrypcja jest już dziś nieczytelna.

Po prawej stronie hali, wmurowany w ścianę, znajduje się subtelnie wykonany relief z piaskowca przedstawiający scenę Mszy św. Grzegorza. Napis informuje, że Hans Steger – hafciarz jedwabnych tkanin z Norymbergi – zmarł w przeddzień święta Podwyższenia Krzyża w 1506 roku i został pochowany właśnie tutaj. Postać fundatora ukazano klęczącą z boku, a w jego herbie widnieje gołąbica. Steger był mistrzem haftu liturgicznego. Pomnik zachował jeszcze ślady pozłocenia, jednak malowidło na drewnianej tablicy umieszczonej poniżej całkowicie zanikło.

W przedsionku pobliskiego północnego portalu, na zachodniej ścianie, wciąż widoczne są pozostałości malowideł w odcieniach błękitu. Pod warstwą tynku w ścianach cesarskiego chóru, wzniesionego nad portalem, również zachowały się fragmenty polichromii. Chór ten posiada oryginalną posadzkę z kolorowo szklonych płytek.

Na środkowym filarze hali wyróżnia się trzon latarni zmarłych, choć jej górna część uległa zniszczeniu. Hala, obecnie częściowo zamknięta drewnianą zabudową, służyła niegdyś jako miejsce obrad biskupiego konsystorza i publicznych rozpraw sądowych.

Za kaplicą zmarłych, u stóp północnej wieży, w ziemi znajduje się nagrobek archidiacona Gregora Lengsfelda, zmarłego 7 stycznia 1527 roku. Choć płyta jest uszkodzona, wciąż można dostrzec reliefową postać zmarłego, znanego w środowiskach duchownych i literackich jako Gregorius Agricola. Nagrobek pierwotnie znajdował się przed kaplicą, u podstawy północno-zachodniej wieży, lecz podczas budowy figury Matki Bożej na fasadzie zachodniej w 1694 roku został włączony w fundamenty. Odkryto go ponownie w 1841 roku, podczas prac związanych z ponownym fundamentowaniem.

Cmentarz i wejście główne

Od najdawniejszych czasów katedra otoczona była cmentarzem, który służył jako miejsce pochówku aż do początku XIX wieku. Jedynym zachowanym i oznaczonym grobem, otoczonym żelaznym ogrodzeniem, jest miejsce spoczynku Marii Klarissy von Chmielinsky z domu Flemming, zmarłej 4 sierpnia 1813 roku.

Ścieżka wokół katedry prowadzi z powrotem do głównego wejścia. Rzeźbione w bogatym stylu barokowym drzwi trzech portali zostały zamówione przez kapitułę katedralną z okazji uroczystego wjazdu biskupa kardynała Fryderyka Hesji w 1676 roku. Data ta widnieje na głównych drzwiach.

Na ich dolnej części przedstawiono scenę wrzucenia biblijnego Józefa do cysterny, otoczonego przez zazdrosnych braci. Powyżej ukazano drabinę Jakubową, a jeszcze wyżej – lilie biskupie w otoczeniu unoszących się aniołów. Całość wieńczy wstęga z napisem będącym fragmentem anielskiego pozdrowienia: „*Gloria in excelsis Deo!*”

2. Wnętrze katedry – nawa główna

Po wejściu do kościoła wzrok swobodnie biegnie przez nawę główną i prezbiterium aż do wielkiego witraża wschodniej ściany chóru. Okno, zaprojektowane przez architekta Alexiusa Langerera, składa się z czterech segmentów i zwieńczone jest rozetą. Latem 1864 roku zostało ozdobione malowidłem na szkło, wykonanym przez wrocławską firmę, która jednak nadała kompozycji zbyt dominujący ton jasnej żółci. W czterech polach przedstawiono patronów diecezji: św. Jana Chrzciciela, św. Jadwigę, św. Józefa oraz św. Wincentego Lewitę, według rysunków malarza Raphaela Schalla.

Zaskakuje wyraźne odchylenie osi nawy głównej względem osi prezbiterium. Różnica ta jest zauważalna zarówno wewnątrz świątyni—szczególnie przy pierwszym lewym filarze prezbiterium—jak i na południowej elewacji zewnętrznej nawy. Sugeruje to błąd pomiarowy, który najpewniej powstał po ukończeniu chóru, gdy rozpoczęto budowę od zachodnich wież. Najpierw wzniesiono ich dolne kondygnacje wraz z portalem między nimi, a dopiero później kontynuowano budowę nawy w kierunku wschodnim, aż do połączenia z chórem.

Nawę główną tworzy pięć par przęseł o równych wymiarach, poprzedzonych dwoma przęsłami znajdującymi się pod wieżami. Ostatnia para przęseł, bezpośrednio przed prezbiterium, jest dwukrotnie szersza od pozostałych, tworząc przestronną, otwartą strefę przejściową między nawą a prezbiterium. Przestrzeń ta, z ołtarzami umieszczonymi przy pierwszej parze filarów prezbiterium, prawdopodobnie służyła liturgii dla wiernych, podczas gdy samo prezbiterium, zamknięte ze wszystkich stron, przeznaczone było wyłącznie do kapłańskiej posługi chórowej.

Powyżej łuków arkadowych, po obu stronach nawy, biegnie daleko wysunięty gzyms baldachimowy, podzielony ostrymi, trójlistnymi wzorami. Górne partie ścian pozostają gładkie, a ich okna są pozbawione maswerków.

W 1599 roku filary nawy głównej ozdobiono posągami, z których każdy został ufundowany przez jednego z kanoników. W 1721 roku rzeźby usunięto, by zrobić miejsce dla trzynastu obrazów apostołów, które dziekan katedralny Leopold Sigismund hrabia von Frankenberg zamówił w Rzymie u malarza Meinardiego. W wyniku pożaru z 1759 roku zniszczeniu uległy obrazy przedstawiające apostołów Bartłomieja, Mateusza i Szymona. Zostały one zastąpione nowymi malowidłami w 1761 roku.

Katedra – wnętrze nawy głównej. Wnętrze nawy głównej katedry św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu zachwyca swoją monumentalną przestrzenią, podkreśloną przez wysokie sklepienia i smukłe filary. Na przestrzeni wieków, katedra była przebudowywana, a jej wnętrze wzbogacane przez dzieła sztuki sakralnej, w tym rzeźby, freski oraz zdobienia kaplic bocznych. Charakterystycznym elementem wnętrza są bogato zdobione stalle oraz monumentalny ołtarz główny.

Podczas drugiej kapituły generalnej w 1723 roku dziekan katedry, Leopold Sigismund hrabia von Frankenberg, ogłosił zamiar ufundowania nowej ambony, która do dziś służy kaznodziejom. Została ona wykonana z marmuru *Priehorn* przez tyrolskiego rzeźbiarza Johanna Adama Karingera. Misternie zdobione drzwi ambony wieńczy głowa św. Jana umieszczona na misie, natomiast sama ambona oraz prowadzące do niej schody ozdobione są alabastrowymi płaskorzeźbami autorstwa Johanna Urban-sky'ego.

Reliefy przedstawiają czterech ewangelistów wraz z ich symbolicznymi atrybutami, a także św. Jana Chrzciciela głoszącego kazania na pustyni oraz jego męczeńską śmierć. Wśród dekoracji znajdują się również figury aniołów trzymających krzyż i kotwicę—symbole wiary i nadziei.

Na baldachimie spoczywa trzech aniołów: jeden z trąbą, drugi ze zwojem pisma, trzeci z księgą. Pośrodku wznosi się majestatyczna postać kobieca, której głowę ozdobi antyczny hełm. W lewej dłoni trzyma apokaliptyczną księgę zapieczętowaną Barankiem, w prawej zaś tarczę z wizerunkiem gołębic. Figura ta symbolizuje Kościół walczący.

Pod baldachimem, na filarze, zawieszono obraz *Zbawiciela świata*, dzieło Meinardiego.

Oświetlenie i wystrój kościoła

Bezpośrednio przed amboną z sufitu zwisa monumentalny, ośmioramienny mosiężny żyrandol. Jego zwieńczenie w formie dwugłowego orła sugeruje, że pochodzi z czasów panowania austriackiego. Rzeźbienia na ławkach przypominają styl warsztatu, z którego pochodzą barokowe drzwi kościoła. Obecny układ ławek wynika z uchwały kapituły katedralnej z 30 sierpnia 1725 roku, która nakazywała również całkowite zamknięcie konfesjonałów w celu ochrony modlących się przed kradzieżami.

Chór i organy

Nad pierwszą parą filarów przy głównym wejściu znajduje się chór organowy. Wielkie organy, ufundowane przez kardynała Fryderyka Hesji (zm. 1682), zostały ukończone dopiero za jego następcy, Franciszka Ludwika. Niestety uległy zniszczeniu w pożarze w 1759 roku. Przez wiele lat używano jedynie mniejszych organów znajdujących się na północnej emporze, nad miejscami wikariuszy w prezbiterium.

Dopiero w 1801 roku organmistrz Janitschek rozpoczął budowę nowych organów, lecz wkrótce opuścił Wrocław. Ich dokończeniem zajął się jego współpracownik Johann Christian Müller, wspierany przez kolejnych doradców. Dzieło zostało ukończone pod kierunkiem kapelmistrza Schnabla i kosztowało łącznie 25 587 talarów. W uroczystość Bożego Ciała w 1805 roku nowe organy zabrzmiały po raz pierwszy. Eksperti do dziś uważają ich brzmienie za niezrównane w porównaniu z jakimikolwiek współczesnymi instrumentami. Wydatki na muzykę liturgiczną są nadal pokrywane z funduszu ufundowanego przez biskupa Sebastiana von Bostocka w 1668 roku.

Przy głównym wejściu oraz przy północnym portalu, na sąsiednich filarach, znajdują się oprawione dokumenty: oryginał i tłumaczenie odpustowej bulli papieża Piusa VI z 1778 roku.

Ołtarze boczne

Granice między nawą główną a prezbiterium wyznaczają dwa boczne ołtarze przylegające do ostatnich filarów. Ołtarz po prawej stronie wejścia do prezbiterium poświęcony jest św. Wincentemu Le-wicie, drugiemu patronowi katedry. Wzniesiono go w 1711 roku w miejsce wcześniejszego ołtarza św. Łukasza. Jego główną ozdobą jest kunsztowna brązowa płaskorzeźba zamówiona w 1614 roku przez proboszcza katedralnego i biskupa pomocniczego Franza Ursinusa u holenderskiego odlewnika Adriana van Vriesa. Podczas wojny trzydziestoletniej dzieło zostało zabezpieczone w klasztorze św. Wincentego, a w 1649 roku powróciło do katedry. Początkowo brakowało dla niego odpowiedniego miejsca, dopiero dziekan Frankenberg przywrócił je do użytku liturgicznego. Relief przedstawia męczeństwo św. Wincentego, diakona, który zginął spalony na stosie. Relikwiarze umieszczone na tym ołtarzu oraz na ołtarzu naprzeciw zawierają relikwie św. Urszuli i jej towarzyszek.

Ołtarz Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Po lewej stronie wejścia do prezbiterium znajduje się ołtarz Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, ufundowany w 1711 roku przez dziekana Frankenberga. Jego główną ozdobą jest srebrny relief przedstawiający scenę Wniebowzięcia, podzielony na liczne pola narracyjne. Powstał on na pamiątkę zmarłego w 1668 roku proboszcza Gotharda Franza Freiherr von Schaffgotscha, a wykonanie dzieła zlecił jego brat Christoph, przewodniczący cesarskiej izby sądowej na Śląsku (zm. 1703). Pod względem wartości kruszcu relief przewyższa ten z ołtarza św. Wincentego, choć ustępuje mu pod względem artystycznym. Przed ołtarzem, nieco z boku, znajduje się skromna płyta nagrobna książecego biskupa Emanuela von Schimonsky¹, zmarłego 27 grudnia 1832

¹ Emmanuel von Schimonsky urodził się 23 lipca 1752 roku w Brzeźnicy – syn radnego Josepha von Schimonsky'ego. Studiował we Wrocławiu, a później na Lateranie w Rzymie, gdzie został wyświęcony w 1775 roku. Wrócił na Śląsk i był księdzem w Łanach. W tym samym czasie pełnił funkcję dziekana i biskupiego komisarza. W 1793 r. został kanonikiem generalnym diecezji wrocławskiej, a w 1797 r. biskupem pomocniczym. 1817 r. został mianowany przez papieża Piusa VII administratorem biskupstwa. W 1823 został biskupem diecezji wrocławskiej. Zmarł 27 grudnia 1832 r.

roku. Natomiast w odpowiadającym miejscu przed ołtarzem św. Wincentego spoczywa jego drugi następca, książęcy biskup Joseph Knauer, który zmarł 16 maja 1844 roku, mając niemal 80 lat.

3. Chór główny. Prezbiterium

Przejście do prezbiterium

Z nawy głównej do prezbiterium prowadzą trzy marmurowe stopnie. Granicę między przestrzeniami wyznacza balustrada wykonana ze śląskiego marmuru oraz dwuskrzydłowe, misternie zdobione drzwi. Nad nimi wznoszą się poślaczane rzeźby czterech łacińskich doktorów Kościoła: św. Augustyna, św. Ambrożego, św. Hieronima i św. Grzegorza. Posągi te, wyrzeźbione z drewna lipowego, zostały ufundowane przez dziekana katedralnego, hrabiego Frankenberga, w 1727 roku. Ich obecność była przedmiotem dyskusji w 1738 roku, gdy kardynał biskup Sinzen-dorf uznał, że przesłaniają widok na główny ołtarz. Kapituła jednak zdecydowanie opowiedziała się za ich pozostawieniem.

Empory muzyczne i chór

Dwie większe empory po bokach prezbiterium pierwotnie służyły oprawie muzycznej liturgii, szczególnie w okresie, gdy wielkie organy nie zostały jeszcze zbudowane. Na północnej emporze znajdował się pozytyw, wykorzystywany m.in. podczas święta Ofiarowania Pańskiego (Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny) oraz w Niedzielę Palmową. Instrument ten pozostał na miejscu aż do renowacji w 1842 roku, po czym został przeniesiony do kościoła św. Piotra i Pawła.

Chór dla kanoników i wikariuszy

Po obu stronach dolnej części prezbiterium, wzdłuż ścian, rozmieszczono stalle dla kanoników i wikariuszy. Dolna część siedzisk wikariuszy pochodzi jeszcze ze starego, średniowiecznego chóru, natomiast reszta została wykonana w 1631 roku z inicjatywy archidiakona Petera Gebauera, ówczesnego administratora diecezji. Świadczy o tym inskrypcja w złoconych literach na fryzie głównego gzymsu po południowej stronie. Choć widoczne są oznaki zmierzchu sztuki tamtej epoki, konstrukcja stanowi cenne świadectwo późnorenesansowego kunsztu snycerskiego i stolarskiego. Nad siedziskami znajduje się bogato zdobiona ściana osłonowa. Jej forma różni się w zależności od przeznaczenia – nad stallami kanoników sięga wyżej i jest zwieńczona gzymsem z belkowaniem, natomiast nad siedziskami wikariuszy ma bardziej skromną formę. Tylne ściany chóru zostały wykonane w duchu XVI-wiecznej architektury, w której mistrzowie stolarstwa nadawali dziełom wartość artystyczną poprzez inkrustacje z różnorodnych gatunków drewna. Struktura ta została ozdobiona herbami biskupów diecezjalnych oraz rzeźbami figuralnymi i ornamentalnymi. Ponad siedziskami umieszczono nietypowo uformowane pilastry i kolumny, które dzielą całą powierzchnię na odrębne pola. W każdym z nich znajduje się ozdobna nisza w barokowej ramie, przeznaczona na herb danego biskupa, którego imię wypisano nad niszą. Lista nazwisk rozpoczyna się od sześciu legendarnych biskupów ze Smogorzowa i kończy na Johannie von Sitsch (zm. 1608).

Konserwatysta walczył ze skutkami rewolucji francuskiej w formie Józefizmu i nauczania Oświecenia w kontekście zmieniających się relacji między Kościołem, Kurią Rzymską i rządem pruskim. Zmarł 27 grudnia 1832 r. we Wrocławiu.

Grobowce biskupów

W wolnej przestrzeni pomiędzy stallami chóru znajduje się osiem grobów biskupich. Po wejściu z nawy głównej i przejściu kilku kroków w głąb prezbiterium, w jego centrum znajduje się miejsce spoczynku biskupa Henryka² z książęcej rodziny legnickiej, którego brat Wacław również pełnił urząd biskupa wrocławskiego. Po śmierci 12 grudnia 1398 roku został pochowany w katedrze.

Nagrobek biskupa Henryka składa się z dwunastoczęściowej płyty z brązu, na której ukazano go w pontyfikalnym stroju, wewnątrz bogato zdobionej, gotyckiej niszy, przedstawionej w technice linearniej. W narożnikach płyty umieszczono symbole: śląskiego i polskiego orła oraz herby księstwa legnickiego i dynastii Piastów. Wzdłuż krawędzi biegnie gotycka inskrypcja z imieniem zmarłego, jego tytułem oraz datą śmierci.

Dalej, bliżej głównego ołtarza, znajduje się grób Konrada, księcia oleśnickiego i biskupa wrocławskiego, zmarłego 9 sierpnia 1447 roku. Jego miejsce pochówku nigdy nie zostało oznaczone nagrobkiem.

Kolejny grobowiec, przykryty marmurową płytą ozdobioną techniką niello, należy do biskupa Roberta Herzoga, zmarłego 26 grudnia 1886 roku. Podczas przygotowań do jego pochówku odkryto kryptę biskupa Jodokusa von Rosenberga, który zmarł 15 grudnia 1567 roku. Jego nagrobek przedstawiał niemal naturalnej wielkości postać biskupa. U stóp zmarłego znajdował się lew, po prawej stronie głowy herb rodowy z różą, a nad nim krótka inskrypcja z imieniem i datą śmierci.

Po rozbiciu sklepienia grobowego odnaleziono fragmenty drewnianej trumny, szczątki kostne oraz resztki szat liturgicznych. Najcenniejszym znaleziskiem był uszkodzony, gotycki kielich, który obecnie znajduje się w zbiorach muzeum diecezjalnego.

Przeniesienie szczątków biskupów

Szczątki biskupów Jodokusa i Roberta zostały złożone we wspólnym grobie. Pomnik biskupa Jodokusa, podobnie jak nagrobki innych biskupów pochowanych w tej części katedry—Nankera, Stefana z Lebus, Henryka z Würben oraz Jana Romki—został przysypany w 1677 roku, gdy kardynał Fryderyk Heski nakazał pokrycie prezbiterium warstwą piasku i ułożenie na niej biało-czarnych, sześciokątnych płyt kamiennych. Mimo tych zmian groby zmarłych biskupów zostały oznaczone nowymi inskrypcjami, widocznymi do dziś.

Kamień nagrobny biskupa Jodokusa znajduje się obecnie nieco powyżej jego rzeczywistego grobu. Wszystkie odkryte wówczas pomniki, z wyjątkiem nagrobka Jana Romki, zostały przeniesione do krypty kościoła Świętego Krzyża.

Grób biskupa Nankera

Mniej więcej pośrodku dolnej części chóru, po stronie epistoły, znajduje się grób biskupa Nankera, który zmarł 11 kwietnia 1341 roku w Nysie. Jego duża płyta nagrobna pierwotnie przedstawiała płaskorzeźbioną postać biskupa w cyzelowanym brązie, umieszczoną w smukłej gotyckiej architekturze zwieńczonej wimpergą. Niestety, brązowy relief uległ zniszczeniu. Inskrypcja informowała o przeniesieniu Nankera z biskupstwa krakowskiego na wrocławski tron oraz zawierała datę jego śmierci.

Biskup Nanker zmarł w opinii świętości. Jego szczątki zostały podniesione jako relikwie 15 marca 1719 roku, umieszczone w sarkofagu, zamknięte, opieczętowane i ponownie pochowane pod ołtarzem zakrystii kanoników. W jego przednią część wstawiono kamień nagrobny, który wcześniej oznaczał grób

² **Henryk VIII** (ur. pomiędzy 1350 a 1359, zm. 12 grudnia 1398 w Legnicy) – książę legnicki formalnie w latach 1373–1398, biskup kujawski w latach 1389–1398 z dynastii Piastów. Henryk VIII legnicki zmarł w Legnicy 12 grudnia 1398, prawdopodobnie w wyniku zatrucia podczas uczty wydanej przez arcybiskupa gnieźnieńskiego - Dobrogosta z Nowego Dworu i został pochowany w katedrze wrocławskiej^[1], gdzie do dnia dzisiejszego zachował się jego nagrobek w południowej nawie.

po nowym ułożeniu posadzki. Biskupi pierścień odnaleziony przy szczątkach jest dziś przechowywany w skarbcu katedralnym. Sam grób w prezbiterium został zamknięty oryginalną płytą nagrobną, na której bokach wyryto inskrypcję o uroczystym podniesieniu jego szczątków, zapisaną antykwą.

Groby biskupów Stefana z Lebus, Henryka z Würben i Jana Romki

Naprzeciwko grobu Nankera, po stronie Ewangelii, spoczywa biskup Stefan z Lebus, który w 1339 roku musiał opuścić swoją rezydencję we Frankfurcie nad Odrą i od tego czasu przebywał na wygnaniu we Wrocławiu. Zmarł 24 lutego 1345 roku. Jego nagrobek został zaprojektowany na wzór płyty Nankera. Inskrypcja zawiera rok śmierci oraz informację o wygnaniu. Brązowa figura biskupa została usunięta z kamiennej płyty i obecnie znajduje się w muzeum diecezjalnym.

W linii prostej przed wspomnianym grobem, u stóp stopni prowadzących do środkowej części chóru, leży grób biskupa Henryka z Würben, zmarłego 19 września 1319 roku. Jego niegdyś imponujący marmurowy nagrobek, choć dziś znacznie uszkodzony, nawiązywał formą do wspomnianych wcześniej. Inskrypcja prosi o włączenie zmarłego do wspólnoty anielskiej i podaje datę śmierci.

Po przeciwnej stronie, w odpowiadającym miejscu, spoczywa biskup Jan Romka, który zmarł 19 listopada 1301 roku.

Groby biskupów Sebastiana von Rostocka i Melchiora von Diepenbrocka

W centralnej części przestrzeni chórowej znajduje się grób biskupa Sebastiana von Rostocka, który odegrał kluczową rolę w reorganizacji diecezji po wojnie trzydziestoletniej. Według inskrypcji na mosiężnej płycie, zmarł 9 czerwca 1671 roku. Bezpośrednio na południe od tego miejsca znajduje się skromny, marmurowy nagrobek kardynała Melchiora von Diepenbrocka, zmarłego 20 stycznia 1858 roku. Podczas przygotowań do jego pochówku odsłonięto mur krypty Rostocka. Wnętrze zostało oświetlone i ukazało trumnę, która pozostała na swoim pierwotnym miejscu, nietknięta.

Między grobem Diepenbrocka a ścianą chóru znajduje się grób kardynała Filipa Ludwika von Sinzendorfa, zmarłego 28 września 1747 roku. Nie posiada on pomnika nagrobnego. U stóp Diepenbrocka spoczywa kanonik katedralny Gothard Franz Freiherr von Schaffgotsch (†4 maja 1668), pochowany w kamiennym sarkofagu.

Po przeciwnej stronie krypty Rostocka znajduje się grób biskupa Henryka Förstera, zmarłego 20 października 1881 roku, oznaczony marmurową płytą. Przy ścianie, częściowo przysłonięty przez biskupi tron, spoczywa biskup Andreas von Jerin, który odszedł 5 listopada 1596 roku. Nad jego grobem pierwotnie znajdowało się epitafium, które jednak zostało usunięte na początku XVII wieku podczas przebudowy chóru w celu ustawienia nowego tronu. Epitafium przeniesiono na koniec ściany chórowej, do arkadowej niszy naprzeciw strony Ewangelii, gdzie znajduje się do dziś.

To bogato zdobiona kompozycja architektoniczna, której centralnym punktem jest płaskorzeźba biskupa wykonana z czerwonego marmuru. Pod nią umieszczono dwie eleganckie tablice inskrypcyjne zawierające najważniejsze informacje o życiu zmarłego. Całość wieńczy herb wsparty przez gryfy.

Po stronie epistoły, przy głównym ołtarzu, spoczywa biskup Piotr Nowak. Jego pomnik to dwunasto-częściowa płyta mosiężna, na której został przedstawiony w pełnym stroju pontyfikalnym, otoczony bogatą gotycką architekturą oraz licznymi figurami.

Po stronie epistoły głównego ołtarza spoczywa biskup Peter Nowak. Jego pomnik to mosiężna płyta, złożona z dwunastu części, na której przedstawiono go w pełnym pontyfikalnym stroju, otoczonego bogatą gotycką architekturą i licznymi postaciami. Inskrypcja w gotyckich minuskułach, przerwana w narożnikach herbami, informuje, że zmarł 6 lutego 1456 roku.

Po stronie Ewangelii głównego ołtarza znajduje się miejsce ostatniego spoczynku jego drugiego następcy, Rudolfa von Rüdesheim, który zmarł 17 stycznia 1482 roku. Jego grób wyróżnia się okazałym

pomnikiem, także wykonanym z dwunastu mniejszych mosiężnych płyt, na którym biskup został przedstawiony w pontyfikalnym stroju, pod gotyckim baldachimem, stojąc na lwie. Przed lwem umieszczono herb rodowy, po prawej znajduje się śląski orzeł książęcy, po lewej herb biskupstwa. W bocznych niszach, na konsolach pod baldachimami, stoją czterej święci związani z biskupstwem: Jan Chrzciciel, Jan Ewangelista, Wincenty Lewita oraz Jadwiga. Inskrypcja, oprócz daty śmierci, zawiera trzy dystychy informujące o jego pochodzeniu z Nadrenii, godności legata oraz przeniesieniu z biskupstwa Lavant na biskupi tron wrocławski.

Inskrypcja, oprócz daty śmierci, zawiera trzy dystychy opisujące rzymskie pochodzenie biskupa, jego godność legata papieskiego oraz przeniesienie z biskupstwa w Lavant do Wrocławia. Płyty nagrobne biskupów Piotra i Rudolfa są prawdopodobnie dziełem Josta Tauchena, wybitnego wrocławskiego odlewnika brązu.

W chórze głównym pochowani są również pierwsi budowniczości katedry oraz biskupi Tomasz I i Tomasz II, najprawdopodobniej w jego środkowej części. Ich groby nigdy nie zostały oznaczone.

Sakramentarium i tradycje liturgiczne

Naprzeciw grobu Rudolfa, przy jednym z filarów, znajdowało się sakramentarium, zwane również cyborium. Za nim, w północnej nawie bocznej, umieszczony był ołtarz Najświętszego Sakramentu, przy którym udzielano Komunii Świętej wiernym świeckim. W 1333 roku kanonik i oficjał Konrad ufundował dla tego ołtarza wieczną lampę. Świeca, która przez ponad sto lat płonęła nieprzerwanie przed Najświętszym Sakramentem, zgasła podczas burzliwego okresu reform kościelnych.

W ramach pokuty za uwięzienie biskupa Jana Kropidły z Leszna, księcia opolskiego, wrocławska rada miejska ufundowała w 1411 roku czterofuntową świecę z wosku. Przeniesiono ją do katedry i zapalono przed cyborium³, ustanawiając przy tym coroczny czynsz w wysokości jednego grosza, by mogła płonąć nieustannie — dniem i nocą, na zawsze.

Inną wieczną świecę ufundował w 1231 roku kanonik Krysanus z Kryszanowic pod Trzebnicą. Do dziś zapalana jest podczas nabożeństw w chórze głównym.

Kamienny ołtarz główny został konsekrowany w 1272 roku. Z czasem uległ zniszczeniu, dlatego w 1715 roku zlecono architektowi Fischerowi von Erlachowi wykonanie projektu nowego ołtarza. W grudniu 1738 roku stwierdzono, że stary ołtarz grozi zawaleniem i przystąpiono do jego całkowitej przebudowy. Konsekracja nowego ołtarza miała miejsce 7 marca 1739 roku o godzinie 5 rano. Obrzędów dokonał biskup pomocniczy Elias von Sommerfeld, który umieścił w nim relikwie, w tym fragmenty czaszki św. Jana Chrzciciela oraz św. Wincentego Lewity.

Z pierwotnej, średniowiecznej nastawy ołtarzowej nie zachowały się żadne elementy. W jej miejsce wzniesiono obecny ołtarz, ufundowany w 1590 roku przez biskupa Andreasa von Jerina i uroczyste konsekrowany 4 maja tego samego roku. Jest to ołtarz skrzydłowy, wykonany z drewna dębowego, którego wewnętrzne powierzchnie pokryto ciemnym aksamitem, stanowiącym tło dla złotych srebrnych figur, odlanych przez wrocławskiego złotnika Paula Nitscha.

W centralnej części kompozycji znajduje się ukrzyżowany Chrystus, otoczony gwiazdami, z Marią i Janem Ewangelistą po bokach. Na skrzydle po stronie Ewangelii umieszczono u góry św. Jana Chrzciciela, a poniżej — św. Wincentego Lewitę. Poniżej, w medalionie, znajduje się portret fundatora, biskupa

³ **Cyborium** – ażurowa nadbudowa ołtarza lub innego obiektu w kościele chrześcijańskim, składająca się zazwyczaj z czterech kolumn podtrzymujących baldachim w formie kopuły, ostrostupa lub innej bardziej złożonej^[1]. Obudowa była najczęściej z drewna, kamieni, metali szlachetnych, zwykle bogato zdobiona. Pierwotnie cyboria umieszczane nad ołtarzami posiadały zastony umocowane na drążkach, które były opuszczane podczas niektórych fragmentów liturgii. Ozdobne cyborium podkreślało rolę i wagę ołtarza. Symbolicznie przedstawiało niebiosy rozpostarte nad ziemią

Jerina. Na skrzydle po stronie Epistoły widnieje u góry św. Andrzej, a u dołu św. Jadwiga. W dolnym pasie umieszczono herb biskupa. Podpis wykonany złożonymi srebrnymi literami zawiera imię fundatora oraz datę powstania ołtarza. Koszt prac złotniczych wyniósł 10 000 talarów, a sam ołtarz uchodzi za jedno z najwybitniejszych dzieł mistrza Nitscha.

Po zamknięciu skrzydeł ołtarza ukazuje się osiem malowideł przedstawiających kluczowe sceny z życia św. Jana Chrzciciela:

1. Zachariasz w świątyni,
2. Nawiedzenie św. Elżbiety przez Maryję,
3. Obrzezanie św. Jana,
4. Pytanie uczniów, czy jest Mesjaszem,
5. Chrzest Chrystusa,
6. Kazanie Jana na pustyni,
7. Spotkanie z Herodem,
8. Męczeńska śmierć przez ścięcie.

Obrazy cechują się dynamiką, wdziękiem oraz bogactwem kolorystycznym. Wyróżniają się również wysoką wartością artystyczną; według źródeł ich autorem był mistrz z Augsburga.

W okresie wojny trzydziestoletniej, w obliczu zbliżającego się zagrożenia, srebrne figury zostały dwukrotnie zdjęte z ołtarza i zabezpieczone. Niestety, część srebrnych zdobień i opraw padła łupem najeźdźców w 1632 roku. Zgodnie z inskrypcją umieszczoną u stóp krzyża, ubytki te uzupełnił wielki bratanek fundatora, dziekan katedralny Philipp Jakob von Jerin. W 1650 roku figury — osadzone na nowej podstawie — powróciły na swoje miejsce.

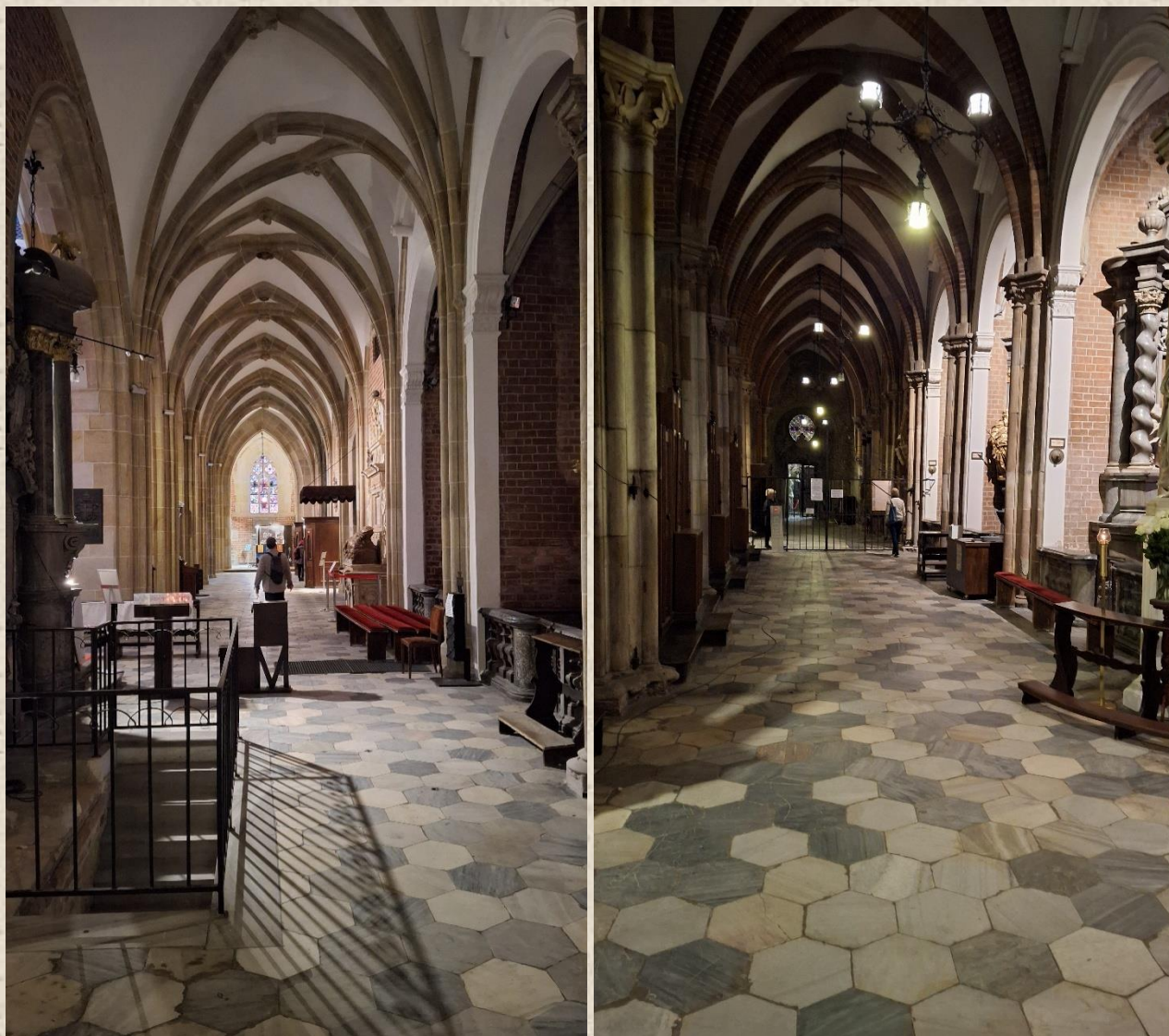
Podczas przebudowy głównego ołtarza w 1739 roku figury zostały oczyszczone, malowidła odrestaurowane, a ich ramy ponownie złożone. Kolejne konserwacje miały miejsce w latach 1817 i 1857. W pierwszej z nich tło stanowił ciemnoniebieski aksamit, w drugiej zastosowano tkaninę czarną. Jesienią 1905 roku figury były jednym z głównych eksponatów wystawy śląskiego złotnictwa. Po konserwacji i uzupełnieniu brakujących elementów przez wrocławskiego złotnika Isidora Schlossarka, 7 lutego 1906 roku zostały ponownie umieszczone na tle ciemnoczerwonego materiału, który — jak sugerują badania — był pierwotnym kolorem tła. Wnioskuje się to na podstawie podobnego dzieła Paula Nitscha zachowanego w kościele parafialnym w Trzebnicy.

Podczas ostatniej dużej renowacji katedry barokowy wystrój ołtarza został zastąpiony nowoczesnym, neogotyckim obramowaniem. Podobnie jak inne stolarskie prace wykonane w tym okresie dla świątyni, nowa konstrukcja powstała w warsztacie Karla Buhla. W ramach zmian usunięto również baldachim z czerwonego jedwabnego adamaszku, który od czasów kardynała Fryderyka osłaniał dawny ołtarz.

Schodząc z ołtarza głównego, uwagę przyciąga zawieszony pośrodku prezbiterium szesnastoramienny srebrny żyrandol. Został ufundowany przez biskupa Rostocka w 1670 roku, a w 1805 roku został zaprojektowany przez wrocławskiego złotnika Tobiasza Meyera w stylu empire.

Po obu stronach chóru głównego znajdują się żelazne drzwi z motywem krzyża, prowadzące do naw bocznych.

4. Nawy i boczne kaplice.

Nawa kościoła północna i południowa

Nagrobki i epitafia przy południowym wyjściu z chóru

Wychodząc przez południowe drzwi chóru, po lewej stronie można dostrzec nagrobek przełożonego Johanna Furnschilda, zmarłego 18 października 1546 roku. Nagrobek oparty jest o ścianę chóru i przedstawia jego postać w naturalnych rozmiarach, wykonaną w formie reliefu.

Nieco dalej, na zewnętrznej ścianie zakrystii, znajduje się barokowe epitafium biskupa Sebastiana von Rostocka, którego grób przy głównym ołtarzu był wcześniej wspomniany. Monumentalna kompozycja została wykonana z marmuru pribońskiego i czarnego. Całość spoczywa na cokole flankowanym przez dwa gryfy, pomiędzy którymi umieszczono postać Caritas, trzymającą gniazdo pelikana — symbol ofiarnej miłości. Na dwóch postumentach, ozdobionych motywami śmierci, wznoszą się kolumny zwieńczone gzymsem, ponad którym umieszczono fronton z herbem biskupa.

W centralnej części pomnika, pomiędzy kolumnami, znajduje się nisza, z której wyrasta rozłożysty krzew różany, symbolicznie nawiązujący do nazwiska biskupa. Niektóre róże opadły i leżą wokół. Z krzewu wyłania się popiersie biskupa, a po obu stronach kolumn stoją alegoryczne figury Wiary i Nadziei. Epitafium było niegdyś otoczone złożonym, żelaznym ogrodzeniem.

Inne nagrobki i dzieła sztuki

Po lewej stronie epitafium wmurowano w ścianę czarną płytę nagrobną, którą kanonik Adam Ursinus zamówił jeszcze za życia. Zmarł 4 czerwca 1620 roku.

Nad pobliskim konfesjonalem zawieszony jest obraz przedstawiający narodzenie Chrystusa, namalowany na miedzianej blasze.

Naprzeciwko, w narożniku ściany chórowej, znajduje się marmurowa płyta z małą mosiężną tabliczką oznaczającą grób Kaspara Karasa von Kombstein — scholastyka wrocławskiej katedry, proboszcza katedralnego i biskupa pomocniczego w Ołomuńcu, zmarłego 6 stycznia 1646 roku.

Pomiędzy konfesjonalem a narożnikiem ściany umieszczono dwa renesansowe nagrobki, jeden nad drugim. Dolny upamiętnia kanonika Leonarda Gressela, zmarłego 26 sierpnia 1553 roku, a górny archidiacona Sebastiana Hartmanna, który odszedł 3 marca 1621 roku.

Tuż obok, po lewej stronie, znajduje się bogato zdobione sztukateriami wejście do kaplicy św. Elżbiety.

Została ona ufundowana w 1680 roku przez kardynała Fryderyka Heskiego, biskupa wrocławskiego, ku czci swo-

Kaplica św. Elżbiety w Wrocławiu (Elisabet Kapelle Breslau) z grupą ołtarzową wykonaną przez Ercole Ferratę (Altar Gruppe von Ercole Ferrata).

jej świętej przodkini. Kardynał ustanowił w niej cztery stanowiska beneficjantów, a po swojej śmierci, 19 lutego 1682 roku, spoczął w kaplicy na wieczny odpoczynek.

Kaplica ma formę wydłużonego prostokąta o wymiarach 11 × 6,5 m, zwieńczonego kopułą o eliptycznej podstawie, która przechodzi w drugą, mniejszą kopułę. Ściany zostały w całości wyłożone śląskim marmurem, natomiast gzymsy oraz pasy kopuły wykonano ze sztucznego marmuru, bogato zdobionego i złożonego. Wiszące na ścianach gobeliny pochodzą jeszcze z czasów fundatora..

Ołtarz i rzeźby

Na południowej ścianie kaplicy wznosi się ołtarz, nad którym stoją cztery marmurowe kolumny korynckie podtrzymujące baldachim, otaczający posąg św. Elżbiety. Rzeźba, wykonana z marmuru karraryjskiego, efektownie wyróżnia się na tle złożonej niszy chórowej.

Święta przedstawiona jest w habitie franciszkańskim, na który narzucono książęcy płaszcz, a jej głowę wieńczy korona. Postać ukazuje wysoką, szlachetną i duchowo wyrafinowaną kobietę. Spod jej stóp wyłaniają się anielskie twarze, a trzy anioły trzymają insygnia: książęcy kapelusz i berło, chleb i sakiewkę, księgę życia oraz podwójną koronę, symbolizującą jej szlachetne pochodzenie, miłosierdzie, wybranie i niebiańską nagrodę. Po bokach kolumn unoszą się dwie monumentalne figury aniołów.

Rzeźba św. Elżbiety oraz pozostałe postacie ołtarza zostały wykonane przez Ercole Ferratę w Rzymie i umieszczone w kaplicy w 1700 roku.

Relikwie i dary papieskie

W części *confessio* ołtarza, widocznej przez ozdobne żelazne ogrodzenie, znajduje się kunsztowny szklany relikwiarz, w którym przechowywane są szczątki św. Klemensa Męczennika. Na ołtarzu umieszczono również relikwie świętych męczenników Wenerosusa i Felicyty, oprawione w srebrne

relikwiarze. Stanowią one dar papieża Klemensa X dla kardynała Fryderyka Heski, przekazany mu przy opuszczeniu Rzymu i udaniu się do Wrocławia.

Podczas tej samej podróży papież podarował kardynałowi także relikwię głowy św. Konstancji, pochodzącą z katakumb św. Cyriaka. Umieszczono ją w ozdobnym barokowym relikwiarzu, który corocznie, w święto św. Elżbiety, jest wystawiany do publicznej adoracji.

W tym samym czasie prezentowany jest również kij, który według przekazów św. Elżbieta nosiła podczas swoich wędrówek po wypędzeniu z Wartburga. Owinięty srebrną wstęgą, zawiera wygrawerowane daty jej życiorysu oraz imiona jej potomków aż do kardynała Fryderyka.

Już przy fundacji kaplicy jej założyciel uzyskał od papieża Innocentego XI wieczyste przywileje dla ołtarza, co potwierdza dyplom umieszczony przy wejściu. Przed ołtarzem zawieszona jest piękna srebrna lampa, wykonana przez wrocławskiego złotnika Johanna Ohle.

Pomnik kardynała Fryderyka

Naprzeciw ołtarza, na północnej ścianie, wznosi się imponujące mauzoleum kardynała Fryderyka, postawione nad jego grobem. Całość zaprojektowano w harmonii z ołtarzem—otaczają ją para korynckich kolumn, podtrzymujących architrav. Pomiędzy nimi znajduje się marmurowy nagrobek, zwieńczony urną, która jednocześnie stanowi podstawę dla naturalnej wielkości figury kardynała, wykonanej z białego marmuru. Klęczy on na poduszce, z rękoma złożonymi do modlitwy.

Tło dla rzeźby stanowi muszelkowata złożona nisza, nad którą umieszczono herb kardynała. Nad jego figurą zawieszony jest autentyczny kapelusz kardynalski. Po obu stronach urny siedzą dwa marmurowe anioły, podające kardynałowi biretu i kapelusz. Pomiędzy nimi dwa lwy podtrzymują medalion z symboliczną postacią Religii oraz dewizą kardynała: *Pro Deo et Ecclesia* („Dla Boga i Kościoła”). Nad nimi znajduje się koronowana czaszka. Mniejsze rzeźby wykonano z wielobarwnego antycznego marmuru.

Między aniołami a kolumnami, na postumentach ze śląskiego marmuru, stoją dwie duże alegoryczne postacie z marmuru karraryjskiego—Prawda i Wieczność. Prawda trzyma w jednej ręce słońce, a w drugiej lustro, depcząc symbolicznie kłamstwo. Wieczność dzierży pierścień w kształcie węża oraz dojrzale kłosy pszenicy, które są również wplecione w jej włosy.

Przednia część monumentu zawiera metalową tablicę z inskrypcją nagrobną, wykonaną złożonymi literami. Wszystkie figury pomnika są dziełem Dominico Guidiego, rzeźbiarza z Rzymu. Freski w kaplicy zostały wykonane przez Jakoba Scanziego. Na ścianach przedstawiono sceny z życia, śmierci i pochówku św. Elżbiety, natomiast w kopule uwieczniono jej niebiańską chwałę. Zniszczone malowidła zostały odnowione w 1884 roku przez malarza Linkego, a gdy światło w pogodne dni wpada przez wysokie okna, efekt jest niezwykle poruszający—zwłaszcza widok kopuły zachwyca swoim pięknem. Kaplica jest zamknięta ozdobnymi żelaznymi drzwiami. Nad wejściem znajduje się marmurowe popiersie fundatora, przypisywane Berniniemu, który zmarł w 1680 roku. Jeśli rzeczywiście jest to jego dzieło, musiało powstać w czasie długiego pobytu kardynała w Rzymie, który trwał do 1676 roku.

Miejsce spoczynku fundatora – Kurta Fryderyka, landgrafa Hesji-Darmstadt. Jest to wyjątkowy przykład sztuki sepulkralnej, łączący elementy religijne, historyczne i artystyczne. W centralnym miejscu kaplicy znajduje się grobowiec fundatora, dzieło wybitnego rzeźbiarza Domenico Guidiego, znanego z pracy w stylu baroku rzymskiego. Monumentalność grobowca oraz jego bogata symbolika odzwierciedlają zarówno głęboką wiarę, jak i pozycję społeczną zmarłego. Inskrypcja D.O.M. (Deo Optimo Maximo), umieszczona w górnej części kaplicy, wyraża duchowe oddanie fundatora oraz jego pragnienie, by całe dzieło służyło chwale Boga.

Epitafia i płyty pamiątkowe

Wychodząc z kaplicy św. Elżbiety, po prawej stronie na ścianie można dostrzec epitafium biskupa pomocniczego i proboszcza katedralnego Balthasara Liescha von Hornau. Jako administrator diecezji, za rządów biskupów Karola Ferdynanda Wazy, księcia polskiego, oraz arcyksięcia Leopolda Wilhelma, którzy stale rezydowali poza Wrocławiem, w znaczący sposób przyczynił się do rozwoju katedry i jej fundacji. Po śmierci, 13 września 1661 roku, został pochowany w kaplicy św. Anny w kościele parafialnym w Nysie. Aby upamiętnić jego zasługi także we wrocławskiej katedrze, kapituła katedralna ufundowała w 1666 roku epitafium, które w 1715 roku zastąpiono kosztowniejszym pomnikiem z popieraniem zmarłego. Pomnik ten do dziś znajduje się na swoim miejscu.

Naprzeciwko, w narożniku wschodniej ściany chóru, znajduje się metalowa płyta pamiątkowa poświęcona dziekanowi katedralnemu Nikolausowi von Troilo, który zmarł 3 grudnia 1640 roku. Został pochowany w głównym chórze, przed pierwszym kanonicznym miejscem po stronie Epistoły.

Nieco dalej, na prawo, pod warstwą tynku odkryto pozostałości dawnych fresków. Przedstawiona na nich postać świętego diakona sugeruje, że w tym miejscu znajdował się niegdyś ołtarz św. Wawrzyńca.

Kaplica Mansionariuszy⁴

Kilka kroków dalej, po prawej stronie, znajdują się drzwi prowadzące do kaplicy Mansionariuszy, zwanej również Małym Chórem. Zamykają ją dwuskrzydłowe żelazne wrota, rozdzielone filarem, oddzielające kaplicę od wschodniego wejścia do chóru. Została ona wzniesiona z fundacji biskupa Preczlawa z Pogorzeli.

Kaplica została ukończona 2 czerwca 1361 roku. Tego samego dnia biskup, przy wsparciu cesarza Karola IV, ufundował na wieczność kolegium dziesięciu mansionariuszy. Pod przewodnictwem precentora mieli oni codziennie odśpiewywać godziny kanoniczne ku czci Najświętszej Maryi Panny w nowo powstałym sanktuarium.

Architektura kaplicy

Kaplica reprezentuje styl późnogotycki. Składa się z krótkiej, szerokiej nawy oraz dłuższego prezbiterium, które—podobnie jak chór główny—zakończone jest prostokątnie. W górnej części okien widoczny jest już motyw rybiego pęczera, charakterystyczny dla późnogotyckich maswerków.

Do cennych elementów architektonicznych kaplicy należą detale kamieniarskie: precyzyjnie wykonane żłobienia żeber sklepienia oraz wsporniki podtrzymujące jego konstrukcję—w prezbiterium przedstawiające cztery symbole ewangelistów, a w nawie, prawdopodobnie, podobizny mistrzów budowlanych. Kluczowe zworniki sklepienia posiadają bogatą dekorację: nad ołtarzem znajduje się masywny element w kształcie anioła trzymającego mitrę, centralny zwornik w prezbiterium ukazuje popiersie biskupa Preczlawa, a inny — jego herb.

Dedykowane Deo Optimo Maximo („Bogu, Najlepszemu, Największemu”), prezbiterium z nagrobkiem fundatora, biskupa Preczlawa (Grabmal des Stifters Bischof Preczlaw), oraz płyta nagrobna biskupa Johann Rotha (Grabplatte des Bischofs Johann Roth), wykonana przez norymberskiego odlewnika Petera Vischera (von Peter Vischer).

⁴ **Mansionariusz** to dawne określenie funkcji kościelnej, związanej z opieką nad budynkiem świątyni lub jej częścią. Osoba pełniąca tę rolę była odpowiedzialna za utrzymanie kościoła, jego wyposażenia oraz organizację codziennych obowiązków związanych z liturgią i utrzymaniem porządku w świątyni.

Mansionariusze najczęściej zajmowali się:

Nadzorem nad kościołem – dbali o czystość i stan budynku. Przechowywaniem naczyń liturgicznych – pilnowali cennych przedmiotów sakralnych. Pomocą w ceremoniach – przygotowywali ołtarz i inne elementy potrzebne do sprawowania mszy. Gospodarowaniem pomieszczeniami – w niektórych przypadkach mogli nadzorować miejsca przeznaczone dla duchownych i pielgrzymów. Funkcja ta występowała głównie w średniowieczu i w czasach nowożytnych, zanim zadania mansionariusza zostały włączone do obowiązków innych kościelnych urzędników, takich jak zakrystianie.

Ołtarze i ich dekoracja

Kaplica była pierwotnie ozdobiona freskami autorstwa Simona von Gnichwitsza, wykonanymi w latach 1369–1371, oraz witrażami Konrada z Legnicy. Niestety, zarówno malowidła, jak i szkła okienne nie zachowały się do naszych czasów. Średniowieczny ołtarz główny został zastąpiony barokowym w 1722 roku. Jego konstrukcja opiera się na dwóch prostych oraz dwóch spiralnych kolumnach z marmuru pribońskiego, które otaczają obraz *Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny* autorstwa Meinardiego.

Pod ołtarzem, w szklanym relikwiarzu, przechowywane są szczątki św. Teodora Męczennika, wydobyte z rzymskich katakumb św. Hermesa i sprowadzone do katedry przez generalnego wikariusza, prałata Oxle von Friedeberga. Uroczysty transfer relikwii odbył się 11 września 1740 roku, a w 1904 roku zostały one ponownie oprawione przez siostrę zakonną M. Apollonię.

Ołtarze boczne

Ołtarze boczne, utrzymane w stylistyce ołtarza głównego, zdobią marmurowe płaskorzeźby zamiast obrazów. Po stronie Epistoły przedstawiono scenę *Ukoronowania cierniowego Chrystusa*, a powyżej Mojżesza z wężem miedzianym. Obok, na osobnym postumencie, znajduje się figura *Ecce Homo*. Po stronie Ewangelii ukazano *Marię i Józefa z dwunastoletnim Jezusem w drodze na święto*, spowitych światłem Ducha Świętego. Nad nimi znajduje się wizerunek Boga Ojca, a obok ołtarza — posąg *Matki Bożej Bolesnej*.

Centralnym punktem kaplicy jest marmurowy sarkofag fundatora. Jego podstawa podtrzymuje szeroką płytę z brązowego marmuru, na której spoczywa ponadnaturalnej wielkości figura biskupa, wykonana z białoszarego marmuru. Ukazano go w pełnym stroju pontyfikalnym, z nogami opartymi na lwie. Inskrypcja wykonana brązowymi literami, biegnąca wokół płyty, informuje, że spoczywający tu biskup i założyciel kaplicy zmarł 6 kwietnia 1376 roku. Na rogach płyty umieszczono mosiężne tarcze z herbem biskupim oraz herbem Pogorzeli — sześć lilii i mur z trzema wieżami.

Wokół podstawy sarkofagu rozmieszczono 20 nisz, w których znajdują się misternie wykonane alabastrowe figurki. Część z nich odnowiono podczas renowacji kaplicy w 1874 roku. Całość otacza dekoracyjna kratownica z kutego żelaza. Na jej czterech narożnikach umieszczono świeczniki w formie latarni, a trójkątne zwieńczenia krat zakończono motywami lilii. Przy głowie nagrobka w ostatnich latach ustawiono naturalnej wielkości figurę Madonny z Dzieciątkiem, wykonaną z marmuru karraryjskiego przez rzymskiego rzeźbiarza Steinhäusera. Rzeźba ta została zakupiona przez księżęcego biskupa Henryka Förstera podczas jego pobytu w Rzymie z okazji ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu.

Pomnik biskupa Johannesesa Rotha

Jeszcze bardziej kunsztowny niż sarkofag Preczława jest pomnik biskupa Johannesesa Rotha — pionowo osadzona w południowej ścianie kaplicy brązowa płyta, dzieło Petera Vischera. Uznawana jest za jedno z najwybitniejszych dzieł sepulkralnych katedry wrocławskiej. Ma imponujące wymiary: 2,86 m wysokości i 1,94 m szerokości. Jej centralną część tworzą dwie duże, połączone ze sobą płyty, obramowane ośmioma prostokątnymi panelami.

Postać biskupa ukazano w naturalnych rozmiarach, we wnętrzu przypominającym świątynię, pod misternie rzeźbionym baldachimem, w pełnym stroju pontyfikalnym. W tle, na poziomej liście, zawieszono na pierścieniach bogato zdobiony arras z motywem granatów. Powyżej otwiera się perspektywa wnętrza kościoła.

Biskup stoi na lwie, spoczywającym na podstawie ozdobionej blendami. Po jego bokach umieszczono tarcze z symbolem śląskiego orła i liliami biskupimi, podkreślającymi jego status jako śląskiego księcia i biskupa Wrocławia. Pomiędzy tarczami lew trzyma w łapach herb osobisty Rotha.

Wizerunek otaczają dwa filary portalowe, na których po każdej stronie umieszczono po trzy reliefy świętych pod gotyckimi baldachimami, pełniące funkcję postumentów dla stojących wyżej figur. W górnej części widzimy Marię z Dzieciątkiem — patronkę Małego Chóru — oraz św. Jana Chrzciciela, patrona diecezji i imiennego patrona fundatora. W środkowej części znajdują się:

Płyta nagrobna biskupa Rotha (Grabplatte Bischof Roth), dedykowana Deo Optimo Maximo („Bogu, Najlepszemu, Największemu”), została wykonana przez norymberskiego odlewnika Petera Vischera w roku 1496 (von dem Nürnberger Erzgießer Peter Vischer 1496).

św. Jan Ewangelista, jeden z głównych patronów katedry i otaczany szczególnym kultem w rodzinnym Wemding, oraz św. Andrzej, patron biskupstwa Lavant w Styrii, gdzie Roth pełnił funkcję biskupa przed przeniesieniem do Wrocławia w 1482 roku.

Dolna część zawiera wizerunki św. Jerzego, patrona kościoła św. Jerzego w Attergau, gdzie Roth był proboszczem, oraz św. Emmerama — biskupa Ratyzbony, zamordowanego poprzez przywiązanie do drabiny, co stało się jego atrybutem. Św. Emmeram był także patronem parafialnego kościoła w rodzinnej miejscowości Rotha, Wemding.

Całość kompozycji figuralnej otacza gotycka inskrypcja, zapisana dużymi literami antykwowymi, przerywana w narożnikach symbolami ewangelistów w formie czwórliścia⁵. Tekst podaje datę śmierci biskupa – 21 stycznia 1506 roku – i wychwala go jako wielkiego dobroczyńcę Kościoła oraz odnowiciela dawnych budowli. Inskrypcję wyryto dopiero po jego śmierci.

Pomnik powstał wcześniej – w 1496 roku – w warsztacie słynnego norymberskiego odlewnika brązu Petera Vischera, o czym świadczy podpis mistrza, wykonany gotycką minuskułą na dolnej krawędzi tablicy inskrypcyjnej. Za wykonanie dzieła otrzymał wynagrodzenie w wysokości 460 guldenów.

⁵ **W sztuce średniowiecznej symbole** ewangelistów często przedstawiano w formie czwórliścia, czyli czterolistnej kompozycji, w której każda z postaci zajmuje jedno z pól. Tego rodzaju układ można znaleźć na przykład w zwornikach sklepień prezbiterium kościoła św. Jakuba i Mikołaja w Chełmnie, gdzie przedstawiono skrzydłatego lwa, orła, skrzydłatego wotu oraz półpostać anioła. Taka aranżacja podkreśla jedność przestania czterech Ewangelii oraz ich wspólne odniesienie do osoby Chrystusa.

Miejsca pochówku

Grób biskupa Rotha znajduje się w centrum kaplicy i oznaczony jest prostą płytą nagrobną.

W małym chórze spoczywa również biskup Franz Kuhschmalz z Warmii, który przez dwa lata przebywał na wygnaniu we Wrocławiu i zmarł 11 czerwca 1457 roku. Jego miejsce pochówku nie zostało oznaczone.

Przed głównym ołtarzem znajduje się grób dziekana katedralnego, księcia Ferdynanda Leopolda von Holstein-Sonderburga, zmarłego 12 sierpnia 1702 roku. Jego epitafium z popiersiem umieszczono na lewej ścianie kaplicy.

Rodzice Ferdynanda Leopolda, Alexander Heinrich i Katharina Dorothea, byli konwertytami. Jego brat Alexander również został duchownym i pełnił funkcje kanonika we Wrocławiu oraz w Ołomuńcu. Trzeci brat, Christian, wstąpił do armii cesarskiej i poległ jako generał w bitwie pod Salankamen w 1691 roku. Na jego cześć bracia ufundowali monumentalne epitafium w małym chórze, na północnej ścianie. Relief ukazuje go konno, w szarży na wojska tureckie.

W pobliżu tego miejsca znajduje się boczny ołtarz, zapisany przez Ferdynanda Leopolda w testamencie i wzniesiony w 1704 roku. Pochodząca z tej samej fundacji monstrancja Bożego Ciała z diamentowym krzyżem, a także srebrny tabernakulum głównego ołtarza, świadczą o jego hojności. Z innej fundacji jego katolicki krewni czerpali dochody – po wygaśnięciu katolickiej linii rodu Holstein-Sonderburg środki te miały być przeznaczone na wyposażenie dwunastu ubogich mężczyzn, którzy w Wielki Czwartek, podczas obrzędu obmywania stóp, otrzymywali białe płaszcze i obuwie.

Groby i epitafia

Pod epitafium generała Christiana von Holsteina, w posadzce, znajduje się nagrobek wikariusza i mansionariusza Augustina Liebecka, zmarłego 6 maja 1679 roku. Po lewej stronie, wysoko przy narożniku ściany, umieszczono pomnik wikariusza Georga Caroli, który odszedł w 1580 roku. Częściowo zasłonięty przez postument figury *Ecce Homo*, leży nagrobek wikariusza Martina Schuppe, zmarłego w 1652 roku.

Między brązową płytą biskupa Rotha a wejściem znajduje się epitafium z popiersiem prawnika Hermanna von Dudenhausena z Nieheim w Westfalii, zmarłego 31 lipca 1691 roku. Zgodnie z ostatnią wolą, ufundował on południowy boczny ołtarz, który wzniesiono w roku jego śmierci. Był również fundatorem figur *Ecce Homo* i *Mater Dolorosa* na bocznych ołtarzach oraz przekazał znaczne środki na pomoc ubogim w swojej rodzinnej miejscowości.

Dzieła sztuki w kaplicy

Kaplica kryje wiele cennych dzieł sztuki. Na tylnej części siedzisk mansionariuszy znajdują się dwa renesansowe malowidła na drewnie: *Anioł Stróż* oraz *Upadek Aniołów*. Nad chórem, po obu stronach, oraz nad reliefem bitwy Holsteina zawieszono trzy nocne sceny autorstwa Bentuma: *Magdalena*, *Piotr* i *Głowa św. Jana Chrzciciela*. Obok ostatniego obrazu znajduje się *Madonna z Dzieciątkiem*, ozdobiona licznymi wotami. Po przeciwnej stronie, na złotym tle, umieszczono znakomitą kompozycję *Zdjęcie z Krzyża*, którą niektórzy przypisują starszemu Hansowi Holbeinowi.

Pod alabastrowym reliefem *Pokłon Trzech Mędrców* umieszczono kolejne dzieło sztuki. Po przeciwnej stronie pomnika Petera Vischera zawieszono bogato rzeźbioną *Grupę Ukrzyżowania*. Po jej lewej stronie znajduje się figura Marii jako *Orędowniczki u Boga Ojca*, a po prawej – *Maria jako Łaskawa Matka*, ufundowana w 1627 roku przez dziekana katedralnego Troiło.

Przed głównym ołtarzem zawieszono srebrną lampę, pierwotnie ufundowaną przez kanonika Maternusa Gnisena w 1609 roku, a w 1730 roku przekształconą w styl barokowy. Na filarze między dwoma wejściami stoją małe organy, używane podczas liturgii, zgodnie z intencją fundatora kaplicy.

Pomnik św. Jana Nepomucena

Po przeciwnej stronie filaru, wychodząc z małego chóru do obejścia chórowego, znajduje się marmurowa figura św. Jana Nepomucena na wysokim cokole. Przypuszczalnie została wykonana przez Urban-
sky'ego i ustawiona w 1704 roku przez dziekana katedralnego Korneliusza hrabiego Strattmanna –
jeszcze przed oficjalną kanonizacją świętego. Zgodnie z jego wolą, po śmierci 9 września 1704 roku,
został pochowany przed tym pomnikiem. Na tylnej ścianie prezbiterium umieszczono jego monumen-
talny barokowy grobowiec z tablicą inskrypcyjną, portretem i herbem. Strattmann był również funda-
torem wielkiego dzwonu *Korneliusz*, nazwanego na cześć jego imienia chrzcielnego.

Pomniki kanoników

W prawym rogu ściany chóru znajduje się pomnik kanonika Friedricha Berghiusa, zasłużonego dla
uporządkowania archiwów diecezjalnych i biblioteki katedralnej. Ufundował go sobie za życia w 1625
roku. W niszy umieszczono jego popiersie, a poniżej – złożoną metalową tablicę inskrypcyjną. Został
pochowany w tym miejscu po śmierci 3 listopada 1641 roku.

Naprzeciwko znajduje się nagrobek kanonika Kaspara Heinricha von Oberga, zdobiony marmurowym
popiersiem. Zmarł 27 marca 1679 roku, a jego pamięć trwa dzięki licznym fundacjom charytatywnym.
Tuż obok, po lewej stronie, znajduje się portal uformowany z dwóch marmurowych pilastrów. Na jego
gzymsie spoczywa złożony herb fundatora, flankowany symbolicznymi postaciami Religii i Sprawiedli-
wości, dzierżących pastorał, mitrę i miecz. Portal prowadzi do kaplicy elektorskiej, nazwanej od god-
ności fundatora – palatyna Franciszka Ludwika, biskupa Wrocławia od 1683 roku, a od 1716 również
elektora Trewiru. W 1729 roku objął on także urząd elektora Moguncji. Kaplica została poświęcona
Najświętszemu Sakramentowi.

Jej fundamenty położono w 1716 roku, a budowę ukończono w 1724 roku, za cenę 200 000 guldenów.
7 kwietnia 1724 roku biskup pomocniczy Elias von Sommerfeld dokonał benedykcji kaplicy i konsekra-
cji ołtarza. Utworzono również fundację, w skład której początkowo wchodziło czterech beneficjantów,
później sześciu. Kaplica była dziełem wyjątkowym, a jej fundator wyposażył ją w cenne paramenty i
sprzęty liturgiczne.

Franciszek Ludwik wybrał to miejsce na swój pochówek. Po jego śmierci 18 kwietnia 1732 roku, ciało
tymczasowo złożono w krypcie kanoników przy północnym portalu katedry. 6 sierpnia 1733 roku zo-
stało przeniesione do cynowej trumny wykonanej przez wrocławskiego odlewnika Johanna Glautza.
Trumna ważyła 17 cetnarów i 57 funtów, a jej koszt wyniósł 1380 guldenów. Spoczęła na żelaznym
rusztowaniu w specjalnie przygotowanej krypcie nowej kaplicy.

Architektura kaplicy elektorskiej

Kaplica elektorska jest pod względem przestrzennym większa od kaplicy św. Elżbiety. Powstała jako
monumentalna budowla barokowa według projektu wiedeńskiego architekta Johanna Bernharda Fi-
schera von Erlacha. Na wydłużonym planie wznosi się kopuła, oddzielona masywnym gzymsem kon-
solowym, zwieńczona latarnią.

Wykończenia ścian, pilastry w stylu korynckim oraz gzyms wykonali kamieniarze Kaspar Herberg i Jo-
hann Karinger z marmuru pribońskiego, natomiast sztukaterie są dziełem mistrza Nussiego. Naprze-
ciw głównego wejścia oraz po bokach znajdują się bogato zdobione ślepe portale.

Ołtarz umieszczony jest w północnej apsydzie i otoczony sześcioma korynckimi kolumnami. Nad mar-
murowym tabernakulum ze złożoną metalową drzwiczką znajduje się przedstawienie *Arki Przymierza*
z cherubinami oraz symbol *Słońca Sprawiedliwości*, wykonany z kutego i ogniowo złożonego metalu.
Tabernakulum otaczają adorujące anioły.

Posągi Mojżesza i Aarona, wyrzeźbione z białego marmuru, uznane zostały za wybitne dzieła sztuki —
ich piękno docenił sam Goethe podczas swojej wizyty we Wrocławiu. Przed tabernakulum, w którym

przechowywane jest *Sanctissimum*, zawieszona jest okazała srebrna lampa wykonana przez złotnika Vogelhunda z Nysy. Figury ołtarzowe są dziełem Ferdinanda Brockhofs z Pragi.

Tego samego artysty autorstwa są cztery reliefy umieszczone nad drzwiami kaplicy, przedstawiające *cztery rzeczy ostateczne człowieka*:

- Śmierć – Jakub na łożu śmierci; powyżej dwóch chłopców z klepsydrą i czaszką.
 - Sąd Ostateczny – Chrystus jako Sędzia Świata z krzyżem oraz *Zmartwychwstanie umarłych*; nad nimi dwa anioły z trąbą i urną, w której znajdują się losy dusz.
 - Niebo – Łazarz spoczywający na łonie Abrahama; nad nim dwóch chłopców trzymających baranka oraz koronę gwiazd.
 - Piekło – Bogacz cierpiący w miejscu kaźni; powyżej dwóch chłopców z księgą grzechów i kozłem.
- Między każdą z grup ustawiono wazony wykonane z kolorowego marmuru salzburskiego.

Drzwi kaplicy Elektorskiej

Malowidła i freski

Na ścianach wiszą dwa wielkie obrazy w marmurowych ramach, przedstawiające *Ostatnią Wieczerzę* oraz *Ofiarę Melchizedeka*. Ich autorem jest nadworny malarz fundatora, Franz de Bäcker z Antwerpii. Z kolei kopułę zdobi fresk włoskiego artysty Carla Carlonego, ukazujący *Upadek zbuntowanych aniołów*.

Pomnik fundatora

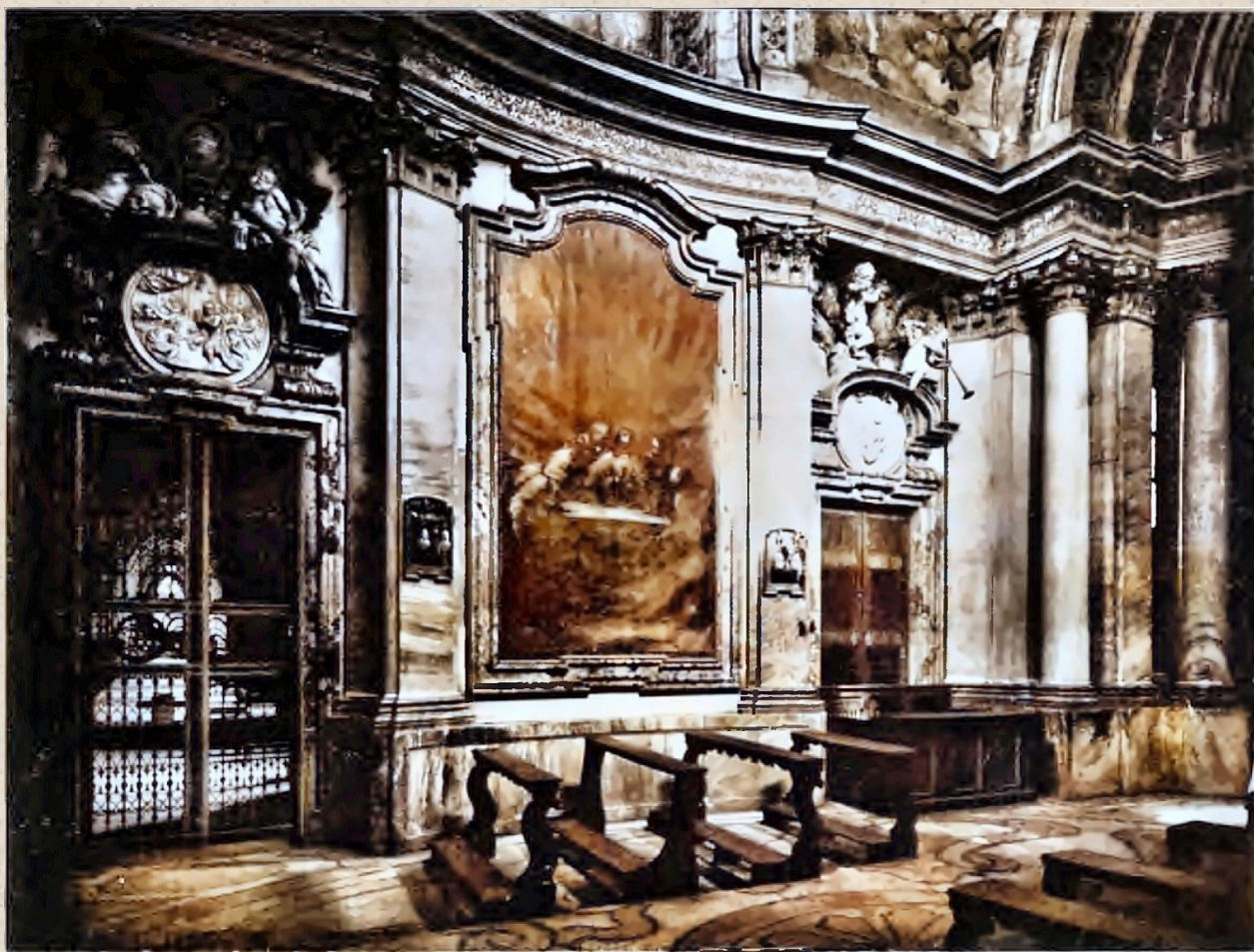
Naprzeciw ołtarza, na ścianie kaplicy, wznosi się monumentalny grobowiec fundatora. Na cokole z marmuru śląskiego spoczywa blok z kolorowego marmuru salzburskiego, na którym zamocowano dużą czarną marmurową płytę z długą inskrypcją. Pomiędzy dwoma pilastrami znajduje się portret elektora, namalowany przez młodszego Feldera w 1775 roku. Trzymany jest przez anioła, obok którego stoi geniusz pogrążony w żałobie. Na zwieńczeniu pomnika spoczywają dwie figury symbolizujące *Stary i Nowy Testament*: pierwsza z zasłoniętą twarzą przed miedzianym wężem, druga — trzymająca krzyż.

Kaplica Elektorska (Kurfürstliche Kapelle) D.O.M. – (Deo Optimo Maximo Bogu Najlepszemu, Najwyższemu). Kaplica Elektorska została wzniesiona jako miejsce modlitwy i zadumy, poświęcone chwale Boga oraz pamięci fundatorów.

Bezpośrednio przed pomnikiem, w marmurowej posadzce zdobionej smukłymi, brązowymi intarsjami w formie łuków, wyryto inskrypcję: *Il. J. P. Fr. L. C. P. Orate pro eo*, wskazującą miejsce pochówku fundatora. Skrót ten rozwija się jako: *Hic Jacet Peccator Franciscus Ludovicus Comes Palatinus — Tu spoczywa grzesznik Franciszek Ludwik, Palatyn — módlcie się za niego!* Warto zaznaczyć, że określenie *peccator* (grzesznik) zostało zamieszczone na wyraźne życzenie zmarłego, zgodnie z chrześcijańskim motywem pokory wobec śmierci.

Podczas pożaru katedry w 1759 roku kaplica uległa znacznemu zniszczeniu. Odbudowę przeprowadzono w latach 1775–1776, co poświadczano miedzianą tablicą umieszczoną na zewnętrznej stronie kaplicy, tuż pod dachem; tablica ta została niestety skradziona w późniejszym okresie. W 1867 roku obrazy ścienne zostały poddane restauracji przez malarza historycznego Wohnlicha, natomiast w 1902 roku ich konserwację przeprowadził artysta Bäcker. Podobnie jak kaplica św. Elżbiety oraz kaplica małego chóru, kaplica elektorska zamknięta jest dekoracyjną kratą kutą z żelaza, wykonaną z dużym kunsztem.

Kaplica Elektorska (Kurfürstliche Kapelle) D.O.M. – Deo Optimo Maximo (Bogu Najlepszemu, Najwyższemu) Kaplica została wybudowana w latach 1716–1724 według planów Johanna Bernharda Fischera von Erlacha z Wiednia – jednego z najwybitniejszych architektów baroku w Europie.

Kaplica św. Jana Chrzciciela

W północnej nawie bocznej katedry znajduje się kaplica św. Jana Chrzciciela, której fundatorem był biskup Johannes Turzo. Pierwotna struktura została wzniesiona w 1408 roku z inicjatywy kaptana Franza Hoffa i przeznaczona dla sygnatora szkoły katedralnej. W wyniku postępującej degradacji obiektu, w 1517 roku kaplica została przebudowana przez biskupa Turzo, który wybrał ją na miejsce swojego pochówku. Hierarcha zmarł 2 sierpnia 1520 roku.

Jego renesansowy nagrobek, wykonany z białego marmuru, został ufundowany przez jego braci: Stanisława, biskupa ołomunieckiego, oraz Johanna, właściciela dóbr w Pszczynie. Pomnik, usytuowany na ścianie naprzeciw ołtarza, ukazywał biskupa w pełnym stroju pontyfikalnym, w pozycji leżącej, naturalnej wielkości. Postać wspierała głowę na prawej dłoni, z czaszką ułożoną obok, spoczywając na łożu przypominającym katafalk. Całość przykrywała struktura baldachimowa wsparta na kolumnach. Tło rzeźbiarskie tworzył herb, podzielony na dwie części: górną z inskrypcjami oraz dolną z płaskorzeźbionymi motywami roślinnymi. Nad architravem wznosiły się dwie archiwolty zdobione festonami oraz tablicami inskrypcyjnymi. Cała kompozycja była zwieńczona czterema postaciami trzymającymi tarcze heraldyczne.

Z pierwotnego pomnika zachowały się jedynie pokryta czerwono-brązową farbą figura biskupa oraz herb Turzo. Obecnie rzeźba spoczywa na barokowej tumbie z marmuru pribońskiego, umieszczonej

pod oknem kaplicy, nad którą zawieszono herb. Na froncie tumby znajduje się tablica z inskrypcją, wiernie odwzorowującą oryginalny napis.

Nagrobek został rozebrany i przeniesiony w 1716 roku, prawdopodobnie z powodu złego stanu technicznego. Część elementów tylnej ściany wtórnie wykorzystano, wmurowując je w fasadę budynku Instytutu dla Niewidomych przy ulicy Martinistrasse.

W miejsce pierwotnego nagrobka wzniesiono nowy pomnik dla prałata Leopolda Wilhelma von Tharoulla, zmarłego 7 października 1706 roku i pochowanego w kaplicy. Jego portret znajduje się na froncie barokowego nagrobka, jednak największym świadectwem jego pamięci pozostała ufundowana przez niego instytucja dobroczynna, wspierająca osoby ubogie i chore.

Ołtarz kaplicy

Ołtarz kaplicy św. Jana Chrzciciela zachowuje formę typową dla barokowych ołtarzy występujących w bocznych kaplicach katedry. Został wykonany w 1716 roku i oparty na marmurowych kolumnach z kamienia pribońskiego. Jego głównym elementem jest obraz ołtarzowy, często uzupełniony medalionem na zwieńczeniu oraz flankowany złożonymi figurami.

Większość ołtarzy tego typu powstała z inicjatywy dziekana katedralnego, hrabiego Frankenberga, w latach 20. i 30. XVIII wieku. Ołtarz w kaplicy św. Jana Chrzciciela ozdobiony jest figurami Dawida i Aarona. W 1864 roku centralne pole ołtarzowe wypełnił obraz przedstawiający *Chrzest Chrystusa*, autorstwa Friedricha Wilhelma von Mücke, reprezentanta düsseldorfskiej szkoły malarskiej. Powyżej umieszczony został medalion z wizerunkiem rodziców św. Jana — Zachariasza i Elżbiety.

Za mensą ołtarzową, w centrum, umieszczono szklany relikwiarz z alabastrowym krucyfiksem, obramowanym filigranową dekoracją floralną. Po stronie Ewangelii znajdują się relikwie św. Konstancji, natomiast po stronie Epistoły — relikwie św. Teodora.

Pomniki w kaplicy

W narożu filaru północnej nawy znajduje się pomnik dziekana katedralnego Philippa Jakoba von Jerina, zmarłego 23 lutego 1663 roku. Był on bratankiem biskupa Jerina. Naprzeciw, w narożniku muru chóru głównego, wznosi się pomnik archidiakona Petera Gebauera, jednego z prałatów kapituły wrocławskiej, który w czasie wojny trzydziestoletniej odgrywał kluczową rolę jako kaznodzieja katedralny oraz obrońca Kościoła śląskiego.

Na jego nagrobku przedstawiono go w pozycji stojącej na ambonie, co symbolizuje jego główne osiągnięcie duchowe. Pomnik obudowany jest barokową strukturą z czterema figurami świętych patronów diecezji: św. Jana Chrzciciela, św. Jana Ewangelisty, św. Wincentego Lewity oraz św. Jadwigi. Pośród postaci rozmieszczono medaliony z inskrypcjami, podtrzymywane przez stylizowane lwy. Zwieńczenie pomnika stanowią dwie figury książąt apostołów oraz symboliczne przedstawienie *Arki Przymierza*. Inskrypcje upamiętniają najważniejsze momenty życia duchownego, który zmarł 8 września 1646 roku.

Po prawej stronie tego pomnika, w niszy ściennej, znajdują się niewielkie organy należące do kaplicy elektorskiej. Bezpośrednio pod nimi leży poziomo ustawiona płyta nagrobna z płaskorzeźbionym portretem prałata i kanclerza Apiciusa Colo, zmarłego 14 lutego 1517 roku. Nagrobek został zamówiony przez niego samego już w 1500 roku. Ze względu na kontrowersyjny tryb życia duchownego, kapituła katedralna nie zdecydowałaby się prawdopodobnie na jego upamiętnienie bez tej samodzielnej inicjatywy.

Średniowieczne freski

Na przeciwległej ścianie kaplicy, w wyniku odkrycia w 1874 roku, odsłonięto średniowieczne freski, które pokrywają całą jej powierzchnię. Kompozycja została podzielona na trzy poziome sekcje,

rozdzielone prostymi pasami inskrypcyjnymi. W dwóch górnych częściach przedstawiono sceny *męczeństwa 10 000 rycerzy* oraz *św. Urszuli z jej orszakiem dziewic*, które w średniowieczu często były ukazywane razem jako symboliczne przedstawienia masowych aktów męczeństwa. Obie te postacie cieszyły się szczególnym kultem w średniowiecznej tradycji chrześcijańskiej, a ich wspomnienia znalazły się również w dawnym wrocławskim kalendarzu liturgicznym: pierwsze z nich obchodzone było 22 czerwca, a drugie — 21 października.

W górnej lunecie przedstawiono scenę męczeństwa 10 000 żołnierzy, którzy za czasów cesarza Hadrian, w wyniku swojej wiary chrześcijańskiej, zostali skazani na brutalną śmierć. Zgodnie z tradycją, zostali oni ukrzyżowani lub wbici na ostre kolce, gdzie ponieśli śmierć męczeńską. Centralnym elementem kompozycji jest krucyfiks na tle czerwonym, z którego rozciągają się ciernie, na których zawieszono dziesięciu młodzieńców, będących symbolicznymi przedstawicielami męczenników, których liczba wynosiła według tradycji 10 000. Pod krzyżem, w pełnym stroju pontyfikalnym, znajduje się biskup, który pełni rolę świadectwa sakralności i nadziei, jakie niosła ofiara męczeńska. Poniżej kompozycji, na prostym pasie inskrypcyjnym, zapisano początek hymnu, który towarzyszył tej scenie liturgicznej, podkreślając jej duchowy wymiar.

Agon xpi (Christi) venerandus — Favor crucis imitandus — Mortem senxit martyrūm
(Czcigodna męka Chrystusa, naśladowcza miłość krzyża, uświęca śmierć męczenników.)

W środkowej części fresku przedstawiono scenę *męczeństwa św. Urszuli i jej 11 000 towarzyszek*. Podobnie jak w górnej sekcji, centralnym punktem grupy jest św. Urszula, otoczona przez dziesięć dziewic. W tej kompozycji artysta ukazuje ich podróż łodzią po Renie, z panoramą Kolonii w tle. Św. Urszula stoi przy maszcie, którego żagle, poruszone wiatrem, symbolizują dynamikę męczeństwa, podczas gdy strzała, wystrzelona przez Hunów, przeszywa jej szyję. Jej towarzyszki przyjmują nadchodzącą śmierć z przekonaniem, że ich ofiara jest częścią męczeńskiego powołania. W scenie tej papież, kardynał i biskup pocieszają umierające dziewice, podkreślając ich duchową siłę i nadzieję.

Kolejne pasy inskrypcyjne zawierają strofy hymnu, które jeszcze bardziej podkreślają duchowy wymiar męczeństwa:

Stillas rubras sanguinavit — Qui venit de domo David — Margaritas comparavit — Quas cruore candidavit

(Został przesiąknięty kroplami czerwonej krwi, ten który pochodził z domu Dawida. Zdobył perły, które wybielił swoją krwią.)

W dolnej części fresku, obejmującej przestrzeń łuku wieży, widnieje herb diecezjalny. Po prawej stronie znajduje się przedstawienie św. Jana Ewangelisty z kielichem, z którego unosi się wąż — symbol nieśmiertelności i duchowego oczyszczenia. Po lewej stronie ukazano św. Jana Chrzciciela z księgą i barankiem, a przed nim klęczy kanonik w szatach chóralnych. Jego charakterystyczne rysy są wyraźnie uwidocznione, a modlitwa, wypisana na pasie inskrypcyjnym, brzmi:

Intercède pro me martyr pie sancte Johannes!

(Wstawiaj się za mną, łaskawy męczenniku, święty Janie!)

Autor tego fresku pozostaje nieznany, jednak na podstawie stylistyki i techniki malarskiej datuje się go na schyłek średniowiecza, co pozwala na przypisanie dzieła do okresu biskupa Johanna Rotha (1482–1506).

Malowidło to ma wyjątkowe znaczenie dla historii sztuki Śląska, gdyż stanowi jedyny większy, w pełni zachowany średniowieczny fresk we Wrocławiu, stanowiąc cenny dokument artystyczny i kulturowy, który ukazuje zarówno duchowość, jak i techniczne osiągnięcia średniowiecznej sztuki sakralnej.

Freski w prezbiterium

Na przeciwległej ścianie prezbiterium znajdują się dwa występy muru ozdobione freskami, które datowane są na pierwszą połowę XV wieku. Zostały one odkryte w 1858 roku, po usunięciu warstwy tynku, która je zakrywała.

Na lewym fresku przedstawiono *Grupę Ukrzyżowania*, w której Chrystus na krzyżu pochyla głowę ku swojej Matce, która ze smutkiem spuszcza wzrok, podczas gdy św. Jan Ewangelista spogląda z ufnością na Ukrzyżowanego. Po prawej stronie, na sąsiednim występie, znajdują się postacie św. *Wincentego w stroju lewity* oraz św. *Barbary z wieżą*, obie przedstawione w kontekście ich męczeństwa. Pod obiema scenami widnieje data renowacji: 1609, oraz herb Jerina – biały gryf na niebieskim tle. Ponadto, po lewej stronie umieszczono inicjały B. J. C. W., które odnoszą się do *Bartholomaeus Jerin Canonicus Wratislawiensis*, czyli kanonika Bartłomieja Jerina, bratanka biskupa Jerina, który w 1609 roku zlecił odnowienie tych fresków. Po jego śmierci, 24 lipca 1613 roku, kanonik został pochowany w tym miejscu, co potwierdza jego nagrobek z reliefem przedstawiającym jego postać w naturalnej wielkości, osadzony w murze pomiędzy obiema wnękami i spoczywający dłuższym bokiem na posadzce.

Kaplica św. Piotra i Pawła

Przechodząc na przeciwną stronę, znajduje się kaplica poświęcona świętym Piotrowi i Pawłowi. Główny obraz ołtarzowy, dzieło Meinardiego, przedstawia dwóch księży apostołów, podczas gdy mniejsze malowidło umieszczone powyżej ukazuje *Trójkę Świętą*. Po bokach ołtarza znajdują się figury św. Andrzeja i św. Jakuba Starszego. Świeca zapalana podczas uroczystych nabożeństw w tej kaplicy pochodzi z fundacji biskupa Balthasara von Promnitz z 1562 roku. Na ścianie naprzeciw ołtarza wisi obraz Willmanna, przedstawiający *młodzieńczego św. Jana na pustyni*.

Kaplica św. Barbary

Kolejna kaplica jest poświęcona św. Barbarze. Jej ołtarz, zdobiony posągami św. Doroty i św. Apolonii, został wzniesiony w 1719 roku, a od 1867 roku zdobi go *piękny obraz św. Barbary* autorstwa malarza z Düsseldorfu, Andreasa Müllera. W górnej części ołtarza znajduje się mniejsze przedstawienie św. Barbary. W kaplicy tej spoczął kanonik Johannes Cochläus, wybitny teolog polemiczny, który zmarł 10 stycznia 1552 roku.

Kanonik Johannes Cochläus, znany teolog polemiczny, został pochowany w tej kaplicy po swojej śmierci 10 stycznia 1552 roku. W 1609 roku kanonik Andreas Klimann, podczas restauracji kaplicy, zebrał szczątki słynnego obrońcy wiary, ponownie je pochował z należnym szacunkiem i przygotował obok własny grób, w którym spoczął po swojej śmierci 1 marca 1618 roku. Naprzeciw ołtarza, w ścianie, znajduje się czarna tablica pamiątkowa, na której umieszczono herb obu zmarłych na górnym brzegu. Dwa pola inskrypcyjne, ozdobione złożonym anielskim cherubinem i festonem, zawierają dedykacje – jedna poświęcona Cochläusowi, druga Klimannowi. Nad tablicą wisi znakomity obraz na drewnie, datowany na około 1600 rok, przedstawiający *Madonnę na tronie z Dzieciątkiem*, które błogosławi prawą dłoń, a w lewej trzyma małego ptaszka. Po jej bokach stoją święci.

Drugie epitafium Cochläusa

Na zewnętrznej ścianie prezbiterium Cochläus otrzymał drugie epitafium, ufundowane przez kanonika Johanna Jakoba von Brunetti w 1678 roku. Czarna tablica inskrypcyjna została wkomponowana między dwie małe kolumny, nad którymi na tympanonie znajduje się portret upamiętnionego teologa.

Kaplica św. Aniołów

Kolejna kaplica, pierwotnie poświęcona świętym Apostołom Filipowi, Jakubowi i Bartłomiejowi, obecnie nosi wezwanie świętych Aniołów. Według dostępnych źródeł, kaplica została wzniesiona w 1416

roku przez byłego altarystę Herborda. Na barokowym ołtarzu, postawionym w 1718 roku, znajdują się figury archaniołów Gabriela i Rafała. Głównym dziełem jest urzekający obraz *Anioła Stróża*, namalowany przez wrocławskiego artystę Hamachera w 1855 roku. W górnym medalionie znajduje się przedstawienie św. Michała, autorstwa Meinardiego.

Nagrobek biskupa Strachwitza

Naprzeciw ołtarza znajduje się monumentalny marmurowy grobowiec biskupa pomocniczego Johanna Moritza von Strachwitza, który pełnił funkcję wikariusza apostolskiego i zarządzał pruską częścią diecezji wrocławskiej aż do swojej śmierci 28 stycznia 1781 roku. Biskup Strachwitz został mianowany na to stanowisko po tym, jak książęcy biskup Schaffgotsch popadł w niełaskę u króla Prus, Fryderyka Wielkiego, i został zmuszony do opuszczenia kraju.

Pomnik wznosi się na wysokiej podstawie, ozdobionej dwoma okrągłymi alabastrowymi reliefami. Flankują go dwie konsole z rzeźbionymi postaciami, które trzymają biskupi pastorał. Na pomniku widoczne są także postacie, które trzymają mitrę i pastorał, co stanowi symbol godności biskupiej. Monument wieńczy masywna czarna tablica inskrypcyjna, na której gzymsie umieszczono herb, a powyżej postać trzymającą portret zmarłego. Ostatnim miejscem spoczynku biskupa Strachwitza była kaplica grobowa.

Płyta nagrobna Susanny von Rosdrazow-Miskowskiej von Mirow

Pod oknem kaplicy znajduje się płyta nagrobna z reliefowym portretem Susanny, hrabiny von Rosdrazow-Miskowskiej von Mirow, która zmarła w lutym 1561 roku. Pomnik ten został ufundowany przez jej syna, Hieronymusa, hrabiego von Rosdrazow, który od 1568 roku pełnił funkcję proboszcza katedralnego we Wrocławiu, a od 1578 roku był biskupem Leszna. Hieronymus zmarł w 1600 roku.

Kaplica Czternastu Świętych Wspomożycieli

Kolejna kaplica, pierwotnie ufundowana w 1411 roku przez kanoników Petera i Paula von Koslau, obecnie nosi wezwanie Czternastu Świętych Wspomożycieli. Święci ci są przedstawieni zarówno na głównym obrazie ołtarzowym autorstwa Meinardiego, jak i na mniejszych obrazach oraz w rzeźbach umieszczonych po obu stronach ołtarza, który został przebudowany w 1719 roku do swojej obecnej formy.

Przed głównym obrazem ołtarza znajduje się mniejszy obraz autorstwa Steiniego, *Niepokalane Poczęcie*, który pochodzi ze spuścizny kupca Simmchena, zmarłego w 1884 roku.

Naprzeciw ołtarza, na ścianie, umieszczona jest marmurowa tablica zwieńczona herbem, upamiętniająca prałata i oficjała Franciszka Ksawerego von Weinzierle, który zmarł 23 grudnia 1681 roku. Drugie epitafium znajduje się pod oknem—jest to pomnik kanonika Petera Kosłowskiego von Koslow, który ufundował go jeszcze za życia w 1606 roku. Zmarł on 31 sierpnia 1617 roku.

Kaplica św. Karola Boromeusza

Przy wyjściu z kaplicy uwagę przyciąga obraz zawieszony na zewnętrznej ścianie chóru głównego, będący dziełem weneckiej szkoły malarskiej. Przedstawia on *Chrystusa z uczniami w Emaus*, a autorstwo przypisuje się różnym twórcom, w tym Paolo Veronese, Tizianowi oraz Tintoretowi.

Nieco dalej, pionowo osadzony w murze, znajduje się relief z piaskowca, przedstawiający kanonika scholastyka Nikolausa Tinzmanna, doktora filozofii i medycyny, który zmarł 17 sierpnia 1616 roku. Tinzmann był odpowiedzialny za restaurację figury św. Wincentego na południowej zewnętrznej ścianie katedry, a także za budowę portalu przy kurii katedralnej nr 10.

Naprzeciw tej tablicy znajduje się Kaplica św. Karola Boromeusza. Ołtarz kaplicy, wzniesiony w 1713 roku, zdobi obraz przedstawiający św. Karola Boromeusza. Nad ołtarzem umieszczony jest medalion z

przedstawieniem św. Franciszka Salezego. Po bokach ołtarza znajdują się rzeźby przedstawiające świętych, w tym postać św. Jana Nepomucena.

Przed głównym ołtarzem umieszczono mały obraz na drewnianej tablicy, przedstawiający Madonnę o wyrazistym, uduchowionym obliczu, tulącą do piersi śpiące Dzieciątko. Bogato rzeźbiona rama kryje relikwię św. Karola Boromeusza. Pod oknem kaplicy znajduje się pamiątkowa tablica, ozdobiona piaszkowymi ornamentami, z portretem prałata i oficjała Johannesena Stepheniusa, który zmarł 30 października 1644 roku.

Oprócz niego, w kaplicy pochowani są również dwaj duchowni – kanonik i wikariusz generalny hrabia Anton Lothar von Hatzfeldt, oraz biskup pomocniczy Elias Daniel von Sommerfeld. Obaj duchowni odegrali kluczową rolę w odnowie życia religijnego w diecezji, w szczególności poprzez założenie seminarium duchownego. Hatzfeldt zmarł 24 lutego 1727 roku, a jego monumentalne epitafium wznosi się naprzeciw ołtarza, na ścianie kaplicy. Jest to wysoka marmurowa konstrukcja z dużą, czarną tablicą inskrypcyjną, nad którą, między dwoma złożonymi aniołami, umieszczono herb oraz portret zmarłego. Epitafium zostało niedawno odrestaurowane przez mistrza Bäckera.

Epitafium biskupa pomocniczego Sommerfelda znajduje się po przeciwnej stronie kaplicy, na zachodnim krańcu ściany prezbiterium. Jest to marmurowa konstrukcja z portretem, herbem oraz dużą inskrypcją wychwalającą kapłańskie cnoty Sommerfelda i jego zasługi dla Śląskiego Kościoła. Zmarł on 27 sierpnia 1742 roku.

Kaplica Ewangelisty Jana

Kolejna kaplica została ufundowana przez scholastyka Nikolausa von Borsnitza (1396–1422) oraz kanoników Hermana i Heinricha von Borsnitza. Początkowo nosiła nazwę Kaplicy Borsnitzów, później Kaplicy Gerstmannów, a obecnie jest poświęcona Ewangelistowi Janowi. Ołtarz kaplicy, flankowany przez posągi dwóch świętych, zdobi obraz przedstawiający świętego Jana, namalowany przez wiedeńskiego artystę Schmieda. Przed ołtarzem znajduje się dzieło Karla Müllera z Düsseldorfu, przedstawiające Marię z Dzieciątkiem adorowaną przez świętego Henryka i świętą Jadwigę. Obraz pochodzi ze spuścizny księcia biskupa Heinricha Förstera.

Naprzeciw ołtarza, na ścianie, wisi obraz Willmanna przedstawiający *spadającego anioła*. Oryginał tego dzieła znajdował się w refektarzu klasztoru Sandstift we Wrocławiu. Obraz ten dostrzegł dziekan katedry, książę Ferdinand Leopold von Holstein, który poprosił artystę o wykonanie kopii, przeznaczonej dla katedry.

Kaplica ku czci Trójcy Świętej (obecnie poświęcona św. Annie)

Ostatnia kaplica, położona tuż przy północnym portalu, została wzniesiona w 1409 roku przez kanonika Johannesena Swarze ku czci Trójcy Świętej. Obecnie jest poświęcona św. Annie, a jej ołtarz, ufundowany w 1715 roku, zdobi obraz tej świętej, autorstwa Kornecka. Po obu stronach ołtarza znajdują się figury św. Zachariasza i św. Joachima.

W górnej części kaplicy umieszczono medalion z wizerunkiem świętej księżnej (najprawdopodobniej św. Jadwigi lub św. Elżbiety), przedstawiającej moment udzielania jałmużny nagiemu biedakowi. Naprzeciw ołtarza, w ścianie kaplicy, wmurowana jest czarna marmurowa tablica poświęcona kanonikowi i prałatowi Franzowi Stanislausowi Bauckemu von Rostock, który zmarł 31 maja 1684 roku. Był on siostrzeńcem biskupa Sebastiana von Rostocka.

Pod oknem kaplicy znajduje się płyta pamiątkowa z portretem dziekana katedralnego i protonotariusza Johannesena von Lohra, który zmarł 20 lipca 1653 roku. Niżej, w posadzce, znajduje się niewielki nagrobek marszałka księstwa Münsterberg, Petera von Hasena, zmarłego w 1531 roku.

Między tą kaplicą a północnym portalem, na ścianie, znajduje się epitafium biskupa pomocniczego Adama Weisskopfa. Jego pełnowymiarowa figura, wykonana z polerowanego porfiru, przedstawia go

w pontyfikalnych szatach, spoczywającego na misternie zdobionym tumbie z piaskowca i serpentynu. Za nią wznosi się okazała struktura architektoniczna. Weisskopf sam zaprojektował swoje epitafium za życia, co potwierdza inskrypcja: *„Nasycony życiem, jako śmiertelnik myślący o nieśmiertelności, nie pragnący śmierci ani się jej lękający”*. Zmarł 10 grudnia 1605 roku.

Kaplica Umarłych

Nad północnym portalem dostrzec można dwa półokrągłe okna cesarskiego chóru, do którego prowadzi wąskie wejście po lewej stronie portalu oraz kręcone schody. Kilka kroków dalej znajduje się Kaplica Umarłych, do której wchodzi się przez wysokie, żelazne drzwi zwieńczone eliptycznym łukiem. Kaplica ta została wzniesiona w 1749 roku przez dziekana katedralnego Johanna Christopha von Eummerskircha w stylu barokowym. Przestrzeń kaplicy ma formę centralnej rotundy, zwieńczonej kopułą, z półkolistymi absydami po wschodniej i zachodniej stronie. W wschodniej apsidzie znajduje się ołtarz, który zawiera dwa relikwiarze: po stronie Ewangelii przechowywane są relikwie św. Wincenego, męczennika, oraz błogosławionego Czesława.

Ściany kaplicy zdobią płaskie pilastry oraz profilowane gzymsy, nadające wnętrzu harmonijny rytm. Półkolista kopuła, zwieńczona latarnią, charakteryzuje się podwyższeniem w kształcie podkowy. Dekorację malarską wnętrza wykonał bawarski artysta Felix Anton Scheffler, który ozdobił sklepienie freskami.

Pożar katedry w 1759 roku poważnie uszkodził Kaplicę Umarłych, a przenikająca wilgoć wyrządziła znaczne szkody malowidłom. Kardynał Melchior von Diepenbrock, pragnąc przywrócić dawny blask kaplicy, zlecił w 1801 roku jej renowację. Obraz ołtarzowy (Altarbild) odrestaurował Raphael Schall, a freski odnowił Theodor Hamacher. W centralnej części ołtarza przedstawiono Marię jako orędowniczkę dusz czyśćcowych, a na przeciwległej ścianie – monumentalną scenę przekazania kluczy do Królestwa Niebieskiego świętemu Piotrowi. Na kopule nad ołtarzem znajduje się wyobrażenie Zmartwychwstania, a naprzeciw niego – Zstąpienie Chrystusa do Otchłani. W czterech narożnikach kopuły przedstawiono wskreszenie córki Jaira, młodzieńca z Nain, Łazarza przez Chrystusa oraz Tabity przez Piotra. W centralnej części kopuły ukazano cztery ostatnie rzeczy: śmierć, sąd, piekło i niebo. Na ścianach, pod oknami, widnieją sceny pięciu bolesnych tajemnic różańca, które również ucierpiały wskutek zawilgocenia murów.

Kaplica była od początku zaplanowana z kryptą pod posadzką, przeznaczoną do pochówku znamienitych osobistości. Po śmierci fundatora, Johanna Christopha von Eummerskircha, 12 września 1760 roku, spoczął on tuż pod ołtarzem. Krypta została później połączona z kryptą kapitułną, leżącą równolegle pod północną nawą katedry, która powstała w 1682 roku jako miejsce pochówku członków kapituły katedralnej. Większość kanoników spoczęła właśnie tam, a pochówki w innych częściach katedry miały charakter wyjątkowy.

Pod koniec XVIII wieku krypta przy południowym portalu została całkowicie zapełniona, co skłoniło do ponownego otwarcia krypty północnej. Wmurowane groby zostały opróżnione, a szczątki złożono w zamkniętej strukturze pod głównym ołtarzem Kaplicy Umarłych. Zostały również przeniesione pozostałości osób pochowanych wcześniej w krypcie kaplicy, pozostawiając tylko sarkofag fundatora w jego pierwotnym miejscu.

Po renowacji i przywróceniu funkcji krypta kapitułna stała się ponownie miejscem wiecznego spoczynku wielu członków kapituły. Pierwszą osobą pochowaną po renowacji był honorowy kanonik i rektor alumnatu, dr Simon Sobiech, który zmarł 3 marca 1832 roku. Ostatnią osobą pochowaną w tej krypcie był kanonik i prałat dr Ferdinand Speil, który zmarł 30 marca 1907 roku.

Proces pochówku był dokładnie określony – po usunięciu kamiennej płyty w środku Kaplicy Umarłych ciało zmarłego opuszczano przez otwór, przenoszono do przyległej krypty, a następnie umieszczano w

przygotowanej niszy grobowej. Zamknięty grób otrzymywał metalową tabliczkę z imieniem pochowanego.

Oprócz dwóch krypt po bokach portali, przeznaczonych dla duchowieństwa, szczególnie dla członków kapituły, w kościele znajdowały się jeszcze dwie inne krypty po lewej stronie od głównego wejścia, w których grzebano osoby świeckie.

Po obu stronach wejścia do Kaplicy Umarłych znajdują się oprawione w ramy dokumenty zawierające odpustowe zezwolenia papieża Benedykta XIV, wydane 20 i 30 sierpnia 1750 roku dla odwiedzających kaplicę.

Kilka kroków na lewo od głównego portalu prowadzi do pierwszego północnego filaru nawy głównej, który wraz z odpowiadającym mu filarem południowym stanowi fundament dla bogato zdobionych barokowych monumentów. Obiekty te wyróżniają się wyjątkowej jakości alabastrowymi reliefami.

Pomniki ufundował dziekan katedry, hrabia Frankenberg, który 1 czerwca 1723 roku, podczas kapituły generalnej, ogłosił zamiar wzniesienia monumentów ku czci pierwszego, legendarnego biskupa wrocławskiego, Gottfrieda, oraz biskupa Nankera. Proces ich budowy zakończono w 1732 roku, już po śmierci fundatora. Obie struktury cechuje podobna architektoniczna koncepcja.

Każdy z monumentów wznosi się na misternie skonstruowanym marmurowym cokole, na którym umieszczono alabastrowy relief, flankowany przez dwie symboliczne figury. Nad nim znajduje się czarna marmurowa tablica, otoczona piaskowcowymi cyprysami i zwieńczona gzymsem z herbem oraz dekoracyjnymi elementami rzeźbiarskimi. Inskrypcje w retorycznym stylu opisują działalność obu biskupów, podkreślając kluczowe wydarzenia ich życia.

Relief na północnym filarze przedstawia biskupa Gottfrieda niszczącego pogański posąg, co symbolizuje triumf chrześcijaństwa nad pogaństwem. Natomiast relief po stronie południowej ukazuje biskupa Nankera w dramatycznym akcie ekskomuniki króla Czech, Jana Luksemburskiego, co jest artystycznym odzwierciedleniem jego konfliktu z monarchą w obronie praw Kościoła.

Za pomnikami znajdują się dwie kaplice, zlokalizowane pod zachodnimi wieżami, oddzielone marmurowymi przegrodami wykonanymi w 1726 roku z funduszy pochodzących z kar nałożonych na kanonika Kaspara von Paczińskiego za jego przewinienia.

Kaplica pod północną wieżą kryje chrzcielnicę, która pierwotnie znajdowała się w centralnej części kościoła do czasów kardynała Fryderyka. W tej kaplicy wzniesiono ołtarz ku czci świętego Jana Nepomucena, co było inicjatywą kapituły katedralnej po jego beatyfikacji. Początkowo na północnej ścianie kaplicy znajdowało się epitafium dziekana Eustachego von Knobelsdorfa, przedstawiające scenę ukrzyżowania, które usunięto podczas budowy nowego ołtarza, pozostawiając jedynie kamień nagrobny.

Projekt i kosztorys nowego ołtarza, opiewający na tysiąc talarów, przedstawił w czerwcu 1723 roku dziekan katedry, hrabia Frankenberg. Ołtarz, wykonany w stylu barokowym, zawiera kolumny z marmuru pribramskiego, flankowane złożonymi figurami świętych Augustyna i Mikołaja. Centralny obraz Meinardiego ukazuje błogosławionego Jana Nepomucena klęczącego przed krucyfiksem, a inskrypcja pod nim nawiązuje do jego zasługi milczenia. Kompozycję ołtarza dopełnia medalion ze świętym Antonim Padewskim, trzymającym Dzieciątka Jezus.

Po prawej stronie ołtarza, przy marmurowej ambonie, znajduje się wyjątkowy sztandar Bożego Ciała, wykonany w 1886 roku przez ubogie siostry szkolne z Wrocławia techniką haftu złotem i jedwabiem. Na jednej stronie przedstawiono Chrystusa z uczniami podczas Ostatniej Wieczerzy, a na drugiej – scenę spotkania w Emaus, wykonane haftem malarskim.

Kaplica pod południową wieżą jest miejscem zarówno duchowej kontemplacji, jak i pielgrzymek miłośników sztuki. Na ołtarzu umieszczono krucyfiks, przypisywany słynnemu tyrolskiemu rzeźbiarzowi Michaelowi Pacherowi, którego dzieło pierwotnie znajdowało się w klasztorze serwitów Maria Waldrast, a później trafiło do wrocławskiej katedry dzięki kanonikowi dr Lorinserowi.

Po obu stronach krucyfiksów znajdują się relikwiarze z relikwiami świętych Honoriusza i Septymiusza, które sprowadzono do katedry w XVII wieku. Relikwie Honoriusza przekazał katedrze kardynał Vidoni z Bolonii w 1665 roku, natomiast relikwie Septymiusza zostały nabyte przez prepozyta Gottharda Franza Freiherr von Schaffgotscha i po jego śmierci w 1668 roku trafiły na własność katedry. W 1882 roku relikwie umieszczono w nowych relikwiarzach, których centralnym elementem stały się relikwie świętej Eulalii.

Przed ołtarzem umieszczono pięć srebrnych lamp, ufundowanych przez prepozyta katedralnego, hrabiego Korneliusza Strattmanna. Po stronie Ewangelii zawieszono dokument odpustowy papieża Benedykta XIII z dnia 1 września 1729 roku, natomiast po stronie Epistoły znajduje się brązowy pomnik prałata Johanna Liubicza, zmarłego 6 marca 1591 roku, którego herb wykonano w technice misternie cyzelowanego reliefu.

Poniżej, w murze pod oknem, wmurowano marmurową tablicę epitafijną upamiętniającą prałata Antona Erasmusa von Beitlingera z Überlingen nad Jeziorem Bodeńskim, pełniącego funkcję generalnego wikariusza i oficjała. Zmarł on 6 sierpnia 1707 roku. Na filarze poza kaplicą znajduje się natomiast epitafium kanonika Gottfrieda Karla Gebella, który zmarł 16 października 1671 roku; wysokiej klasy relief przedstawia zmarłego klęczącego przed krucyfiksem.

Między kaplicą a głównym portalem, na południowej ścianie, znajduje się marmurowa tablica inskrypcyjna zwieńczona tympanonem z portretem zmarłego, poświęcona hrabiemu Alfonsowi Mariscottiemu von Vignonelli. Urodzony w 1634 roku, wstąpił do służby wojskowej w armii cesarskiej. W roku 1658, jako członek wspólnych sił cesarskich, brandenburskich i polskich pod dowództwem Wielkiego Elektora, brał udział w kampanii przeciwko inwazji szwedzkiej na ziemie duńskie. Poległ podczas szturmów na wyspę Alsen, w pobliżu twierdzy Sonderburg, 27 grudnia 1658 roku. Po śmierci jego ciało przewieziono do Guhrau na Śląsku, gdzie zostało pochowane w krypcie kościoła parafialnego. W roku 1670 jego brat, Galeazzo Mariscotti, ówczesny nuncjusz apostolski w Warszawie, sprowadził szczątki Alfonsa do Wrocławia, gdzie zostały ponownie złożone w katedrze. Pomnik upamiętniający zmarłego został ufundowany wspólnie przez matkę Wiktorię z rodu Ruspoli oraz jego braci.

W południowej nawie, w pobliżu kaplicy, przez drzwi w murze prowadzą schody do dawnej Kaplicy św. Michała, zlokalizowanej w południowej wieży. Niegdyś miejsce to było połączone z pałacem biskupim poprzez sklepiony korytarz biegnący nad ulicą.

Analogicznie do Kaplicy Umarłych po stronie północnej, również po stronie południowej, pomiędzy kaplicą wieżową a bocznym portalem, znajduje się kaplica fundacji kanonika Johanna Jakoba Brunettiego, wzniesiona w 1672 roku ku czci Wszystkich Świętych.

Kaplica ta ma formę masywną, poligonalną, z kasetonową kopułą zwieńczoną gzymsem z szerokim fryzem przedstawiającym głowy anielskie. Z latarni kopuły spogląda symboliczne Oko Opatrzności. Naprzeciw wejścia, zamkniętego dekoracyjną kutą kratą, usytuowano ołtarz wykonany z czarnego marmuru. Obraz ołtarzowy autorstwa Königa z 1843 roku przedstawia scenę Ukrzyżowania Chrystusa. Srebrne tabernakulum, przechowujące Najświętszy Sakrament, jest fundacją kanonika Johannes Chryzostoma, księcia von Buchau, zmarłego 1 marca 1652 roku.

Tabernakulum ma sześcioboczną formę, z przedstawieniami Zbawiciela oraz apostołów Mateusza i Jana na panelach frontowych. Całość wieńczy kopuła zdobiona motywem chmur, z których wyłaniają się anioły. Centralne miejsce zajmuje wizerunek Boga Ojca, a nad nim unosi się gołębica – symbol Ducha Świętego.

Po obu stronach ołtarza znajdują się dwa bliźniacze pomniki epitafijne. Na podstawach spoczywają czarne, flankowane kanelowanymi⁶ kolumnami tablice inskrypcyjne, zwieńczone portretami

⁶ **Kanelowane kolumny to** kolumny ozdobione pionowymi żłobieniami, czyli kanelurami. Te dekoracyjne rowki biegną wzdłuż trzonu kolumny, nadając jej bardziej elegancki i dynamiczny wygląd. Kanelury były popularne w architekturze klasycznej, szczególnie w porządkach doryckim, jońskim i korynckim. Poza walorami estetycznymi

zmarłych. Pomnik po stronie Ewangelii upamiętnia fundatora kaplicy, zmarłego 22 marca 1692 roku, którego grób oznaczono kamieniem nagrobnym z herbem. Pomnik naprzeciw upamiętnia jego brata, biskupa pomocniczego Johanna Brunettiego, zmarłego 28 lutego 1703 roku. Fundację epitafium sfinansował jego bratanek, Lazarus von Brunetti.

Kaplica została poddana gruntownej renowacji w 1893 roku. W jej ramach malarz Besta dokonał rekonstrukcji uszkodzonego tabernakulum, natomiast złotnik Schlossarek przywrócił mu pierwotny blask. W tym samym okresie zainstalowano także nowe witraże autorstwa Rednera. Przed kaplicą zawieszono trzy srebrne lampy – dar biskupa pomocniczego Johanna Brunettiego.

Naprzeciw kaplicy, po obu stronach przylegających filarów, umieszczono dwa proste nagrobki marmurowe. Nagrobek przy filarze ambony oznacza miejsce spoczynku kanonika, protonotariusza apostolskiego, generalnego wikariusza, oficjała oraz rektora alumnatu, Matthiasa Johannes Stepheniusa, zmarłego 15 lipca 1668 roku. Drugi pomnik, przy sąsiednim filarze, upamiętnia kanonika Ignatza Leopolda Dassela von Klimanna, pełniącego te same funkcje, zmarłego 22 sierpnia 1676 roku.

Kaplice w południowej części katedry.

Między południowym portalem a zakrystią rozmieszczonych jest pięć kaplic, z których każda posiada unikatową historię fundacyjną oraz charakterystyczny wystrój artystyczny.

Pierwsza z kaplic powstała prawdopodobnie w 1468 roku z inicjatywy kanonika Petera Wartenberga. Obecny ołtarz, poświęcony przez dziekana katedralnego, hrabiego Leopolda Sigismunda von Frankenberg w 1724 roku, dedykowany został jego patronom – świętym Leopoldowi i Zygmuntowi. Centralny obraz ołtarzowy, dzieło Meinardiego, przedstawia św. Leopolda, natomiast w medalionie umieszczonym w zwieńczeniu widnieje św. Zygmunt. Na mensie ołtarzowej znajdują się dwa relikwiarze z relikwiami św. Feliksa i bł. Czesława. Po bokach ustawiono posągi cesarskiej pary świętych – Henryka i Kunegundy.

W narożniku po stronie Epistoły znajduje się kamień pamiątkowy upamiętniający dziekana Adama Landeckę, zmarłego 24 grudnia 1600 roku, pochowanego w tej kaplicy. Po przeciwległej stronie widnieje czarna tablica inskrypcyjna, zwieńczona herbem, poświęcona dziekanowi katedry i biskupowi pomocniczemu Karlowi Josephowi von Aulockowi (zm. 3 maja 1830 r.), którego pochowano w krypcie pod kaplicą. Nad tablicą umieszczona została alabastrowa rzeźba przedstawiająca świętych Wacława i Maurycego (częściowo uszkodzona).

Druga kaplica, obecnie dedykowana św. Jadwidze, została pierwotnie ufundowana przez Heinricha, urzędnika kurii biskupiej, zmarłego 11 lipca 1379 roku. Ołtarz zdobi obraz św. Jadwigi autorstwa Hamachera z 1854 roku, flankowany przez dwa posągi świętych. Pod oknem znajduje się epitafium prałata-kustosza Johanna von Leuderode, zmarłego 6 października 1665 roku. Na przeciwległej ścianie, w renesansowej oprawie, umieszczono cykl alabastrowych reliefów: centralnie – Ukrzyżowanie, poniżej – Modlitwa w Ogrójcu i Biczowanie, a w zwieńczeniu – Zmartwychwstanie. Pomnik został ufundowany za życia przez kanonika Bonaventurę Hahna w czasie zarazy w 1585 roku. Hahn, wybrany w 1596 roku na biskupa, nie otrzymał jednak zatwierdzenia papieskiego z powodu sprzeciwu cesarza Rudolfa II. Zmarł 29 czerwca 1602 roku w Ołomuńcu.

Na ścianie prezbiterium, naprzeciw kaplicy, znajduje się marmurowy pomnik kanonika Abrahama Ignatza Kirchnera von Lilienkirch (†21 czerwca 1688), z portretem zmarłego. Obok niego wmurowano granitowy kamień z odcisniętymi stopami, które tradycja przypisuje św. Wojciechowi, głoszącemu kazanie w Opolu. Nad nim zawieszony jest obraz olejny przedstawiający świętego z własną ściętą głową. Historia tego kamienia sięga roku 1460, kiedy to arcybiskup Jan z Gniezna, biskup wrocławski Jodokus i jego sufragani Johann udzielili 40 dni odpustu każdemu, kto pobożnie odmówił modlitwę "Ojciec

miały też praktyczne znaczenie – optycznie wysmuklały kolumnę oraz mogły maskować ślady użytkowania i zabrudzenia.

nasz", ucałował kamień i złożył jałmużnę na rzecz katedry. Po prawej stronie, w górnej partii ściany, widnieje obraz przedstawiający męczeństwo św. Szczepana, przypisywany Proccacinemu.

Trzecia kaplica poświęcona jest Najświętszej Maryi Pannie. Ołtarz zdobi obraz autorstwa Kuppelwiesera, ukazujący Marię z Dzieciątkiem w otoczeniu świętych: Henryka, Elżbiety, Franciszka z Asyżu, Michała, Karola Boromeusza, Czesława i Jadwigi. Obraz był darem biskupa Heinricha Förstera. Ołtarz flankują większe figury św. Jana Chrzciciela i diakona Wincentego oraz mniejsze, ustawione na skrzyconych kolumnach, figury św. Jana Ewangelisty i św. Jadwigi. Kompozycję wieńczy Bóg Ojciec, nad obrazem głównym znajduje się symbol Ducha Świętego w postaci gołębic. Nad ołtarzem zawieszono pietę, pochodzącą z epitafium kanonika Johannes Christopha Sanniga (†9 listopada 1687), pochowanego w tej kaplicy.

W kaplicy spoczywają również dziekan katedralny hrabia Frankenberg oraz biskup pomocniczy Franz Engelbert Barbo, hrabia von Waxenstein. Ostatni z nich zmarł 25 grudnia 1706 roku, pierwszy – 27 listopada 1731 roku. Ich wspólny pomnik znajduje się naprzeciw ołtarza. Pod oknem kaplicy umieszczono monument z herbem i portretem archidiacona Karla Moritza barona von Frankenberga, zmarłego 5 kwietnia 1763 roku.

Czwarta kaplica, dedykowana św. Wacławowi, najpewniej została wzniesiona z fundacji kanonika Petera Michaelisa, członka kapituły w latach 1375–1395. Obecny ołtarz, wykonany z inicjatywy kanonika-scholastyka Wenzla von Zierowskiego, poświęcony został jego patronowi – św. Wacławowi. Obraz główny, namalowany przez wiedeńskiego artystę Schmieda, otoczony jest rzeźbami świętych – księcia i księżnej. W zwieńczeniu ołtarza znajduje się scena Niepokalanego Poczęcia.

Krzyż ołtarzowy z kości słoniowej oraz rzeźby Matki Bolesnej, św. Jana i św. Marii Magdaleny, wykonane przez Stroblięgo w Londynie, stanowią dar kupca Simmena. Obok ołtarza znajduje się miejsce pochówku fundatora, który zmarł 5 grudnia 1718 roku – informuje o tym pomnik wmurowany pod oknem kaplicy. Naprzeciw ołtarza znajduje się epitafium biskupa pomocniczego Karla Neandera (†5 lutego 1693), pochowanego w kościele parafialnym w Nysie. Po obu stronach epitafium umieszczono medaliony z wizerunkami kanonika Karla Ignatza von Wiesengrunda (†8 grudnia 1678) oraz syndyka kapituły Ladislausa von Wintera (†1681).

Przy wyjściu z kaplicy wzrok przyciąga późnogotycki tryptyk na ścianie chóru, uznawany za jedno z najwybitniejszych dzieł malarstwa śląskiego. Centralna scena przedstawia Ukrzyżowanego, flankowanego przez Marię i Jana, a u stóp Marii klęczy fundator. Wokół krzyża unoszą się anioły, z których jeden zbiera krew z rany Chrystusa. Napis okalający zawiera początek hymnu: *O crux ave, spes unica*. Skrzydła tryptyku ukazują św. Jana Chrzciciela i diakona Wincentego. Kompozycję cechuje wyrazistość oraz szlachetność postaci, mimo drobnych deformacji, jak zniekształcona stopa Jana Chrzciciela.

Na odwrocie tryptyku, zaliczanego do najwybitniejszych dzieł śląskiego malarstwa późnogotyckiego, znajduje się scena Zwiastowania. Na lewym skrzydle przedstawiono subtelna, pełną wdzięku postać Marii, natomiast na prawym – archanioła o urzekającej łagodności rysów i gestów. W lunecie nad przedstawieniem św. Anny Samotrzec umieszczono inskrypcję informującą o historii ołtarza oraz jego fundatorach. Wynika z niej, że fundacji dokonał kanonik Peter Wartenberg w 1468 roku, zaś malowidło lunetowe o mniejszej wartości artystycznej zostało dodane w 1512 roku przez kanonika Johannes Schutinhofera.

Pierwotnie tryptyk znajdował się w kaplicy ufundowanej przez Wartenberga, obecnie dedykowanej św. Leopoldowi, skąd z czasem został przeniesiony do zakrystii. Dzieło, poddawane na przestrzeni wieków liczным przemalowaniom, znacznie ucierpiało pod względem estetycznym i materiałowym. W 1903 roku malarz Adalbert Bäcker przeprowadził gruntowną renowację, przywracając ołtarzowi dawną świetność w duchu konserwatorskiej rekonstrukcji.

Po prawej stronie ołtarza, w ścianie, wmurowano renesansowy pomnik kanonika Kaspara Hiltpranda, zmarłego 7 kwietnia 1616 roku. Naprzeciwko znajduje się Kaplica Świętego Józefa, przylegająca do

zakrystii, której fundację datuje się na 1397 rok. Pierwotnie poświęcona była świętym Janowi Chrzcicielowi, Augustynowi i Mikołajowi. Współczesny wystrój kaplicy pochodzi z XVIII wieku – ołtarz został ufundowany w 1715 roku przez prałata Johanna Franza Freiherr von Hoffmanna. Centralne miejsce w retabulum zajmuje obraz św. Józefa autorstwa wiedeńskiego malarza dworskiego Johanna Michaela Rottmayera, nad którym znajduje się małe przedstawienie św. Franciszka z Asyżu. Po bokach ołtarza umieszczono figury dwojga świętych, kobiety i mężczyzny, o nieokreślonej identyfikacji.

W centralnej części ołtarza znajduje się relikwiarz zawierający relikwie świętych Wenancjusza, Amancjusza, Eustachego, Celestyna i Makarego. Z naprzeciwległego pomnika epitafijnego wynika, że fundator wybrał tę kaplicę jako miejsce swojego pochówku; zmarł 3 maja 1737 roku.

Pod oknem kaplicy umieszczono epitafium prepozyta wrocławskiej kapituły katedralnej i cesarskiego wysłannika na dwór papieski, Georga Sauermanna, który zmarł podczas epidemii dżumy w 1527 roku, po zdobyciu Rzymu przez wojska Karola de Bourbon. Po obu stronach tego epitafium znajdują się kolejne nagrobki: przy narożniku ołtarza płyta upamiętniająca prałata Martina Philippa Waltera (zm. 6 marca 1652 r.), a po przeciwnej stronie – archidiacona Balthasara Neandera (zm. 6 września 1619 r.).

Boczne nawy katedry wyposażone są w liczne konfesjonały, z których większość reprezentuje stylistykę renesansową. Jedynie dwa z nich – znajdujące się w Kaplicy Turzo oraz przy zachowanym średniowiecznym fresku ściennym – należą do nowszych realizacji. Polichromowane dekoracje konfesjonałów przedstawiają postaci świętych spowiedników i pokutników, co świadczy o silnym związku formy artystycznej z funkcją liturgiczną tych obiektów.

5. Zakrystia. Skarbiec katedry.

Drzwi prowadzące do zakrystii, wzniesione w 1517 roku z inicjatywy biskupa Johanna Turzona, uchodzą za pierwsze znaczące dzieło architektury renesansowej na terenie Wrocławia i całego Śląska. Ich forma architektoniczna, oparta na klasycznych wzorcach, obejmuje bogato zdobione pilastry wspierające masywny architrav. W jego centralnej części, w półkolistym obramowaniu, umieszczono płaskorzeźbione przedstawienie ścięcia św. Jana Chrzciciela, u którego stóp klęczy postać fundatora. Kompozycja ta stanowi przykład wczesnego zastosowania języka formalnego renesansu w sztuce śląskiej, zarówno pod względem kompozycji, jak i symboliki.

Przednia zakrystia, jak wynika z wcześniejszych źródeł, została ukończona w latach 1326–1341, za pontyfikatu biskupa Nankera. Początkowy dostęp do niej możliwy był poprzez drzwi znajdujące się w ścianie wschodniej. Drzwi prowadzące z południowej nawy katedry, zachowane do dziś, nie były wówczas dostępne od strony wnętrza świątyni – co potwierdzają zachowane mechanizmy zabezpieczające – lecz zamykano je od wewnątrz poprzez przesuwne, drewniane belki.

Budowa południowego portalu katedry doprowadziła do wzniesienia tylnej zakrystii, co w konsekwencji spowodowało zamknięcie dawnego wejścia od strony wschodniej. Nowo powstałe pomieszczenie początkowo pełniło funkcję biblioteki katedralnej, która została przeniesiona w 1520 roku na piętro domu kapitulnego. Od tego czasu pomieszczenie to zaczęło funkcjonować jako zakrystia kanoników.

Zakrystie, oprócz funkcji liturgicznej – przechowywania paramentów i szat liturgicznych – pełnią również rolę repozytoriów dzieł sztuki o wysokiej wartości artystycznej i historycznej. Do najcenniejszych obiektów zaliczyć należy antependium⁷⁷ o wymiarach 102 × 323 cm, które od 1704 roku zdobi ołtarz główny podczas najważniejszych uroczystości. Wykonane ze srebra przez mistrza Drentwetta w

⁷⁷ *Antependium* to ozdobna zasłona lub pokrycie umieszczane na przedniej części ołtarza w kościele. Jego głównym celem jest podkreślenie uroczystego charakteru liturgii oraz dekoracja przestrzeni sakralnej. Może być wykonane z różnych materiałów, takich jak tkaniny (jedwab, aksamit), metal (srebro, złoto) czy haftowane płótna, często bogato zdobione motywami religijnymi, takimi jak symbole chrześcijańskie, wizerunki świętych czy sceny biblijne.

Augsburgu, dzieło to przedstawia sceny męczeństwa: ścięcie św. Jana Chrzciciela, udręki św. Jana Ewangelisty oraz św. Wincentego, diakona. Kompozycję zamyka bogato dekorowana rama, wsparta przez postaci aniołów. Umieszczone w narożnikach herby wskazują, że obiekt został ufundowany z kapitału fundacji paramentów biskupa pomocniczego Liescha.

Uzupełnienie stanowi haftowane antependium maryjne, stosowane podczas świąt poświęconych Najświętszej Maryi Pannie. Na białym tle przedstawiono Matkę Boską z Dzieciątkiem, siedzącą na tronie, flankowaną przez patronów katedry – św. Jana Chrzciciela (po prawej) oraz św. Wincentego (po lewej). Kompozycję dopełniają anioły unoszące się nad tronem i grające na instrumentach muzycznych, a całość otaczają rozgałęzienia roślinne, dekorowane kwiatami i liśćmi. Wyjątkowa kompozycja, harmonijne zestawienia kolorystyczne, pełne skupienia wyrazy twarzy oraz mistrzowskie wykonanie plasują to dzieło wśród najwybitniejszych przykładów nowożytnego haftu liturgicznego. Antependium to zostało wykonane w 1884 roku przez ubogie siostry szkolne we Wrocławiu, według projektu architekta diecezjalnego Ebersa.

Elementami uroczystego wystroju ołtarza głównego są również cztery srebrne figury o wysokości 135 cm, przedstawiające św. Jana Chrzciciela, św. Jana Ewangelistę, św. Wincentego i św. Jadwigę. Rzeźby zostały wykonane przez augsburskich złotników, przy czym dwie ostatnie – figury św. Wincentego i św. Jadwigi – powstały w 1723 roku dzięki pracy rzeźbiarza Fessenmeiera. Podczas świąt Bożego Ciała oraz czterdziestogodzinnego nabożeństwa ołtarz uzupełnia monumentalne tabernakulum wykonane z litego srebra, również autorstwa Fessenmeiera, ukończone w 1723 roku.

Na drzwiach tabernakulum umieszczono reliefowe przedstawienie sceny *Ecce Homo*, poniżej którego znajduje się płaskorzeźba Ostatniej Wieczerzy. Kompozycję uzupełniają górne przedstawienia świętych Wincentego i Jadwigi, umieszczone po bokach, oraz centralnie zlokalizowane figury św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty. W dolnej strefie rozmieszczono dwa reliefy: *Chrystus w drodze do Emaus* oraz *Scena łamania chleba w Emaus*. Całość wieńczy bogato opracowany baldachim, wsparty przez parę aniołów, nad którym wznosi się promieniste, złoczone słońce.

Fundacja tabernakulum była możliwa dzięki znacznym środkom przeznaczonym przez dziekana katedralnego, księcia Ferdinanda von Holsteina, zmarłego w 1702 roku. Brakującą kwotę uzupełniono z fundacji paramentów biskupa pomocniczego Liescha. Fundatorów upamiętniono poprzez umieszczenie ich herbów na frontowej stronie obiektu.

Podczas najważniejszych świąt liturgicznych ołtarz główny w małym chórze zdobi połączana srebrna figura Marii z Dzieciątkiem, mierząca 78 cm. Postać Maryi ukazana jest w typie *Immaculaty* – stojąca na kuli ziemskiej, półksiężycu oraz wężu trzymającym jabłko. Rzeźba została ufundowana przez wicedziekana Andreasa Zimmermanna (†1630), odzyskana po kradzieży w 1654 roku, a następnie poddana renowacji w 1736 przez wrocławskiego złotnika Johanna Klingego, który nadał jej obecną formę.

Główny skarbiec katedry mieści się w sklepionym pomieszczeniu nad przednią zakrystią. Dostęp do niego pierwotnie zapewniały wąskie, kręcone schody osadzone w północnej ścianie zakrystii. Pomieszczenie to przez wieki pełniło funkcję archiwum katedralnego – dokumenty przechowywano w monumentalnej szafie archiwalnej zakupionej w 1455 roku, która obecnie należy do najcenniejszych zabytków Muzeum Diecezjalnego. Do wnętrza archiwum wnoszono również przedmioty o większych rozmiarach za pośrednictwem zabezpieczonego barierką otworu w sklepieniu.

Po przeniesieniu zbiorów archiwalnych w 1897 roku, przestrzeń została zaadaptowana na potrzeby skarbcza katedralnego. W ścianach umieszczono szafy na paramenty i dzieła sztuki – na szczególną uwagę zasługują dwa egzemplarze: jeden ozdobiony ornamentálnymi malowidłami i herbem biskupa Andreasa Jerina (1585–1596), drugi datowany na rok 1724. Choć większość zachowanych paramentów pochodzi z czasów późniejszych, to wśród nich wyróżnia się zespół wyjątkowej wartości historycznej i artystycznej.

Na szczególną uwagę zasługuje zespół włoskich szat liturgicznych, składający się z kapy, ornatu i dwóch dalmatyk, przywieziony z Rzymu w 1676 roku przez kardynała Fryderyka von Hessen. Wykonany z czerwonego jedwabiu rypsowego ornat dekorowany jest złożonymi aplikacjami oraz biblijnymi scenami haftowanymi i częściowo malowanymi – stanowi on znakomity przykład rzemiosła włoskiego XVII wieku.

W specjalnych witrynach i na stole ekspozycyjnym prezentowane są naczynia liturgiczne wykonane ze szlachetnych metali oraz wybrane rzeźby o wysokiej wartości artystycznej. Szczególne miejsce zajmuje kolekcja pięciu kielichów z początku XVI wieku, zdobionych emalią drucianą pochodzącą z warsztatów węgierskich.

Pierwszy z nich, wykonany ze złota, został ufundowany w 1501 roku przez kanonika Johanna Hoffmanna. Dekoracja obejmuje przezroczystą emalię, emaliowane niebieskie kwiaty oraz aplikacje z pereł, co czyni go unikalnym przykładem luksusowego złotnictwa. Kielich ten wykorzystywany jest przez biskupa podczas najważniejszych ceremonii liturgicznych.

Drugi kielich, wykonany z połączanego srebra, dekorowany jest wielobarwnymi kamieniami oprawionymi w wysokie kaszty, a jego podstawa ozdobiona herbem rodu Gellhornów. Część emalii uległa uszkodzeniu, jednak ogólny stan zachowania jest dobry. Trzeci z omawianych kielichów należał do biskupa Johanna Turzona (†1520) i zdobi go emaliowany herb fundatora. Emalia druciana, dobrze zachowana, pokrywa sześciolistną podstawę oraz dolną partię czary. Obiekt ten został później przekształcony w cyboryum – dodano prostą pokrywę autorstwa Matthäusa Alischera (1616–1652), znanego wrocławskiego złotnika.

Na szczególne wyróżnienie zasługują również dwa kolejne kielichy, powstałe w latach 1518 i 1524, których fundatorem był kanonik Stanislaus Sauer, postać znacząca w środowiskach humanistycznych Wrocławia. Oba naczynia zachowują późnogotycką formę i cechują się wysoką jakością wykonania.

W kolekcji znajduje się również połączany srebrny kielich z początku XVI wieku, ozdobiony finezyjnym grawerunkiem. Natomiast kielich ufundowany przez prałata Christopha von Strachwitza w 1632 roku wyróżnia się bogactwem dekoracji – przezroczysta emalia pokrywa podstawę, nodus oraz dolną część czary. W ornamentyce widoczne są motywy narzędzi Męki Pańskiej, ptaków, owoców oraz herb fundatora.

Naczynia liturgiczne katedry.

Wśród złotniczych dzieł znajdujących się w katedralnym skarbcu wyróżnia się drugi złoty kielich, ufundowany przez biskupa pomocniczego Balthasara Liescha von Hornau w 1657 roku. Zdobiony bogato przezroczystą emalią, na jego podstawie umieszczono półpostacie świętych: Marii, Jana Chrzciciela, Wincentego, Jadwigi oraz Jana Ewangelisty, a także herb fundatora.

Do zbioru należy również niewielki kielich o prostej formie, pochodzący ze spuścizny dziekana katedralnego Ignatza Ferdinanda Richtera von Hartenberga (†1667), oraz reprezentacyjny kielich w stylu rokoko. Szczególnym dziełem sztuki złotniczej jest kielich ufundowany w 1604 roku przez Christopha von Maltitza i Mariannę von Ritschau, wykonany przez nyskiego mistrza Markusa Tausendschöna. Charakteryzuje się dekoracją z czerwonych kamieni, bogato zdobionym nodusem oraz wypukłym żłobieniem czaszy.

Z kolei kielich kanonika Petera Kosłowskiego z 1607 roku, dzieło wrocławskiego złotnika Kaspara Pfistera, wyróżnia się zastosowaniem medalionów ze świętymi na podstawie, nodusie i czarze, zwieńczonych girlandą z kolorowych kamieni i pereł. Z 1612 roku pochodzi kielich przeora Hieronymusa Seidla z Neisse, wykonany przez Christopha Schromowskiego, dekorowany wizerunkami świętych, w tym patrona fundatora. Prostsza formę prezentuje kielich przeora Franza Weinzierle (†1681), natomiast bogatszy, pochodzący z początku XVIII wieku, został ozdobiony emaliowanymi medalionami i przekazany przez przeora Wilhelma von Blachę (†1825).

Oryginalną, aczkolwiek niezbyt praktyczną formę posiada kielich autorstwa Mayerhofera z Monachium, ofiarowany przez kardynała Melchiora von Diepenbrocka biskupowi pomocniczemu Danielowi Latussekowi. Kielich ten symbolicznie przedstawia winorośl, której owocami są apostołowie ujęci w trzynastu okrągłych medalionach rozmieszczonych wokół czaszy.

Cennym obiektem kolekcji jest cyboryum z pokrywą w kształcie książęcej korony, wykonane przez wrocławskiego złotnika Johanna Ohle (†1698). Niezwykle wartościowa pod względem artystycznym i historycznym jest również monstrancja eucharystyczna, ufundowana testamentem biskupa Sebastiana von Rostocka (†1671), wykonana ze złota pochodzącego z kopalni w Zuckmantel. Zdobiona diamentami, rubinami i emalią, posiada ażurowe ornamenty kwiatowe, herb fundatora oraz pelikana karmiącego pisklęta jako zwieńczenie. Do monstrancji dołączono złotą zawieszkę z brylantowym krzyżem, należącą do dziekana Ferdinanda von Holsteina. Autorem dzieła był wrocławski złotnik Jakob Hedelhofer.

Wśród renesansowych zabytków wyróżnia się dzban do ablucji z misą, wykonany w 1595 roku przez Paula Nitscha. Naczynia te, wykonane ze srebra i pozłacane, zostały ufundowane przez kanonika Johanna Korna. Misa zdobiona jest osiemnastoma herbami członków kapituły oraz centralnym herbem fundatora.

Dwa kolejne dzbany do ablucji z misami powstały w Augsburgu w I połowie XVII wieku. Jeden przedstawia młodych wojowników, drugi – postacie Diany i Minerwy. Z nowszego okresu pochodzi dzban i miska w stylu empire, wykonany z pozłacanej miedzi, należący do dziekana katedry Ludwiga Corvisarta von Montmarina (†1838), francuskiego emigranta.

Kolekcję uzupełniają mszalne ampułki z tackami. Jeden zestaw z XVII wieku, wykonany w Augsburgu, zdobiony jest barokowymi ornamentami i kartuszami z Męką Pańską. Inny, sygnowany przez Alischera (Wrocław, 1649), nosi herby kanoników Philippa Jakoba von Jerina i Kaspara Gebauera. Trzeci, z herbem Kaspara Hausera, wykonał Christian Mentzel (†1699), autor również dwóch pojedynczych dzbanuszków. Nowoczesna posrebrzana i pozłacana ampułka z ornamentem winorośli była darem kardynała Diepenbrocka dla biskupa Latusseka.

Do przedmiotów liturgicznych należą również pozłacana świeca i wskaźnik liturgiczny, wykorzystywane podczas pontyfikalnych mszy świętych. Elegancki, posrebrzany i pozłacany kociołek na wodę święconą z kropidłem pochodzi z XVII-wiecznego warsztatu augsburskiego. Wrocławski złotnik Johann Ohle wykonał pozłacany korpus statku, ozdobiony barokowymi motywami kwiatowymi. Christian Mentzel jest autorem dwóch świeczników z postaciami rzymskich wojowników.

Szczególnie cenna jest pozłacana tablica kanonowa autorstwa Johanna Männlicha z Augsburga. W górnej części ukazano Ukrzyżowanie, a w dolnej – Ostatnią Wieczerzę. Dwie boczne tablice wyszły z warsztatu Christiana Mentzela.

Dwa późnogotyckie, pozłacane pektorałe mają dużą wartość artystyczną. Pierwsze, okrągłe, zawiera Agnus Dei papieża Sykstusa IV (1480), dekorowane kolorowymi kamieniami i roślinnym ornamentem. Na odwrocie znajduje się scena Pokłonu Trzech Króli. Drugie, kwadratowe, emaliowane metodą węgierską, zawiera relikwie pod szkłem oraz figurki świętych Katarzyny, Jadwigi, Jana Ewangelisty i Barbary. Południowa strona przedstawia Pietę wykonaną z masy perłowej.

Do ważnych zabytków należy również przenośny ołtarzyk biskupa Johanna Turzo (1511), wykonany w formie srebrnego, pozłacanego tryptyku. W jego centrum znajduje się grecka ikona Matki Bożej z inskrypcją: „Święta Matka Boga Zbawiciela.” Wewnętrzne skrzydła zawierają relikwie, a zewnętrzne przedstawiają Chrystusa błogosławiącego. Tylna strona ozdobiona jest gotyckim ornamentem z maswerkami, a całość wieńczy łuk z wazą, aniołami i puttami. Dzieło zawiera również emaliowany herb fundatora. Z tego samego okresu pochodzi gotycki relikwiarzowy krzyż, pozłacany, z prostą srebrną

podstawą. Do zbiorów należą także nowoczesne pacifikalia⁸ w formie miniaturowych monstrancji, zawierające relikwie Krzyża Świętego i św. Elżbiety.

W latach 1585 i 1588 złotnik Paul Nitsch wykonał dwa pacifikalia z połączanego srebra, ukształtowane na wzór ołtarzyków. W ich centralnych partiach umieszczono górskie kryształ – w jednym egzemplarzu owalny, w drugim płaski – osadzone w oprawie tak, by uwidocznic od tyłu wyrzeźbioną postać Chrystusa Ukrzyżowanego. Inskrypcja umieszczona poniżej przedstawia inicjały fundatora: „A(ndreas) E(piscopus) W(ratislaviensis)”, odnoszące się do biskupa Andreasa von Jerina. Dodatkowo, dekoracja obejmuje trzy tarcze herbowe: diecezji wrocławskiej (z motywem lilii), rodu Jerinów (z gryfem) oraz Śląska (z orłem piastowskim). Elementy heraldyczne wykonał wrocławski rytownik Matza Kauerhas. Z górskiego kryształu wykonano również tzw. puchar św. Jadwigi, datowany na XVII wiek. Naczynie oprawiono w złoto i ozdobiono wielobarwną emalią, zgodnie z ówczesnymi tendencjami zdobniczymi. Wyjątkowej wartości artystycznej jest również posąg św. Jana Ewangelisty, mierzący 52 cm wysokości, wykonany z połączanej blachy złotej. Apostoł ukazany został z kielichem, z którego wylania się wąż – nawiązanie do apokryficznych przekazów. Cokół rzeźby, wykonany z hebanu, bogato zdobiono ornamentyką emaliowaną. Dzieło to pochodzi ze spuścizny biskupa Karola Ferdynanda Wazy, księcia Polski (†1655).

Fabian Nitsch, syn wspomnianego mistrza Paula, stworzył 47-centymetrowy, stojący krzyż z połączanego srebra, bogato zdobiony emaliowanym srebrnym filigranem i kamieniami szlachetnymi. Dzieło to uznaje się za wstęp do jego opus magnum – monumentalnego, ołtarzowego krucyfiksu o wysokości 1,5 metra. Całość została wykonana ze srebra, połączana i pokryta filigranem emaliowanym oraz bogato inkrustowana kamieniami. Krzyż ten stanowił dopełnienie ołtarza, którego wcześniejszą część wykonał ojciec artysty. W opinii badaczy, dzieło to pozostaje unikatowe w dziejach niemieckiego złotnictwa i uznawane jest za najważniejszą realizację artystyczną późnego renesansu na Śląsku.

Do najcenniejszych relikwii przechowywanych w katedrze należy relikwia głowy św. Jana Chrzciciela. Jej historia sięga XV wieku – pierwotnie należała do kolegiaty na Wyszehradzie w Pradze, skąd ewakuowano ją do Wrocławia w 1428 roku w obawie przed zniszczeniem przez husytów. Obecny relikwiarz został ofiarowany katedrze przez kanonika Petera Kosłowskiego 1 września 1611 roku. Rzeźba wykonana z połączanego srebra przedstawia głowę świętego spoczywającą na misie o średnicy 59 cm. W inskrypcji umieszczono łacińską modlitwę: *Sancte Joannes Baptista, ora pro nobis Deum* („Święty Janie Chrzcicielu, módl się za nami do Boga”). Przez kryształ umieszczony w koronie głowy widoczna jest relikwia, zaś czerwone gwiazdy w srebrnych oprawach symbolizują krew z przeciętego gardła. Na odwrocie umieszczono dedykację, datę, herb fundatora oraz jego inicjały. Znamię warsztatowe wskazuje na złotnika Kaspara Pfistera jako wykonawcę.

W analogiczny sposób przechowywana jest relikwia drugiego patrona katedry – św. Wincentego. Została ona umieszczona w srebrnym popiersiu o ponadnaturalnych rozmiarach, ukazującym młodzieńczą twarz świętego w szatach diakońskich. Głowę otacza połączany nimb, na piersi osadzono cenny szafir, a drewniana, czarna podstawa ozdobiona została ornamentem w formie bandeli. Relikwiarz pierwotnie został ufundowany w 1612 roku przez prałata i biskupa pomocniczego Franza Ursinusa,

⁸ **Odnosi się do pacifikaliów**, czyli przedmiotów liturgicznych używanych w Kościele katolickim do udzielania błogosławieństwa wiernym poprzez ich ucałowanie. Tradycyjnie pacifikalia miały różne formy, często ozdobione symbolami religijnymi.

W tym przypadku pacifikalia przyjęły nowoczesną postać małych monstrancji, czyli dekoracyjnych naczyń liturgicznych, które zazwyczaj służą do ukazywania Najświętszego Sakramentu. Ich zawartość jest szczególna, ponieważ mieszczą relikwie Krzyża Świętego oraz relikwie św. Elżbiety. Relikwie te, uznawane za cenne obiekty kultu religijnego, mają ogromne znaczenie duchowe – Krzyż Święty symbolizuje mękę i śmierć Chrystusa, a św. Elżbieta jest czczona jako przykład miłosierdzia i troski o ubogich.

natomiast w 1723 roku kapituła katedralna zleciła jego przekształcenie mistrzowi złotniczemu Tobiasowi Plackwitzowi.

Oprócz tych monumentalnych relikwiarzy, w okresie świąt do dekoracji ołtarza głównego wykorzystywane są również mniejsze, lecz nie mniej cenne egzemplarze. Wśród nich wyróżniają się cztery srebrne, pozłacane relikwiarze w kształcie ramion, w których wnętrzu znajduje się szklany cylindryczny pojemnik z relikwiami. Najstarszy z nich, ufundowany przez wikariusza Jakoba Ketschera w 1465 roku, zawiera relikwie św. Stanisława, biskupa i męczennika. Jego złocona figurka spoczywa w dłoni relikwiarza⁹.

Drugi z relikwiarzy został wykonany w 1512 roku przez wrocławskiego złotnika Oswalda Kote na zlecenie kanonika i oficjała Johannes Schewerlina. Jego przeznaczeniem było przechowywanie relikwii palca wskazującego św. Jana Chrzciciela, którą cesarz Karol IV ofiarował biskupowi Preczlawowi. Relikwia znajduje się w małej, złotej dłoni, widocznej przez szkło, co umożliwia jej dokładne oglądanie.

Trzeci relikwiarz, w którym ręka podtrzymuje model kościoła, został ufundowany przez archidiakona Balthasara Neandera w 1607 roku. W jego kryształowym cylindrze przechowywana jest relikwia palca św. Jadwigi. Zarówno ten egzemplarz, jak i kolejny, zostały wykonane przez Fabiana Nitscha, wrocławskiego mistrza złotniczego.

Czwarty relikwiarz, pierwotnie przeznaczony prawdopodobnie dla innej relikwii, w 1715 roku otrzymał część przedramienia błogosławionego Oeslause, który po swojej beatyfikacji został przekazany biskupowi Franzowi Ludwigowi. Wówczas do relikwiarza dodano także symbol ognistej kuli z płomienistym wieńcem, mający nawiązywać do męczeństwa błogosławionego. Zgodnie z legendą, to właśnie spływające z niebios światło miało wprowadzić zamieszanie wśród nacierających Tatarów.

Te cztery relikwiarze w formie ramion, wystawiane podczas liturgii na głównym ołtarzu, mają wydrążone drewniane podstawy, pokryte pozłacanym srebrnym blachą i ozdobione srebrnymi ornamentami. Służą one jako pojemniki na relikwie św. Szczepana i żuchwę św. Jana Chrzciciela, św. Maurycego oraz męczenników Legionu Tebańskiego. W pozostałych znajdują się relikwie głów świętych dziewic i męczennic – Konstancji oraz Beatrycze.

Nieco mniejszą wartość artystyczną posiadają dwa relikwiarze z czarnego drewna, wykonane w formie małych, dwukondygnacyjnych ołtarzyków w stylu późnorenansowym, ozdobionych srebrnymi okuciami. Pierwszy z nich zawiera relikwię św. Franciszka Salezego u góry, a na dole – część Krzyża Świętego. Drugi zaś przechowuje relikwie św. Ignacego Loyoli oraz św. Stanisława Kostki, z relikwią św. Franciszka Ksawerego na niższym poziomie.

Podobnie, dwa inne relikwiarze w formie dwukondygnacyjnej architektury ołtarzowej, wykonane z drewna, pokryte srebrnymi blachami i pozłacanymi ozdobami, zawierają relikwie o znaczącej wartości. Jeden z nich ma u dołu krzyż, a na górze medalion z licznymi relikwiami. Drugi zawiera relikwie św. Wawrzyńca na niższym poziomie oraz relikwie innych świętych na wyższym, otoczonych filigranowymi kwiatami.

Również pozłacana srebrna figura Madonny z Dzieciątkiem, mierząca 41 cm wysokości, stanowi relikwiarz. Jej podstawa, ozdobiona figurami św. Jana Ewangelisty i św. Jadwigi oraz herbem fundatora,

⁹ Jest opis jednego z relikwiarzy, czyli specjalnych pojemników lub dekoracyjnych obiektów przeznaczonych do przechowywania świętych relikwii. Najstarszy spośród nich został ufundowany w 1465 roku przez wikariusza Jakoba Ketschera. Relikwiarz ten zawiera relikwie św. Stanisława, który był biskupem i męczennikiem, czczonym szczególnie w Polsce jako patron kraju.

Złocona figurka świętego znajduje się w dłoni relikwiarza, co oznacza, że relikwiarz nie tylko przechowuje jego szczątki, ale również pełni funkcję ozdobną i symboliczną. Umieszczenie figurki w dłoni relikwiarza może wskazywać na akt błogosławieństwa lub podkreślać duchowy charakter obiektu. Takie relikwiarze były często bogato zdobione, ponieważ miały wielką wartość kultową i artystyczną.

zawiera relikwię zęba św. Łucji. Dzieło to zostało podarowane przez archidiakona Balthasara Neandera w 1616 roku i wykonane przez Kaspara Pfistera.

Kaspar Pfister, ten sam mistrz, wykonał również w 1625 roku figurę Chrystusa Zmartwychwstałego, mierzącą 114 cm, ze srebra, częściowo pozłacaną. Chrystus ukazany jest z koroną, kulą ziemską i chorągwią zwycięstwa, stojąc na podstawie symbolizującej otchłań piekieł. Rzeźba ta ma symbolizować triumf nad śmiercią i diabłem.

Skarbiec katedralny posiada również liczne cenne rzeźby z kości słoniowej, w tym szczególnie imponujący krucyfiks z 1785 roku, podarowany przez prałata Johanna Bade von Creutzenstein, który zmarł w 1769 roku. Ciało Chrystusa, z wyjątkiem ramion, zostało wyrzeźbione z pojedynczego kła słonia. Krucyfiks jest używany podczas liturgii Wielkiego Piątku.

W skarbcu znajdują się także cztery rzeźby z kości słoniowej, umieszczone w rokokowych obudowach z czarnego drewna, ozdobionych srebrnymi okuciami. Jedna z nich, przedstawiająca Chrystusa przez Jana, należała początkowo do króla Polski Jana Sobieskiego, a po jego śmierci – do jego wnuczki Charlotty, córki Jakuba Sobieskiego oraz palatynki Elżbiety, siostry wrocławskiego biskupa Franciszka Ludwika. Charlotte przekazała to dzieło sztuki w darze wrocławskiej katedrze. Pozostałe trzy rzeźby – Maria z Dzieciątkiem, św. Augustyn i św. Antoni Pustelnik – zostały podarowane przez papieża Benedykta XIII (1724–1730) księżniczce Klementynie, siostrze Charlotty. Po jej śmierci w 1735 roku, przeszły one na własność jej ojca, księcia Jakuba, który ofiarował je katedrze.

Wśród pastorałów biskupich wyróżnia się pedum¹⁰ ze srebra, pokrytego złoceniem, wykonane przez mistrza z Nysy w 1731 roku. Trzon pastorału przedstawia postacie Dobrego Pasterza oraz książąt apostołów. Jego zwieńczenie, opleciona akantowymi liśćmi, kończy się gniazdem z pelikanem karmiącym swoje pisklęta. Dwa inne insygnia władzy, mające u góry sześciokątne obramowanie, ozdobione płaskorzeźbami postaci świętych – Marii z Dzieciątkiem, św. Wincentego i św. Jadwigi – zostały wykonane przez Hansa Spätha (zm. 1659), a trzon przez Christiana Mentzela we Wrocławiu.

Najcenniejszym zabytkiem w skarbcu katedralnym jest przenośny ołtarz wykonany z czerwonego kamienia, oprawiony w dębowe ramy. Zlecenie na jego stworzenie wystawił kanonik Nikolaus Pflüger w 1417 roku, uzupełniając go cennymi relikwiami. W 1611 roku archidiakon Balthasar Neander zlecił złotnikowi Christophowi Schromowskiemu udekorowanie ołtarza nowymi srebrnymi ozdobami, a następnie kanonik Ignatz Leopold Lassel von Klimann przeprowadził jego renowację.

Przednia malowana strona ołtarza ukazuje w centralnym punkcie chustę św. Weroniki, natomiast w rogach umieszczono symbole czterech Ewangelistów. Tylną stronę, okutą srebrnymi płytami, zdobią postacie Zbawiciela Świata oraz Matki Bożej. Całość ołtarza zdobią ornamenty renesansowe, motywy roślinne i kwiatowe. Ołtarz spoczywa na podstawie wykonanej z dużych kolorowych szklanych kamieni oprawionych w srebro. W zamykanej wnęce ołtarza znajduje się pergaminowy zeszytyk zawierający początkowe fragmenty czterech Ewangelii, a także inskrypcję informacyjną. Ołtarz służył dawniej jako podstawa dla monstrancji podczas procesji Bożego Ciała.

Od odrębnego przechowywania zasługuje na uwagę renesansowy domowy ołtarzyk wykonany z czarnego drewna, zdobiony srebrnymi okuciami. W centralnej części ołtarzyka umieszczono srebrną tabliczkę, na której przedstawiono scenę ukamienowania św. Szczepana w technice repusowania. Wieńczy go barokowy krzyż relikwiarzowy z czarnego drewna, umieszczony na kwadratowej skrzyni, w której znajduje się relikwia św. Ewarysta. W ramionach krzyża, ozdobionych złożonymi węzłami na srebrnych rozetach, umieszczono 26 medalionów z relikwiami, a figurka Chrystusa wykonana jest z posrebrzanego metalu.

¹⁰ *Pedum* to rodzaj pastorału, czyli ceremonialnej laski używanej przez biskupów i opatów jako symbol ich władzy duchowej. Charakteryzuje się specyficznym zakrzywieniem u góry, przypominającym pastorał pasterski, co podkreśla rolę duchownego jako przewodnika swojej wspólnoty. Wyróżnienie srebrnego pedum może wynikać z jego wyjątkowej estetyki, zdobień lub znaczenia historycznego.

W gablocie wystawowej prezentowana jest bogata kolekcja pektorałów, łańcuchów, krzyży, pierścieni i medali, ozdobionych kamieniami szlachetnymi i emalią. Szczególnie wyróżniają się dwa złote pektorały: jeden wysadzany brylantami i topazami, z dołączonym złotym łańcuchem, drugi zaś ozdobiony szlachetnymi kamieniami, również z łańcuchem. Oba pochodzą ze spuścizny kardynała Melchiora von Diepenbrocka, z których drugi został подарowany przez króla Ludwika I Bawarskiego.

Pierścień odnaleziony w grobie biskupa Nankera w 1719 roku stanowi istotny element zbiorów. Wykonany ze złota, zawierał pęknięty onyks. Z kolei złocona rozetka, ozdobiona krzyżem z chryzoprazu i pięcioma małymi kamieniami szlachetnymi, pierwotnie zdobiła srebrne popiersie św. Wincentego.

Do cennych zabytków należy także mały medal z wizerunkiem Niepokalanej, wybity w 1854 roku przez papieża Piusa IX z pierwszego złota wydobytego w Australii. Duży złoty medal z wizerunkiem Leona XIII został wybity na pamiątkę objęcia przez niego tronu papieskiego. Z kolei złoty i srebrny medal z podobizną księżęcego biskupa Heinricha Förstera zostały ufundowane przez duchowieństwo diecezjalne z okazji złotego jubileuszu kapłaństwa biskupa.

Nie są wystawione publicznie, ale w zbiorach katedry znajdują się również bogato zdobiona brylantami monstrancja oraz złoty kielich, które należą do kaplicy elektorskiej i zostały jej подарowane przez fundatora.

Wśród klejnotów skarbcza katedralnego znajduje się również pełne intensywnych barw malowidło tablicowe autorstwa Lucasa Cranacha „Madonna pod jodłami”. Tło obrazu stanowi malownicza górscza sceneria, porośnięta jodłami, na której tle Maria siedzi, obejmując Dzieciątko, które trzyma w dłoni kiść winogron. Po prawej stronie Madonny znajduje się znak artystyczny: czarna wąż ze wzniesionymi skrzydłami oraz litery L C, stanowiące pieczęć artysty. Dzieło należy do wczesnych prac Cranacha, podobnie jak obraz znajdujący się w katedrze w Głogowie, datowany na 1518 rok. Obraz wrocławski, jak i głogowski, najprawdopodobniej został ufundowany przez Joachima von Lidlau, proboszcza głogowskiej kolegiaty i dziekana katedry wrocławskiej, zmarłego w 1565 roku.

W 1908 roku, podczas tygodnia Pięćdziesiątnicy, skarbiec katedralny wzbogacił się o wyjątkowo cenne przedmioty wykonane z metali szlachetnych, pochodzące z kościoła św. Krzyża. Największym z nich jest srebrny, pozłacany relikwiarz głowy św. Jadwigi. Święta przedstawiona jest jako starsza kobieta, nosząca welon i księżęcą koronę ozdobioną gra-werunkiem w formie wzoru granatu oraz dekorowaną barwnym szkłem. Aureola zawiera ażurowy napis: *Sancta Hedwigis*, a na jej piersi umieszczona została okrągła szklana płytką, przez którą widoczna jest relikwia.

Podstawa relikwiarza, wsparta na sześciu główkach aniołów, zawiera dwa emaliowane herby – polski oraz śląski orzeł – oraz inskrypcję informującą, że relikwiarz przechowuje żuchwę św. Jadwigi. Na odwrocie znajduje się rok 1512. Do relikwiarza św. Jadwigi dopełnieniem jest popiersie św. cesarzowej Heleny, wykonane ze srebra i pozłacane przez wrocławskiego mistrza Matthiasa Sbarasky’ego w latach 1698–1715. Święta przedstawiona jest w brokatowym płaszczu z gronostajem, na głowie nosi koronę, a w prawej dłoni trzyma relikwiarzowy krzyż, zawierający znaczną część Krzyża Świętego.

Dwa pozłacane srebrne relikwiarze ramienne, datowane na 1513 i 1514 rok, stanowią kontynuację tradycji przechowywania relikwii w formie ramion. Pierwszy z nich zawiera fragment kości ramiennej św. Jadwigi, której dłoń podtrzymuje figurkę Madonny. Drugi relikwiarz przechowuje relikwię ramienia św. Bartłomieja, którego dłoń trzyma nóż – charakterystyczny atrybut tego świętego.

Oba relikwiarze ramienne, jak również popiersie św. Jadwigi, zostały najprawdopodobniej wykonane przez tego samego mistrza, Andreasa Heideckera z Wrocławia. Trzy te relikwie stanowią nawiązanie do fundatora świątyni, jej wezwania oraz patronów. Świątynia, w której były przechowywane, została wzniesiona przez wnuka św. Jadwigi, księcia Henryka IV. Jej górna część była poświęcona Świętemu Krzyżowi, natomiast krypta – św. Bartłomiejowi, przy którym w przeszłości wspomniano również św. Jadwigę jako patronkę.

Kolejne dwa relikwiarze mają formę bogato profilowanych sarkofagów, których narożniki ozdobiono dużymi srebrnymi płytkami, zdobionymi repusowanymi motywami roślinnymi i bandelowymi.¹¹ Relikwiarze spoczywają na eleganckich, wolutowych nóżkach, a ich górną część wieńczy koronowy fryz o ząbkowanych krawędziach, ozdobiony skrzyżowanymi gałązkami palmowymi. Wykonane przez Johanna Klingego we Wrocławiu w 1716 roku, zawierają relikwie: pierwszy przechowuje fragment ramienia św. Sebastiana, drugi – krąg błogosławionego Czesława.

Do zbioru relikwii należy także dodać dwa stojące krzyże. Pierwszy, datowany na początek XVI wieku, wykonany jest ze srebra, pozłacany, a jego podstawa zdobiona jest późnogotyckimi motywami roślinnymi. Węzeł stanowi gotycka oprawa, przez której okienka prześwieca emalia. W miejscu skrzyżowania ramion, za szkłem, umieszczono dużą częśćkę Krzyża Świętego, a ramiona krzyża zdobią kolorowe kamienie szlachetne o wysokich oprawach, plastyczne grona winne oraz liście, z których wyrastają lilie.

Drugi relikwiarz składa się z dwóch części. Górna część to późnogotycki krzyż ze srebra, pozłacany, o ramionach zakończonych trójlistnie, w miejscach ich skrzyżowania oraz na zakończeniach umieszczono okrągłe pojemniki na relikwie. Środkowa część ozdobiona jest trzema herbami orła oraz tarczą Toppau, co wskazuje na fundację książąt opawskich, a w szczególności księcia Przemysława z Opawy, który zmarł w 1478 roku jako kanonik kapituły Świętego Krzyża. Nagrobek księcia, z reliefem, znajduje się do dziś w chórze kościoła św. Krzyża przy południowej ścianie. Pod herbem Opawy widnieje misternie wygrawerowana scena z Marią i Dzieciątkiem, na odwrocie zaś Ukrzyżowany Chrystus, a powyżej – św. Barbara. Ramiona krzyża ozdobione są symbolami ewangelistów. Podstawa, wykonana przez Christopha Plackwitta w późniejszym okresie, jest prosta, srebrna, pozłacana.

W skarbcu katedry znajdują się również dwa kielichy przeniesione z kościoła św. Krzyża, z których szczególną uwagę zwraca kielich ozdobiony węgierską emalią drutową. Jego sześciolistna podstawa ukazuje motywy renesansowe oraz małą emaliowaną tarczę z herbem biskupa Johannes Turzo. Węzeł kielicha zdobią kolorowe kamienie i perły. Kielich ten został wykonany w 1519 roku i, podobnie jak kielich Stanisłausa Sauera z 1524 roku, nosi znak mistrzowski E. S.. Wydaje się, że ten sam mistrz wykonał również emaliowany kielich z 1518 roku.

Drugi kielich, którego sześciolistna podstawa ozdobiona jest kolorowymi kamieniami oraz medalionami z kwiatową emalią, został ufundowany przez dziekana katedralnego Philippa Jakoba von Jerina w 1658 roku, a jego wykonanie przypisuje się wrocławskiemu mistrzowi Hansowi Späthowi.

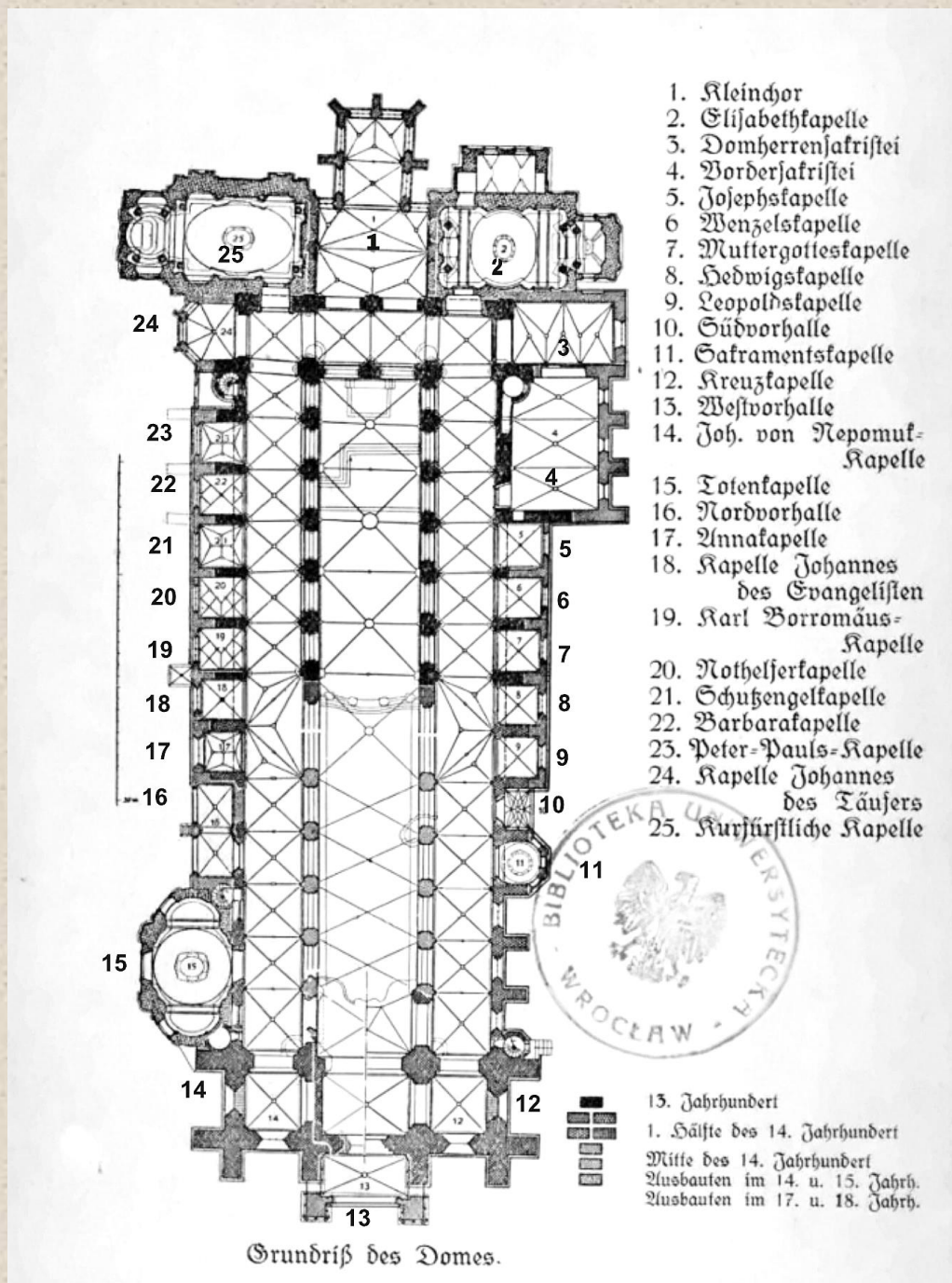
Skarbiec wrocławskiej katedry stanowi bez wątpienia jedno z najważniejszych miejsc, które z dumą prezentowane jest odwiedzającym. Nadzieje na przywrócenie jej pierwotnej świetności stają się coraz bardziej realne. Po długich przygotowaniach rozpoczęto gruntowną restaurację katedry pod kierownictwem diecezjalnego architekta Ebersa. Pierwszym etapem tej wielkiej inicjatywy było odnowienie północnej wieży zachodniej. Uroczystą mszą świętą zainaugurowano projekt restauracji 21 lutego 1908 roku, po czym przystąpiono do wznoszenia monumentalnego rusztowania, które ukończono pod koniec czerwca tego samego roku. Rusztowanie sięgało wierzchołka krzyża na szczycie wieży. Następnie rozpoczęto prace przygotowawcze związane z renowacją kamiennych rzeźb.

Spośród wszystkich wielkich dzieł realizowanych pod przewodnictwem dostojnego pasterza, restauracja katedry pozostaje przedsięwzięciem najwyższej rangi. Oby dane mu było zobaczyć ukończenie tego przedsięwzięcia.

¹¹ **Zdanie oznacza, że** powierzchnia danego obiektu została udekorowana w technice repusowania, czyli metaloplastyki polegającej na ręcznym kształtowaniu wzoru poprzez wybijanie go na metalu. Motywy roślinne to ornamenty inspirowane naturą, np. liśćmi, kwiatami czy pnączami. Motywy bandelowe odnoszą się do dekoracyjnych wzorów w formie wstęg, często układających się w faliste lub symetryczne linie. Połączenie obu rodzajów zdobień daje efekt bogatego, ornamentalnego wyglądu.

ANEKS

Ostatecznie, za czasów energicznego biskupa Nankera, w 1331 roku ukończono nawę główną oraz zakrytą, łącząc wszystkie części w całość.

Kaplice i pomieszczenia katedry:

1. Mały chór
2. Kaplica św. Elżbiety (Elisabethkapelle)
3. Zakrycia Kanoników (Domherrensafristei)
4. Zakrycia przednia
5. Kaplica św. Józefa (Josephskapelle)
6. Kaplica św. Wacława

7. *Kaplica Matki Bożej (Muttergotteskapelle)*
8. *Kaplica św. Jadwigi (Hedwigskapelle)*
9. *Kaplica św. Leopolda (Leopoldskapelle)*
10. *Przedsionek południowy*
11. *Kaplica sakramentalna*
12. *Kaplica Krzyża Świętego (Kreuzkapelle)*
13. *Przedsionek zachodni*
14. *Kaplica św. Jana Nepomucena (Johannes von Nepomukkapelle)*
15. *Kaplica grobowa*
16. *Przedsionek północny*
17. *Kaplica św. Anny (Annakapelle)*
18. *Kaplica św. Jana Ewangelisty (Johannes des Evangelistenkapelle)*
19. *Kaplica św. Karola Boromeusza (Karl Borromäuskapelle)*
20. *Kaplica Czternastu Wspomożycieli (Nothelferkapelle)*
21. *Kaplica Anioła Stróża*
22. *Kaplica św. Barbary (Barbarakapelle)*
23. *Kaplica św. Pawła Pustelnika (Paulus Eremitakapelle)*
24. *Kaplica św. Jana Chrzciela (Kapelle des Taufers – dosł. „kaplica chrzcielna”)*
25. *Kaplica Elektorska*

Diecezja wrocławska została erygowana w roku 1000, w ramach reformy kościelnej przeprowadzonej przez księcia Bolesława I Chrobrego i cesarza Ottona III podczas zjazdu gnieźnieńskiego. Pierwszym biskupem był Jan, który poświęcił diecezję oraz swoją pierwszą katedrę – zapewne prostą, drewnianą budowlę wzniesioną pod osłoną książęcego grodu – swojemu patronowi, św. Janowi Chrzcielowi. Jako drugi patron, dodany później, pojawił się św. Wincenty, hiszpański męczennik i diakon.

W połowie XII wieku biskup Walter z Malonne (1149–1169) zainicjował budowę nowej katedry w stylu romańskim, wykorzystując kamień jako główny materiał budowlany. W 1155 roku papież Hadrian IV wziął biskupstwo wrocławskie pod swoją opiekę, potwierdzając jego posiadłości i przywileje.

W 1244 roku, za panowania biskupa Tomasza I (1232–1268), rozpoczęto budowę nowej katedry w stylu gotyckim na obecnym miejscu. Najpierw wzniesiono prezbiterium z obejściem chóru oraz bocznymi wieżami obronnymi, które ukończono do roku 1272.

W 1313 roku wzniesiono główny portal wraz z dolnymi kondygnacjami dwóch wież zachodnich, oddzielonych od prezbiterium. Ostatecznie, za czasów energicznego biskupa Nankera (1326–1341), w 1331 roku ukończono nawę główną oraz zakrystię, łącząc wszystkie części w całość.

Jego następca, biskup Przecław z Pogorzeli (1341–1376), rozbudował obejście chórowe, dodając Kaplicę Mariacką, znaną obecnie jako Kleindor, ukończoną w 1361 roku.

Znacznie później, w okresie baroku, dobudowano wspaniałe kaplice: Kaplicę św. Elżbiety (1680–1686) oraz Kaplicę Elektorską (1716–1724), które razem tworzą malownicze zamknięcie wschodniej części katedry.

W 1749 roku, dzięki fundacji dziekana katedralnego Johanna Christopha von Rummerskircha, dobudowano Kaplicę Zmarłych, zlokalizowaną między północnym wejściem a wieżą zachodnią. Wikipedia
W 1759 roku wielki pożar spowodowany przez uderzenie pioruna zniszczył dachy katedry, wieże, zegar i dzwony. Na czas odbudowy wzniesiono tymczasowy dach nad nawą główną oraz płaskie pokrycie wież wykonane z miedzi. Tak pozostawała katedra aż do XX wieku.

W latach 1908–1922, pod nadzorem kardynałów Georga Koppa i Adolfa Bertrama, przeprowadzono gruntowną renowację wież, przywracając ich kopuły miedziane oraz odnawiając całe pokrycie dachowe.

W jednej z wnęk drugiego poziomu wieży południowej znajduje się wyrzeźbiona w kamieniu głowa o dramatycznych rysach twarzy, najprawdopodobniej upamiętniająca robotnika, który zginął podczas prac remontowych.

W 1934 roku architekt Paul Meyer-Speer przeprowadził wielką renowację katedry, usuwając nieestetyczne XIX-wieczne dodatki, takie jak warstwy farby olejnej, pseudogotyckie dekoracje oraz wcześniejsze przebudowy. Odświeżono oryginalny piaskowiec oraz sklepienia prezbiterium, przywracając katedrze jej autentyczny wygląd. Dzięki temu przestrzeń stała się wyższa, jaśniejsza i bardziej majestatyczna.

Katedra została wzniesiona na fundamencie wykonanym z kamiennych bloków i zaprojektowana jako gotycka bazylika filarowa, z bogatymi okładzinami z piaskowca. Nawa główna została utrzymana w surowym i stosunkowo prostym stylu, natomiast nawy boczne oraz prezbiterium ozdobiono znacznie bogatszymi sklepieniami, podkreślającymi ich architektoniczne walory.

Przedsionek został jedynie symbolicznie zaznaczony poprzez szeroką arkadę filarową, szersze okna oraz wyższe sklepienie przed wejściem do prezbiterium.

Pierwotne gotyckie wyposażenie wnętrza całkowicie zniknęło, ustępując miejsca wystrojowi barokowemu. Wiodącą rolę w tej przebudowie odegrał dziekan katedry, hrabia Franz von Frankenberg, który w 1720 roku sfinansował nowe wyposażenie. Podczas tej modernizacji powstały nowe ołtarze i ambona, wykonane głównie z błękitno-szarego marmuru śląskiego pochodzącego z Przeworna.

Wymiary katedry

- Długość wnętrza od głównego wejścia do ołtarza głównego.....68 m.
- Odległość do Kleindorende.....89,5 m.
- Wysokość nawy głównej.....22,7 m.
- Wysokość naw bocznych.....8.9 m.
- Całkowita szerokość trzech naw.....19,2 m.
- Wysokość wież.....78 m.

II

Przednawa, nawa główna, prezbiterium

Przedsionek zachodni (przednawa) Archikatedry św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu, odrestaurowany w 1875 roku, stanowi przykład neogotyckiej rekonstrukcji historycznej, w której zintegrowano elementy architektoniczne i rzeźbiarskie pochodzące z różnych epok. W jego strukturze wykorzystano zarówno nowe, neogotyckie detale, jak i fragmenty wcześniejszych faz budowy katedry, w tym romańskie kolumny oraz rzeźby lwów, które pierwotnie pełniły funkcję symbolicznych strażników świątyni [.paskonikstronik.blogspot.com](http://paskonikstronik.blogspot.com)

Po prawej stronie przedsionka znajduje się nagrobek Barbary Daufer z 1620 roku, będący przykładem sztuki sepulkralnej okresu wczesnego baroku. Jego obecność w tym miejscu świadczy o kontynuacji tradycji pochówków osób związanych z katedrą oraz o znaczeniu tego miejsca jako przestrzeni pamięci.

Drzwi główne katedry, wykonane w 1676 roku w śląskim warsztacie snycerskim, reprezentują styl manierystyczny. Zostały one ufundowane przez kapitułę katedralną z okazji uroczystego powitania kardynała Fryderyka Heskiego. Drzwi te charakteryzują się bogatą dekoracją rzeźbiarską, w tym płaskorzeźbami przedstawiającymi sceny biblijne, takie jak wrzucenie Józefa do studni.

W wieżach katedry znajduje się pięć dzwonów, z których największy nosi nazwę "Cornelius". Dzwon ten, odlany w 1734 roku, waży 113 cetnarów i został nazwany na cześć fundatora, Corneliusa von Stretmanna. Jego obecność podkreśla znaczenie mecenatu w rozwoju infrastruktury sakralnej oraz rolę dzwonów w liturgii i życiu społeczności katedralnej.

Nawa główna

1. Nad wejściem głównym znajduje się organy, zbudowane w 1801 roku, a podczas renowacji w 1934 roku odrestaurowane w harmonijnym stylu.
2. Po lewej stronie przy wejściu znajduje się barokowy ołtarz św. Jana Nepomucena, po prawej ołtarz św. Krzyża. Znajdujący się tam krzyż z XV wieku, namalowany przez Mida Padera, został przeniesiony z sanktuarium Maria Waldruff i jest przedmiotem szczególnej czci.
3. Widok od wejścia w stronę ołtarza głównego ukazuje piękną przestrzeń gotyckiego wnętrza, odrestaurowaną podczas renowacji.
4. Przy filarach po lewej i prawej stronie znajdują się barokowe monumenty, upamiętniające biskupów Gottfrieda i Nankera.
5. Ambona z 1723 roku posiada misterną kutą balustradę oraz alabastrowe reliefy wykonane przez Urbanskiego. Na ambonie znajduje się wizerunek Chrystusa, autorstwa Meinardiego.
6. Katedrę oświetla żyrandol, ozdobiony austriackim podwójnym orłem, symbolem cesarskim.
7. W przedsionku prezbiterium znajdują się cztery posągi wielkich zachodnich Ojców Kościoła: Ambrożego, Augustyna, Grzegorza i Hieronima, wykonane w 1727 roku i pokryte złoceniem.
8. Przy ołtarzu św. Wincentego (po prawej stronie) znajduje się brązowy relief, przedstawiający męczeństwo św. Wincentego, wykonany przez niderlandzkiego odlewnika Adriana van Driesa w 1614 roku.
9. Po lewej stronie znajduje się "Srebrny Ołtarz", zawierający relief przedstawiający Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, wykonany w 1650 roku.

Prezbiterium

1. Stalle chórowe, wykonane w 1631 roku, zdobione są intarsjami przedstawiającymi herby biskupów wrocławskich do 1608 roku. Najstarsza część tych stali pochodzi jeszcze z gotyckiego okresu.
2. W prezbiterium spoczywa około 18 biskupów, w tym ważne postacie takie jak biskupi Tomasz I i Tomasz II, Sebastian von Rostock, kardynał Diepenbrock, arcybiskup Förster oraz kardynał Kopp.
3. Przed tronem biskupim znajduje się płyta nagrobna z mosiądzu, upamiętniająca biskupa Rudolfa von Rüdesheim, zmarłego w 1482 roku. Naprzeciwko, przy filarze, znajduje się nagrobek biskupa Piotra Nowaga z 1456 roku.
4. Ołtarz główny, wzniesiony w 1738 roku, ma konstrukcję skrzydłowego ołtarza renesansowego, ufundowanego przez biskupa Andreasa von Jerin w 1590 roku. W jego centrum znajduje się srebrna grupa Ukrzyżowania, wykonana przez wrocławskiego mistrza sztuki Dawida Hirscha. Rewers ołtarza ozdobiony jest ośmioma drewnianymi malowanymi tablicami, przedstawiającymi sceny z życia św. Jana Chrzciciela, które w 1591 roku stworzył Bartholomäus Sichsenberger.
5. W niszy okiennej, po lewej stronie ołtarza głównego, znajduje się jedno z najważniejszych dzieł renesansowej rzeźby wrocławskiej: epitafium biskupa Andreasa von Jerina. Jego kaplica wykonana jest z alabastru, kolumny z zielonego marmuru i piaskowca, a realistyczne popiersie portretowe wyrzeźbiono w różowym marmurze.

Prezbiterium

Ambona w katedrze wrocławskiej – fundacja Leopolda Sigismunda hr. von Frankenberga z 1723 roku. Podczas drugiej kapituły generalnej, która miała miejsce w 1723 roku, dziekan katedry wrocławskiej, Leopold Sigismund hrabia von Frankenberg, ogłosił zamiar ufundowania nowej ambony przeznaczonej do użytku liturgicznego. Fundacja ta wpisuje się w szerszy kontekst barokowych działań modernizacyjnych podejmowanych w katedrze wrocławskiej w pierwszej połowie XVIII wieku.

Ambona została wykonana z marmuru Priehorn przez tyrolskiego rzeźbiarza Johanna Adama Karingera. Zwraca uwagę zarówno wysoki poziom artystyczny dzieła, jak i bogactwo zastosowanego materiału. Drzwi prowadzące na ambonę zdobi bogato rzeźbiony portal, którego zwieńczenie stanowi głowa św. Jana Chrzciciela umieszczona na misie – motyw odnoszący się do ikonografii dekapitacji świętego, powszechnie wykorzystywanej w sztuce sakralnej okresu baroku. Zarówno korpus ambony, jak i prowadzące do niej schody, ozdobione zostały alabastrowymi płaskorzeźbami autorstwa Johanna Urbansky'ego – artysty czynnego na Śląsku, którego twórczość odznaczała się wysokim poziomem warsztatowym oraz ścisłym powiązaniem z ideologią kontrreformacyjną.

III

Skarbiec katedralny i jego najcenniejsze zabytki

Portal wejściowy jest jednym z najstarszych renesansowych zabytków Wrocławia, ufundowanym w 1517 roku przez biskupa Turzo. Nad wejściem znajduje się płaskorzeźba przedstawiająca Chrztost św. Jana Chrzciciela.

Skarbiec katedralny, choć nie jest dostępny dla zwiedzających, kryje wiele cennych przedmiotów, które można podziwiać przy ołtarzu głównym. Najważniejsze z nich to cztery srebrne barokowe figury świętych: św. Jana Chrzciciela, św. Wincentego, św. Jadwigi oraz św. Jana Ewangelisty.

W skarbcu przechowywane są również relikwiarze, świeczniki oraz srebrne antepedium, przedstawiające Chrztost Chrystusa (wykonane w Augsburgu ok. 1700 roku).

Szczególną wartość mają także:

Srebrne krzyże, w tym jeden o wysokości 1,5 metra, wykonany we Wrocławiu ok. 1660 roku.

Figura Zmartwychwstania, stworzona przez Kaspara Pfiffera w 1625 roku.

Srebrny tabernakulum, oraz złożona monstrancja, zdobiona emalią, wykonana przez Jacoba Hedelhajera ok. 1660 roku.

W święta patronalne katedry, 24 czerwca i 29 sierpnia, wystawiane jest relikwiarium z głową św. Jana Chrzciciela, umieszczone na dużym talerzu z inskrypcją, odnowioną w 1611 roku. Z kolei 22 stycznia prezentowana jest srebrna popiersie bł. Wincentego.

W okresie Zesłania Ducha Świętego w Kaplicy św. Elżbiety wystawiane jest wspaniale zdobione złoto-różowe ornaty, które sprowadził kardynał Fryderyk von Hessen.

W Kaplicy św. Elżbiety, w święto jej patronki, wystawiany jest pastorał ze srebrną opaską oraz relikwiarz głowy św. Konstancji.

W Kaplicy Mariackiej (Kleindor), w dni świąteczne, można zobaczyć srebrną figurę Matki Bożej z Dzieciątkiem na półksiężycu, wykonaną przez wrocławskiego złotnika Johanna Klinge.

Jednym z najcenniejszych skarbów katedralnych jest obraz "Matka Boża pod Jodłami", namalowany przez Lucasa Cranacha Starszego.

Do najważniejszych zabytków katedry zaliczają się także:

Renesansowe skrzydła ołtarzowe z 1511 roku, ufundowane przez biskupa Turzo.

Emaliowane węgierskie relikwiarze.

Zabytkowe naczynia liturgiczne, w tym karafy i dzbany barokowe.

Rzeźby z kości słoniowej oraz antyczne pateny eucharystyczne.

Złota monstrancja z krzyżem z kamieni szlachetnych, należąca do Kaplicy Elektorskiej, wykonana w 1710 roku.

IV.

Kaplice w bocznej południowej nawie

Wzdłuż ściany bocznej między południowym portalem a zakrystią znajdują się pięć gotyckich kaplic, wyposażonych w barokowe ołtarze. Trzy pierwsze charakteryzują się podobnym krzyżowym sklepieniem oraz maswerkowymi oknami.

11. Kaplica Sakramentalna

W 1672 roku wzniesiono Kaplicę Wszystkich Świętych, z kopułą i latarnią. Wyposażenie kaplicy obejmuje kunsztowną kutą kratę oraz trzy srebrne lampy.

Po prawej stronie kaplicy, w ścianie, znajduje się gotycka płyta nagrobna, upamiętniająca biskupa Henryka von Wrocław, zmarłego w 1398 roku.

Kaplica Sakramentalna

9. Kaplica św. Leopolda (1468)

Obraz ołtarzowy: Św. Leopold

Medalion: Św. Zygmunt (Meinardi, 1724)

Rzeźby: Święta para małżeńska: Św. Henryk i Św. Kunegunda

Naprzeciw ołtarza znajduje się pomnik nagrobny Karola von Aulod (1830)

Piękne alabastrowe reliefy w renesansowych ramach: Św. Wacław i Św. Maurycy

Zwornik sklepienia zdobi relief Chrystusa

Kaplica św. Leopolda

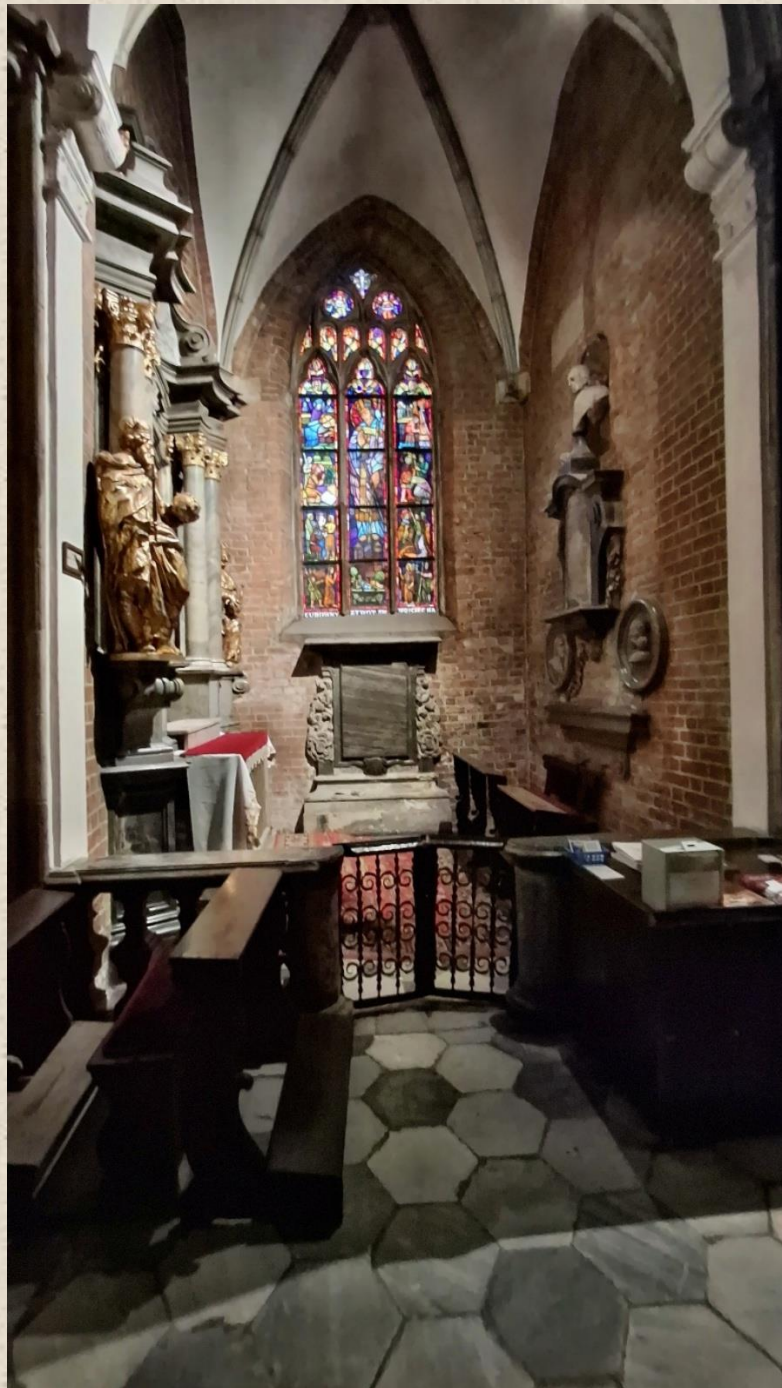
8. Kaplica św. Jadwigi (1379)

Obraz ołtarzowy: Św. Jadwiga (Hamader, 1854)

Rzeźby: Św. Mateusz i Św. Czesław

Pomnik na tylnej ścianie, upamiętniający kanonika Bonaventurę Hahna (zmarłego w 1585 roku), zdobiony renesansowymi alabastrowymi reliefami przedstawiającymi: Ogrójec, Biczowanie, Ukrzyżowanie i Zmartwychwstanie.

Przy oknie znajduje się nagrobek kanonika von Leuderode (1665).

Kaplica św. Jadwigi

7. Kaplica Matki Bożej (1710)

Obraz ołtarzowy (mal. Kuppelweiser, początek XIX wieku): Matka Boża z św. Henrykiem, św. Elżbietą, św. Franciszkiem, św. Michałem, św. Karolem Boromeuszem, św. Czesławem i św. Jadwigą.

Rzeźby marmurowe: Św. Jan Chrzciciel i Św. Wincenty, a powyżej Św. Jan Ewangelista i Św. Jadwiga.

Naprzeciw ołtarza znajdują się pomniki nagrobne: dziekana katedry hrabiego Franza von Frankenberg (1731) oraz biskupa Franza von Wartensteina (1706).

Kaplica Matki Bożej

6. Kaplica św. Wacława (1728)

Obraz ołtarzowy: Św. Wacław (malarz wiedeński Schmied, XVIII wiek).

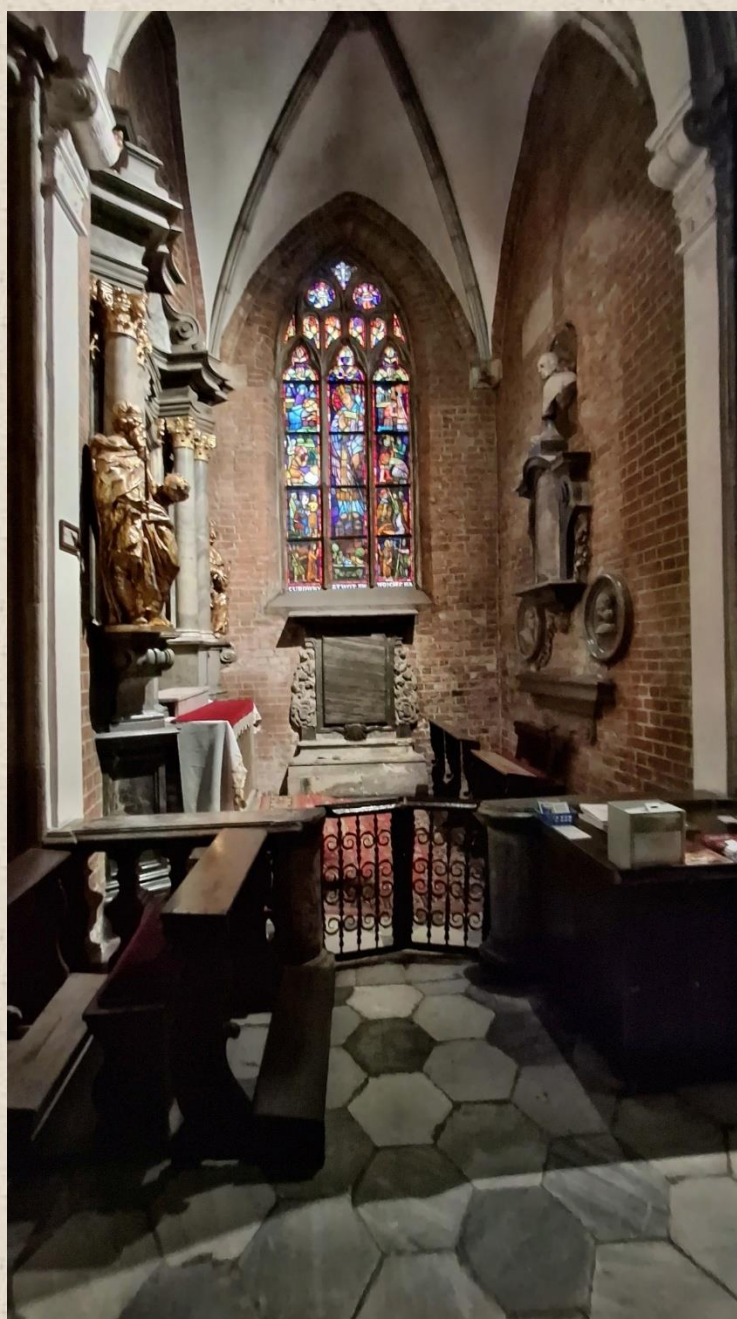
Złoczone figury: Św. Henryk i Św. Zygmunt.

Krzyż ołtarzowy ozdobiony rzeźbami z kości słoniowej: Matki Bożej, św. Jana Ewangelisty oraz św. Marii Magdaleny – wykonane przez Strobel w Londynie.

Zwornik sklepienia: przedstawia głowę św. Jana Chrzciiciela na misie.

Sklepienie ozdobione symbolami czterech Ewangelistów, pierwotnie barokowe, odrestaurowane w 1934 roku.

Naprzeciw ołtarza znajduje się nagrobek biskupa pomocniczego Karla Neandy, a pod oknem nagrobek scholastyka Menzela von Zierowskiego.

Kaplica św. Wacława

5. Kaplica św. Józefa (1397)

Obraz ołtarzowy: Św. Józef z Dzieciątkiem Jezus, powyżej Św. Franciszek Ksawery – autorstwa Michaela Rotmayera von Kroissenbrunn, nadwornego malarza cesarza Józefa I.

Rzeźby: Św. Joachim i Św. Jan Chrzciciel.

Zwornik sklepienia: relief przedstawiający głowę anioła.

Kaplica Św. Józefa

Kaplice i pomniki w obejściu chórowym

Na ścianie chóru, naprzeciw kaplicy św. Wacława, znajduje się średniowieczny skrzydłowy ołtarz szafisty (1468), przedstawiający Ukrzyżowanie, św. Wincentego i św. Jana Chrzciciela – jedno z najpiękniejszych dzieł śląskiej szkoły malarskiej.

Skrzydłowy ołtarz falisty

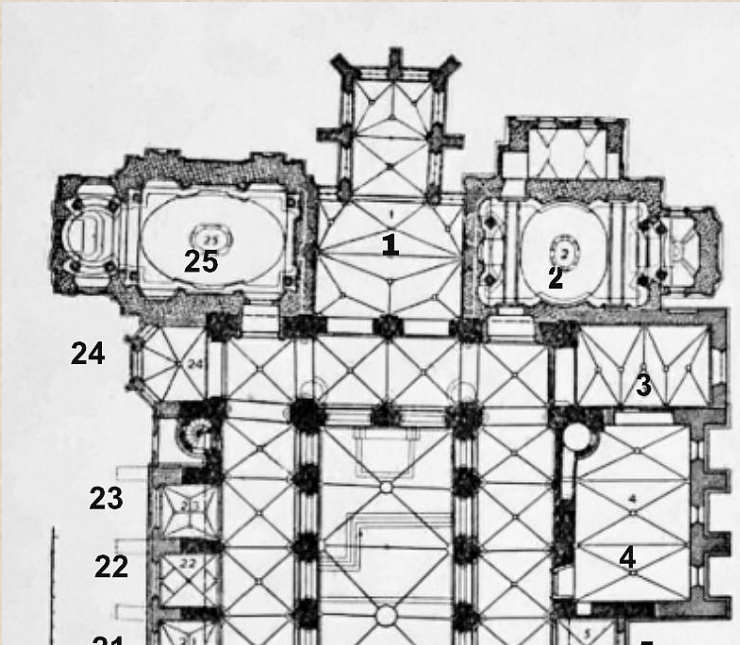
Rewers ołtarza zawiera scenę Zwiastowania, ufundowaną przez kanonika Dietera Wartenberga, a powyżej półokrągły obraz Świętej Rodziny.

Blisko zakrystii znajduje się epitafium biskupa Sebastiana von Rostock. Płyta nagrobna ukazuje biskupa w gotyckim stroju, otoczonego symbolicznymi figurami: Wiary, Nadziei i Miłości.

Przy Kaplicy św. Elżbiety, na prawej ścianie, widnieje włoski obraz przedstawiający ukamienowanie św. Szczepana, namalowany przez Droccapiniego.

Obok Kaplicy św. Elżbiety znajduje się epitafium biskupa pomocniczego Balthasara von Viešlich, zmarłego w 1661 roku.

Wielkie kaplice

- 1. Mały chór (kaplica Mariacka)
- 2. Kaplica św. Elżbiety
- 25. Kaplica Elektorska

Kaplica św. Elżbiety

Nad wejściem znajduje się popiersie portretowe kardynała Fryderyka von Hessen, przypisywane Berniniemu (zmarł w 1682 roku).

Sama kaplica została wzniesiona w bogatym stylu barokowym w latach 1680–1700 przez włoskich artystów Scianiego i Guidiego.

Grupa ołtarzowa, wykonana z karraryjskiego marmuru, przedstawia chwałę św. Elżbiety w habicie franciszkańskim. Jej autorem jest Ercole Ferrata, uczeń Berniniego.

Ołtarz zdobią unoszące się i bawiące anioły, a także symboliczne elementy: kielich, berło, chleb, sakiewka z pieniędzmi, księga ubóstwa oraz podwójny tron.

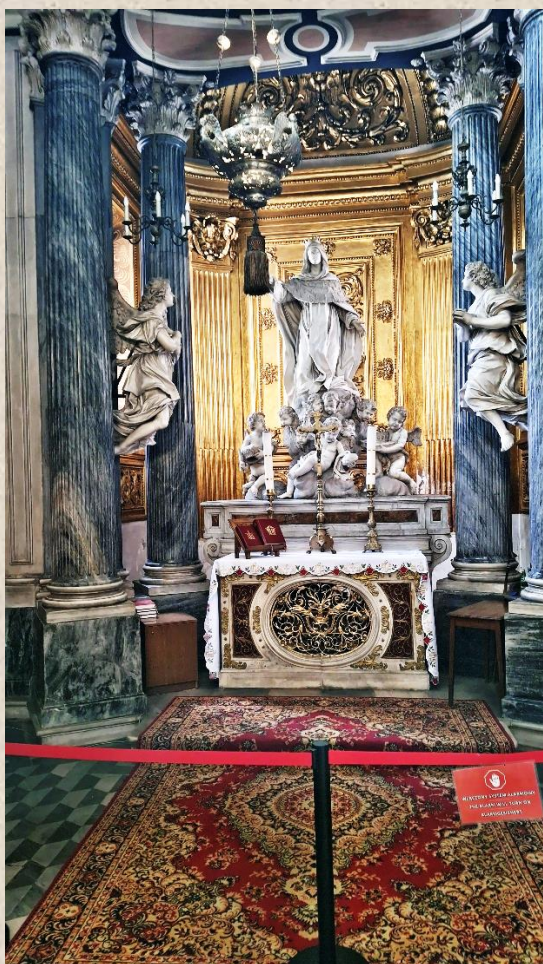
Naprzeciwko ołtarza znajduje się nagrobek fundatora, wykonany z wielobarwnego marmuru, nad którym wznosi się naturalnej wielkości posąg kardynała.

W górnej części kaplicy zawieszony jest rzeczywisty kapelusz kardynalski, symbolizujący jego godność.

Obok nagrobka umieszczono dwie symboliczne postacie kobiece: Prawda (z słońcem i lustrem) oraz Sprawiedliwość (z pierścieniem w kształcie węży).

Zachowane freski na ścianach ukazują życie, śmierć i pochówek świętej Elżbiety, choć ich barwy nieco wyblakły.

Ściany pokryte są śląskim marmurem, a tkaniny ścienne pochodzą jeszcze z okresu biskupiego fundatora. W kopule widnieje przedstawienie św. Elżbiety w chwale.

Kopuła kaplicy

Kaplica w obejściu Małego Chóru

Przed wejściem do Kleinchor znajduje się marmurowa figura św. Jana Nepomucena, ustawiona 25 lat przed jego kanonizacją. Naprzeciwko tej rzeźby widnieje epitafium dla prałata Corneliusa von Strassmanna, dawnego kustosa katedry.

Marmurowa figura św. Jana Nepomucena

Kaplica Mariacka (Kleinchor)

Kaplica, zwana także Kleinchor, została wzniesiona w latach 1341–1361.

W centrum kaplicy znajduje się grobowiec biskupa Preczława z Pogorzeli, zmarłego w 1373 roku. Jego postać, odziana w szaty pontyfikalne, spoczywa na płycie z różowego marmuru.

(Nawiązuje on do innych gotyckich nagrobków biskupich, takich jak grobowiec Henryka IV w Kościele Krzyża Świętego oraz Henryka II w Kościele św. Wincentego).

Na prawej ścianie bocznej kaplicy znajduje się jedno z najważniejszych artystycznych zabytków katedry: brązowa płyta nagrobna biskupa Johannesesa Kotha (zm. 1506), wykonana przez Petera Vischera w Norymberdze w 1496 roku.

Płyta ma wysokość 2,86 metra i przedstawia realistyczną postać biskupa w pełnym reliefie, stojącego pod gotyckim baldachimem na lwim postumencie.

Kaplica posiada trzy barokowe ołtarze, dodane w 1703 roku.

Ołtarz główny przedstawia Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, malowane przez Meinardiego, a poniżej znajdują się relikwie św. Teodora, rzymskiego centuriona i męczennika.

Sklepienie oraz jego zworniki i wsporniki wykonano z niezwykłą precyzją, zawierając symbole czterech Ewangelistów, anioła z mitrą, popiersie i insygnia biskupie.

W oknach znajdują się witraże z rybem motywem, uznawane za jedno z najstarszych tego typu na Dolnym Śląsku.

Krata wejściowa do Kaplicy Mariackiej

Płyta nagrobna biskupa Johannessa Kotha (zm. 1506)

Ołtarz główny przedstawia Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, malowane przez Meinardiego. Po lewej stronie znajduje się grobowiec biskupa Preczława z Pogorzeli, zmarłego w 1373 roku.

Kaplica Elektorska

Kaplica została nazwana na cześć swojego fundatora, elektora Franciszka Ludwika, i wzniesiona w 1724 roku jako kaplica barokowa według planów znanego wiedeńskiego architekta Johanna Bernharda Fischera von Erlacha. Została poświęcona kultowi Najświętszego Sakramentu.

Kaplica Elektorska

Przed wejściem do kaplicy znajduje się misternie wykonana kutą kratę, a powyżej złożony brązowy herb fundatora, umieszczony między marmurowymi figurami Religii i Sprawiedliwości.

Charakterystycznym elementem kaplicy jest zestawienie w jej wystroju motywów Starego i Nowego Testamentu, widoczne na ołtarzu, ścianach oraz epitafiach.

Ołtarz główny posiada podwójne tabernakulum, wykonane z czerwonego marmuru, nad którym znajduje się złożony relief przedstawiający scenę z Emaus.

Powyżej wznosi się symboliczna Arka Przymierza, otoczona cherubinami i promieniami Słońca, wyrażającymi Bożą obecność.

Po prawej i lewej stronie ołtarza znajdują się naturalnej wielkości posągi Mojżesza i Aarona, wykonane przez Ferdinanda Brokoffa z Pragi. Ich rzeźby były podziwiane przez cesarza Józefa I podczas jego wizyty w katedrze.

Nad czterema dużymi drzwiami znajdują się figury aniołów oraz supraportenreliefy autorstwa Ferdinanda Brokoffa, przedstawiające Cztery Ostatnie Rzeczy (Śmierć, Sąd, Niebo i Piekło).

Kaplica Elektorska

Ółtarz w kaplicy Elektorskiej

Epitafium fundatora, elektora Franciszka Ludwika

Obraz „Ostatnia Wieczerza”

Na ścianach umieszczono wielkie obrazy olejne, oprawione w różowe marmurowe ramy, namalowane przez Franza de Bafera z Antwerpii. Po prawej stronie znajduje się "Ofiara Melchizedeka", po lewej "Ostatnia Wieczerza".

Freski w kopule, wykonane przez Carlo Carlone z Como, przedstawiają chóry anielskie, Ewangelistów oraz Doktorów Kościoła.

Obraz "Ofiara Melchizedeka",

Naprzeciw ołtarza, przy wyjściu, znajduje się nagrobek fundatora kaplicy, elektora Franciszka Ludwika.

Na tylnej ścianie umieszczono dwie marmurowe rzeźby kobiet. Pierwsza przedstawia Synagogę jako postać o zasłoniętym obliczu, trzymającą węża z brązu – symbol Starego Testamentu. Druga figura przedstawia Kościół z krzyżem, reprezentujący Nowy Testament.

VI

Kaplice w północnej nawie bocznej

W północnej nawie bocznej znajduje się osiem mniejszych kaplic, zachowanych w stylu gotyckim, wyposażonych w barokowe ołtarze oraz pomniki nagrobne.

24. Kaplica św. Jana Chrzciciela (1517)

Znajduje się obok Kaplicy Elektorskiej, zamknięta od strony północnej.

Obraz ołtarzowy przedstawia Chrzest Chrystusa, namalowany przez Heinricha Mühdego w 1864 roku. Złoczone rzeźby: Król Dawid i Arcykapłan Aaron.

Nagrobek renesansowy biskupa Johanna Turzo (†1520). Zachowała się jedynie jego postać w reliefie. Zwornik sklepienia zdobiony malowanym wizerunkiem głowy Jana Chrzciciela. Freski na ścianie naprzeciwko ołtarza, datowane na 1520 rok, zostały odsłonięte podczas renowacji w 1934 roku.

Dekoracyjne malowidła zawierają motywy węgierskich herbów, wykonane w stylu ornamentalnym.

Epitafia w galerii chóru

Naprzeciwko Kaplicy Elektorskiej znajduje się metalowe popiersie oraz złocona płyta mosiężna, upamiętniająca kanonika Friedricha Derghiusa, zasłużonego dla archiwum diecezjalnego oraz biblioteki katedralnej.

Obok znajduje się epitafium archidiakona Petera Gebauera, kaznodziei katedralnego, zmarłego w 1646 roku, który był również fundatorem stalli chórowych.

W jednej z wnęk umieszczono marmurową rzeźbę Matki Bożej z Dzieciątkiem, wykonaną przez Steinhäusera z Monachium w 1854 roku.

Na tej samej ścianie chóru, na dwóch kamiennych występach, znajdują się freski z XV wieku, przedstawiające Scenę Ukrzyżowania z Marią, Janem Ewangelistą, św. Wincentym i św. Barbarą.

Zabytki naprzeciw kaplic

Pozostałości gotyckich fresków, prawdopodobnie z XV wieku, stanowią jedyny średniowieczny fresk ścienny we Wrocławiu, odsłonięty w 1874 roku.

W jego górnej części widnieją przedstawienia tysiąca męczenników, poniżej św. Urszula z jednastoma tysiącami dziewic.

Fresk zawiera także wizerunki św. Jana Chrzciciela, św. Jana Ewangelisty, fundatorów, herby oraz inskrypcje.

23. Kaplica św. Piotra i Pawła (1400)

Obraz ołtarzowy: Apostołowie Piotr i Paweł (Meinardi). Rzeźby: Św. Andrzej i Św. Jakub Starszy. Na tylnej ścianie znajduje się piękny obraz młodzieńczego św. Jana Chrzciciela, namalowany przez Willmanna.

22. Kaplica św. Barbary (1400)

Obraz ołtarzowy autorstwa Andreasa Müllera, namalowany w 1867 roku.

Po bokach ołtarza znajdują się figury św. Apolonii i św. Agaty. Na ścianie zachodniej umieszczono czarną marmurową tablicę, poświęconą Kochlaeusowi.

21. Kaplica Anioła Stróża (1416)

Obraz ołtarzowy namalowany przez wrocławskiego artystę Theodora Hamachera w 1855 roku.

Rzeźby: Św. Rafał i Św. Gabriel. Medalion: Św. Michał (Meinardi). Nagrobek biskupa pomocniczego Moritza von Strachwitz, zmarłego w 1781 roku.

20. Kaplica Czternastu Wspomożycieli (1719)

Obraz ołtarzowy autorstwa Meinardiego. Przed nim znajduje się mały obraz Matki Bożej, przedstawiający Niepokalane Poczęcie, dzieło Steinego. Na ścianie chóru znajduje się obraz Chrystus i uczniowie w Emaus, reprezentujący szkołę wenecką.

19. Kaplica św. Karola Boromeusza (1713)

Obraz ołtarzowy: Św. Karol Boromeusz. Medalion: Św. Franciszek Salezy.

Mały średniowieczny obraz na drewnie, przedstawiający scenę z cudownym Matką Bożą.

Po bokach znajdują się dwie rzeźby, w tym figura św. Jana Nepomucena.

18. Kaplica św. Jana Ewangelisty (1400)

Obraz ołtarzowy: Św. Jan Ewangelista w objawieniu, autorstwa Schmieda z Wiednia.

Rzeźby na ołtarzu: Św. Czesław i Św. Józef. Przed ołtarzem: obraz Maryi z Dzieciątkiem, czczonej przez św. Henryka i św. Jadwigę. Dzieło autorstwa Karla Müllera z Düsseldorfu, pochodzi ze spuścizny księcia biskupa Förstera.

Naprzeciw ołtarza znajduje się kopia fresku anioła, pierwotnie namalowanego przez Willmanna.

17. Kaplica św. Anny (1409/1715)

Obraz ołtarzowy, namalowany przez Alberta Korneda z Berlina w 1840 roku.

W medalionie: Św. Elżbieta, rozdająca jałmużnę. Rzeźby: Św. Joachim i Św. Zachariasz.

Oryginalne sklepienie wiszące, wykonane z piaskowca. Przy północnym portalu znajduje się duży renesansowy nagrobek biskupa pomocniczego Adama Weißtopfa, zmarłego w 1605 roku.

15. Kaplica Zmarłych (1749)

Została dobudowana do katedry jako barokowa kaplica pogrzebowa.

Obraz ołtarzowy, namalowany w 1851 roku przez Mapha Schalla, przedstawia Maryję jako pomocniczkę dusz czyśćcowych. Freski na kopule i ścianach, wykonane przez Felixa Antona Schefflera, ilustrują biblijne sceny wskrzeszenia umarłych oraz Cztery Ostatnie Rzeczy (Śmierć, Sąd, Niebo, Piekło).

Spis treści,

	Strona
I. Historia budowy	7
II. Opis architektoniczny.....	14
1. Informacje ogólne.....	14
2. Wnętrze katedry. Nawa główna.....	17
3. Chór główny. Prezbiterium	20
4. Nawy boczne i kaplice	25
5. Zakrystia i skarbiec katedralny	46
Aneks.....	55